

HATAY MUSTAFA KEMAL UNIVERSITY
Faculty of Economics and Administrative Sciences

ISSN 2630-5933

Journal of Politics,
Economy
and
Management

JOPEM

Year: 2022

Volume: 5

Issue: 1

HATAY MUSTAFA KEMAL UNIVERSITY
Faculty of Economics and Administrative Sciences
ISSN 2630-5933

Journal of Politics,
Economy
and
Management

JOPEM

Year: 2022   Volume: 5   Issue: 1

Journal of Politics, Economy and Management, Volume 5, Issue 1, June 2022**Owner**

Prof. Dr. Songul KAKILLI ACARAVCI

On behalf of the Faculty of Economics and Administrative Sciences, Hatay Mustafa Kemal University

Editor in Chief

Prof. Dr. Songul KAKILLI ACARAVCI

Co-Editors

Res. Assist. Ahmet YURTSAL (Responsible Publication Manager)

Res. Assist. Dr. Yunus KARAOMER

Res. Assist. Arif Eser GUZEL

Assoc. Prof. Dr. Sonyel OFLAZOĞLU DORA

Res. Assist. Omer Fuad KAHRAMAN

Editorial Board

Prof. Dr. Songül KAKILLI ACARAVCI Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Prof. Nicholas APERGİS Piraeus University, Greece

Prof. Dr. Cengiz AYTUN Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Prof. Muhammad SHAHBAZ Beijing Institute of Technology, China

Prof. Yoshiaki JINNAI Tokyo Keizai University, Japan

Prof. Dr. Sakiru Adebola SOLARIN University of Nottingham

Malaysia, Malaysia

Assist. Prof. Dr. Murad DUZCU Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Prof. Dr. Muharrem GUNES Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Prof. Dr. Ali ACARAVCI Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Prof. Juan LONERO Leon University, Spain

Prof. Dr. Yue-Jun ZHANG Hunan University, China

Assist. Prof. Dr. Ali Ihsan BENZER Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Secretariat

Res. Assist. Melek AYDIN KANLITEPE

Res. Assist. Gizem BAŞ

Res. Assist. Umut Seren YARIM

Language Editors

Res. Assist Banu ULUSAN (Turkish Editor)

Assist. Prof. Dr. Murad DUZCU (English Editor)

Advisory Board

Prof. Dr. Serkan Yılmaz KANDIR Çukurova University, Türkiye

Prof. Dr. Tülin URAL Yeditepe University, Türkiye

Prof. Dr. Abdunnasser HATEMİ-J UAE University, UAE

Prof. Dr. Muhammad SHAHBAZ Beijing Institute of Technology, China

Prof. Dr. Sakiru Adebola SOLARIN Nottingham University, Malezya

Prof. Dr. Yue-Jun ZHANG Hunan University, China

Prof. Dr. Nicholas APERGİS Piraeus University, Greece

Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK Çağ University, Türkiye

Prof. Dr. Alper ASLAN Erciyes University, Türkiye

Prof. Dr. Faik BİLGİLİ Erciyes University, Türkiye

Prof. Dr. Seyfettin ARTAN Karadeniz Technical University, Türkiye

Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL Çukurova University, Türkiye

Prof. Dr. Hatice DOĞUKANLI Çukurova University, Türkiye

Prof. Dr. Zeynep TÜRK Osmaniye Korkut Ata University, Türkiye

Prof. Dr. Murat TÜRK Osmaniye Korkut Ata University, Türkiye

Prof. Dr. İsmail TUNCER Mersin University, Türkiye

Prof. Dr. Turhan KORKMAZ Mersin University, Türkiye

Prof. Dr. Özlem ATAY Ankara University, Türkiye

Prof. Dr. Juan LONERO Leon University, İspanya

Prof. Dr. Yoshiaki JINNAI Tokyo Keizai University, Japan

Prof. Dr. Fatih Coşkun ERTAŞ Atatürk University, Türkiye

Prof. Dr. Musa EKEN Sakarya University, Türkiye

Prof. Dr. Nizam ÖNEN Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Prof. Dr. Veysel EREN Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Prof. Dr. Mehmet KAHRAMAN Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Prof. Dr. Hanifi Murat MUTLU Gaziantep University, Türkiye

Prof. Dr. Ömer İSKENDERÖĞLU Niğde Ömer Halisdemir University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Yıldız SAĞLAM ÇELİKÖZ Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Özden AKIN Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Betül BALIKÇIOĞLU Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Mustafa ÇAM Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Metin REYHANOĞLU Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. V. Alpagut YAVUZ Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Şenol ADIGÜZEL Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Soner AKIN Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Kayahan TÜM Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Abdullah AYDIN Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Pınar HAYALOĞLU Gümüşhane University, Türkiye

Prof. Dr. Cuma BOZKURT Gaziantep University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Akif DESTEK Gaziantep University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. İlyas OKUMUŞ Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Türkiye

Assist. Prof. Dr. Mehmet YILDIRIM Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Assist. Prof. Dr. Oğuzhan YILMAZ Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Gülhan SUADİYE Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Advisory Board-Continued

Prof. Dr. Önder KUTLU Necmettin Erbakan University, Türkiye

Prof. Dr. Ercan OKTAY Karamanoğlu Mehmet Bey University, Türkiye

Prof. Dr. Ünal ARSLAN Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Prof. Dr. Cemil Serhat AKIN Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Prof. Dr. Mehmet KARA Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Prof. Dr. Ferit ÖLÇER Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Prof. Dr. Murat TEK Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Prof. Dr. Hamza ATEŞ Medeniyet University, Türkiye

Assist. Prof. Dr. Zehra KURT Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye

Assist. Prof. Dr. Sevi DOKUZOĞLU Hatay Mustafa Kemal University,
Türkiye

Assist. Prof. Dr. Meltem HAYTOĞLU Hatay Mustafa Kemal
University, Türkiye

Assist. Prof. Dr. Ayfer DAĞDELEN Hatay Mustafa Kemal University,
Türkiye

Dr. Aviral Kumar Tiwari Rajagiri Business School, India

Dr. Usama AL-MULALİ Multimedia University, Malaysia

Dr. Gazi Salah UDDIN Linköping University, Sweden

Design

Kursat Kaan ÖZKEMAHLI

Contact

Prof.Dr. Songul KAKILLI ACARAVCI

Tel: +90 (326) 245 58 50

Fax: +90 (326) 245 58 54

Hatay Mustafa Kemal University

Faculty of Economics and Administrative Sciences

Tayfur Sökmen Yerleşkesi 31060, Antakya, HATAY-TÜRKİYE

<http://dergipark.gov.tr/jopem/>

jopem@mku.edu.tr

The Journal of Politics, Economy and Management is an international refereed journal published twice a year

The Journal of Politics, Economy and Management is indexed and abstracted in Index Copernicus, DergiPark, Google Scholar, ResearchBib, JournalSeek Ideonline and ASOS index

The author(s) is (are) the sole responsible for the opinion and views stated in the articles.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Copyright © HMKU, Faculty of Economics and Administrative Sciences – June 2022

We would like to thank the reviewers for their insightful comments on the papers of the issue 1, volume 5, (June) 2022 of JOPEM

Res. Assist. Dr. Yunus KARAÖMER
Assoc. Prof. Dr. Samet EVCİ
Assoc. Prof. Dr. Sonyel OFLAZOĞLU DORA
Dr. Oğuz OYPAN
Assoc. Prof. Dr. Ercan ÖZEN
Assoc. Prof. Dr. Ahmet UYAR
Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ
Assoc. Prof. Dr. Haydar ALBAYRAK
Assist. Prof. Dr. Eylem BEYAZIT
Assoc. Prof. Dr. Gökhan KERSE
Res. Assist. Dr. Onur İZMİR

Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye
Osmaniye Korkut Ata University, Türkiye
Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye
Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye
Uşak University, Türkiye
Afyon Kocatepe University, Türkiye
Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye
Malatya Turgut Özal University, Türkiye
Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye
Kafkas University, Türkiye
Gümüşhane University, Türkiye

A Foreword from the Editor

We are proud to publish the second issue of the forth volume of the Journal of Politics, Economy, and Management (JOPEM). We are keeping on to grow with valuable academic articles. JOPEM is an interdisciplinary of economy and administrative sciences, peer-reviewed academic journal of published bi-annually by the Faculty of Economics and Administrative Sciences in Hatay Mustafa Kemal University.

JOPEM is indexed or abstracted by the following: Index Copernicus, ResearchBib, JournalTOCs, Google Scholar, Ideonline, ASOS index. As an indicator of our quality, our applications for new indexes and abstracts are continuing. Within the framework of academic ethics, the journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

A double-blind peer-review method is used in the acceptance of manuscripts, and compilations, conceptual discussions, empirical and applied research manuscripts are accepted for publication. With its broad scope bridging a wide variety of subjects, the journal is dedicated to the advancement of novel empirical research and spread of scientific knowledge. Thus, we accept manuscripts in the fields of economics, business administration, political science, public administration, international relations, finance, industrial relations, information systems and management, econometrics and other subjects related to these topics. The language for such manuscripts could be either Turkish or English, preferable full in English.

As part of the forth volume second issue of JOPEM, I am delighted that the authors who have submitted articles demonstrated an interest to share their research with the readers of this journal. In addition, I would like to thank the people who contributed to the forth volume second issue a few months, especially the editorial board of JOPEM, the staff in our Faculty of Economics and Administrative Sciences, and many others. The last, but not the least my thanks go to the publishing team of our Journal, whose members put a lot of time and energy into this enterprise.

We hope you will enjoy the format and content of the JOPEM's the forth issue of the second volume. Encouraging many more authors to submit manuscripts in the following issues, we hope that this issue arouses our readers' interest so that the articles published in JOPEM may motivate new research ideas. If you have any feedback, please do let us know.

30.06.2022, Hatay-TÜRKİYE

Prof. Dr. Songul KAKILLI ACARAVCI

Editor in Chief, owner of JOPEM

(Behalf of the Faculty of Economics and Administrative Sciences, Hatay Mustafa Kemal University)

Contents

A Foreword from the Editor

vi

Research articles

Çevre Tutkusunun, Yeşil Dönüştürücü Liderliğin ve Yeşil Örgüt İkliminin Çevreci Çalışan Davranışları Üzerine Etkisi

by Ömer Faruk COŞKUN 1-16

Göçmenlerin Entegrasyonunda Yerel Yönetimlerin Rolü

by Burak KARAOĞLAN 17-33

Türk Bankacılık Sisteminin Tarihçesi ve 2001 Krizi Sonrası Gelişimi

by Ahmet Ertuğrul ÇALIM, Hatice ÇALIM 34-54

Bibliometric Analysis of Scientific Studies Published on Game Customer Churn Analysis Between 2008 and 2022

by Kaan ARIK, Murat GEZER, Seda TOLUN TAYALI 55-75

Lojistik Yönetim Bölümünde Bilgisayar Tabanlı Eğitim ve Öğretim

by Fatih BIYIKLI, Tuğrul BAYAT 76-97

Research Article

Çevre Tutkusunun, Yeşil Dönüştürücü Liderliğin ve Yeşil Örgüt İkliminin Çevreci Çalışan Davranışları Üzerine Etkisi

Ömer Faruk COŞKUN¹Instructor Dr., Management and Organization, Antakya Vocational School
Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye
farukcosk@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-9616-2359**Geliş Tarihi/Received Date:** 06.05.2022**Kabul Tarihi/Accepted Date:** 06.06.2022**Önerilen Alıntılama/Suggested Citation:** Coşkun, Ö. F. (2022). Çevre Tutkusunun, Yeşil Dönüştürücü Liderliğin ve Yeşil Örgüt İkliminin Çevreci Çalışan Davranışları Üzerine Etkisi [The Effect of Environmental Passion, Green Transformational Leadership, Green Organizational Climate on Employee Green Behaviors]. *Journal of Politics, Economy and Management*, 5(1),1-16

Öz: Bu araştırmanın amacı, çevreci çalışan davranışları üzerinde çevre tutkusunun, yeşil örgüt ikliminin ve yeşil dönüştürücü liderliğin etkisini belirlemek ve çevreci çalışan davranışları ile yeşil dönüştürücü liderlik arasındaki ilişkide yeşil örgüt ikliminin aracılık rolünün olup olmadığını tespit etmektir. Bireysel bir unsur olarak çevre tutkusu, yönetsel bir unsur olarak yeşil dönüştürücü liderlik ve örgütsel bir unsur olarak yeşil örgüt iklimi çalışanların çevreci davranışlar göstermelerini etkileyen değişkenler olarak ele alınmış ve araştırma modeli ve hipotezler geliştirilmiştir. Araştırma verileri, kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen 244 bireyden çevrim içi anket tekniği kullanılarak toplanmıştır. Araştırma hipotezleri, pearson korelasyon analizi, hiyerarşik regresyon analizi ve Sobel Testi ile test edilmiştir. Araştırma sonuçları; çevre tutkusunun, yeşil dönüştürücü liderliğin ve yeşil örgüt ikliminin çevreci çalışan davranışlarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Ayrıca araştırma sonuçları, yeşil örgüt ikliminin yeşil dönüştürücü liderlik ile çevreci çalışan davranışları arasındaki ilişkide tam aracılık rolünün olduğunu ortaya koymaktadır. Bu araştırma, örgütlerin sürdürülebilir çevre performansını iyileştirmeye yönelik yöneticilere önemli ipuçları sunmakta ve örgüt ortamında çevreci çalışan davranışlarını arttırmak için yapılması gerekenler konusunda onlara yol göstermektedir. Bu çalışmanın, yeşil örgütler konusunda ileriki yıllarda yapılacak araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevreci Çalışan Davranışı, Çevre Tutkusu, Yeşil Dönüştürücü Liderlik, Yeşil Örgüt İklimi, Yeşil Örgüt

The Effect of Environmental Passion, Green Transformational Leadership, Green Organizational Climate on Employee Green Behaviors

Abstract: The purpose of this research is to determine the effect of environmental passion, green organizational climate and green transformational leadership on employee green behaviors and to establish whether the green organizational climate has a mediating role in the relationship between employee green behaviors and green transformational leadership. Environmental passion as an individual factor, green transformational leadership as a managerial factor and green organizational climate as an organizational factor are considered as variables that affect the employee green behaviors and research model and hypotheses have been developed. Research data were collected from 244 individuals selected by convenience sampling method using online questionnaire technique. Research hypotheses were tested with Pearson correlation analysis, hierarchical regression analysis and Sobel Test. The results of the research show that environmental passion, green transformational leadership and green organizational climate positively affect employee

¹ Correspondence author: Antakya Vocational School, Türkiye, farukcosk@gmail.com

green behaviors. In addition, the results of the research present that the green organizational climate has a full mediating role in the relationship between green transformational leadership and employee green behaviors. This research provides important clues to managers to improve the sustainable environmental performance of organizations and guides them on what needs to be done to increase employee green behaviors in the organization. It is thought that this study will contribute to future research on green organizations.

Keywords: Employee Green Behavior; Environmental Passion; Green Transformational Leadership; Green Organizational Climate; Green Organization

JEL Sınıflandırması/Classification: M10; M14; M54

1. Giriş

1960'lı yıllara kadar doğanın kir tutmayacağı ve kendi kendini yenileyebileceği zannedilmekteydi. Fakat doğal kaynakların israfı, nüfus artışı, iklim değişikliği, hızlı kentleşme ve küreselleşme ile birlikte bunun çok büyük bir yanığı olduğu anlaşılmış ve doğanın tahribatının önemli bir sorun olduğu ortaya çıkmıştır (Beyazıt ve Yarım, 2020: 13). Ülkeler bir araya gelmiş ve bu soruna çözüm bulmak için çalışmalar başlatılmıştır. Özellikle 1992 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı ile beraber “sürdürülebilirlik” ve “sürdürülebilir kalkınma” kavramları ön plana çıkarılmıştır (Beyazıt ve Yarım, 2020: 33). Çevresel sorunların çözümü için günümüzde çok önemli bir olgu olan sürdürülebilirlik; ekonomik, sosyal ve çevresel olmak üzere farklı boyutları olan bir kavramdır ve sürdürülebilir bir ekonomik sistemin başarılı olabilmesi; sürdürülebilir malzeme, enerji ve çevresel kaynakların akışına bağlıdır (Eroymak vd., 2018: 963).

Toplumda bu akışı sağlayacak olan birimler ise, örgütlerdir. Bu nedenle sürdürülebilirlik konusunda atacakları adımlar ile örgütlere, çevresel sorunların çözümü için büyük sorumluluk düşmektedir. Bu sorumluluğa bağlı olarak iç ve dış paydaşları tarafından örgütler sadece ürettikleri ürün ve hizmetlerin kalitesine veya fiyatına göre değil, aynı zamanda çevreyi koruyup korumadıkları ile de değerlendirilmektedir. Yapılan araştırmalar, sosyal sorumluluğa yönelik faaliyetlerin, paydaşların işletmelere yaklaşımını etkilediğini göstermektedir (İzmir, 2021: İzmir, 2022). Artık örgütler, kurumsal sosyal sorumluluk çerçevesinde parçası oldukları toplumun ve diğer paydaşların menfaatlerini göz önünde bulundurmak zorundadır (İzmir ve Turgut, 2019: 135). Bu zorunluluk; örgütleri çevreye karşı duyarlı olmaya, çevreyi korumaya ve doğal kaynakları kullanırken dikkat etmeye mecbur bırakmaktadır (Sönmez, 2020: 1109). Diğer taraftan sadece örgütlerin ve örgüt yöneticilerinin çevreci davranışlar sergilemesi, örgütün sürdürülebilir çevre politikalarında başarılı olması için yeterli değildir. Örgüt yöneticilerinin çevre konusundaki hassasiyetinin yanı sıra, örgütün her kademesinde yer alan çalışanların da çevreci davranışlar sergilemesi gerekmektedir (Erbaşı, 2019b: 142). Bireysel düzeyde önemsiz gibi gözükse de bu davranışlar, bir örgütün çevresel performansı için birikimli bir etki yapmaktadır. Bu nedenle, örgütlerin çevresel sürdürülebilirlik performanslarını arttırmak için örgütte çalışan her bireyin çevreci davranışlar sergilemesi büyük önem taşımaktadır (Akandere, 2019: 389).

Bu noktada, çevreci çalışan davranışları, bir örgütün çevresel performansına katkısı nedeniyle son yıllarda büyük ilgi görmekte (Xiao vd., 2020: 1) ve örgütsel davranış alanında yapılan araştırmalara konu olmaktadır. Literatürde araştırmacılar tarafından çevreci çalışan davranışlarını açıklamak için çevre yanlısı çalışan davranışları (Robertson ve Barling, 2013; Afsar vd., 2016; Ng vd., 2019; Li vd., 2020; Sembiring vd., 2020; Omarova ve Jo, 2022), yeşil iş gören davranışı (Yiğit, 2017), çalışanların yeşil davranışları (Ones ve Dilchert, 2012; Kura, 2016; Norton vd., 2017; Wang vd., 2018; Peng vd., 2020), çalışanların çevre dostu davranışları (Saifulina ve Carballo-Penela, 2017; Akandere, 2019) ve yeşil örgütsel davranış (Andersson vd., 2013; Erbaşı, 2019a; Sönmez, 2020; Özalp ve Erbaşı, 2021; Abbas ve Al Hasnawi, 2021; Yiğit, 2022) gibi farklı kavramlar kullanılmıştır. Benzer nitelikte olan bu kavramlar ile çalışanların çevreyi korumaya yönelik olumlu davranışlarına odaklanılmaktadır.

Bireylerin özel hayatlarında ve iş hayatlarında sergileyecekleri çevreci davranışları farklı dinamikler şekillendirmektedir. Örneğin, çalışanlar iş ortamında evlerindeki gibi finansal ilgiye sahip olmadığı için elektrik tüketimi ile ilgili hassas davranmayabilmektedir (Akandere, 2019: 398). Bu nedenle, özel hayatlarından bağımsız olarak örgüt ortamında çalışanları çevreci davranışlar sergilemeye yönlendiren unsurların neler olduğu cevaplanması gereken önemli bir soru olarak karışımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada, çalışanların çevreci davranışlar sergilemesini etkileyen unsurlar olarak bireysel düzeyde çevre tutkusu, yönetsel düzeyde yeşil dönüştürücü liderlik ve örgütsel düzeyde yeşil örgüt iklimi kavramları ele alınmış ve bu kavramlar ile çevreci çalışan davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek için bir model geliştirilerek hipotezler ortaya konulmuştur. Geçmiş yıllarda çevreci çalışan davranışları ile bu kavramlar arasındaki ilişkinin ayrı ayrı incelendiği araştırmaların aksine bu çalışmada; çevreci çalışan davranışları, çevre tutkusu, yeşil dönüştürücü liderlik ve yeşil örgüt iklimi arasındaki ilişkiler bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirilmiştir. Bu nedenle bu çalışma, geçmiş yıllarda yapılan araştırmalardan farklılaşmaktadır.

Bu araştırma beş bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde araştırma konusu olan değişkenlerine ait kavramsal bilgiler ve bu değişkenler arasındaki ilişkilere yönelik geçmiş yıllarda yapılan çalışmalar paylaşılmaktadır. Üçüncü bölümde; araştırmanın amacına, kapsamına ve yöntemine ait açıklamalar bulunmaktadır. Dördüncü bölümde; verilerin analiz edilmesi ile ulaşılan bulgular aktarılmaktadır. Son bölümde, tartışma ve sonuç yer almakta olup, yöneticilere ve araştırmacılara öneriler sunulmaktadır. Bu çalışmada, örgütlerin sürdürülebilir çevre performansını iyileştirmeye yönelik yöneticilere önemli ipuçları sunulmakta ve örgüt ortamında çevreci çalışan davranışlarını arttırmak için yapılması gerekenler konusunda onlara yol gösterilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca çevreci çalışan davranışları üzerinde bireysel, yönetsel ve örgütsel unsurların etkisinin ortaya konulduğu bu çalışmanın, yeşil örgütler konusunda ileriki yıllarda yapılacak araştırmalara katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

2. Literatür

2.1. Çevreci çalışan davranışları

En genel ifade ile çevreci çalışan davranışları, örgüt içerisinde gerçekleşen çalışanların çevreyi korumaya katkıda bulunan davranışlarıdır (Abbas ve Al Hasnawi, 2021: 3). Bu davranışlar, bireysel düzeyde çevreyi korumaya yönelik proaktif davranışlardır ve çalışanların bu tür davranışları gerçekleştirmeyi veya gerçekleştirilmeyi seçme özgürlüğü bulunmaktadır (Li vd., 2020: 2). Çevreci çalışan davranışları; çevre hakkında daha fazla bilgi edinmek, işletmenin çevreye olumsuz etkisini azaltmak için fikirler üretmek ve uygulamak, yeşil süreçler ve ürünler geliştirmek, atıkları geri dönüştürmek, yeniden kullanmak ve son olarak çevreye zarar veren uygulamaları sorgulamak gibi geniş bir çevreye duyarlı faaliyetler dizisidir (Graves vd., 2013: 81). Bu faaliyetler dizisi, sadece örgütlerin daha çevreci olmasına katkı sağlamamakta, daha geniş perspektifte iklim değişikliğini olumlu yönde etkileyebilmekte ve doğanın tahribatını önleyebilmektedir (Robertson ve Barling, 2013: 176).

Çevreci çalışan davranışları, bireysel düzeyde gerçekleştirilen çevre yanlısı davranışlardan farklı bir kavramdır. Bireylerin çevre yanlısı davranışları, bütünüyle bireylerin kendi inisiyatiflerine dayanan çevre dostu araç satın alma, organik ürünler kullanma ve evde elektrik tüketimini azaltma gibi gönüllü davranışlardır. Çevreci çalışan davranışları ise, çalışanın iş tanımlarında net olarak belirtilmesi bile, örgütün gözetimi altında gerçekleşen davranışlardır (Ones ve Dilchert, 2012: 452). Çevreci çalışan davranışları, doğal çevreyi korumayı veya bu alandaki kurumsal uygulamaları iyileştirmeyi amaçlayan, çalışanların her türlü gönüllü veya gereklilik esasına dayanan çevreye yönelik faaliyetlerini tanımlayan bir şemsiye kavramdır (Saifulina ve Carballo-Penela, 2017: 300).

Norton ve diğerleri (2014: 51) tarafından görevle ilgili ve proaktif olmak üzere çevreci çalışan davranışlarını ikiye ayrılmaktadır. Görevle ilgili çevreci çalışan davranışları; su, enerji ve diğer

kaynakları koruma gibi davranışlar da dâhil olmak üzere çalışana verilen iş görevleri bağlamında gerçekleştirilen çevre dostu davranışlardır ve çalışanın görev performansı ile ilişkilidir (Eroymak vd., 2018: 962). Proaktif çevreci çalışan davranışları ise; kişisel inisiyatifi içeren ve çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili örgütsel beklentileri aşan sosyal ve psikolojik katkıları bulunan davranışlardır (Norton vd., 2014: 51; Eroymak vd., 2018: 962).

2.2. Çevre tutkusu ve çevreci çalışan davranışları arasındaki ilişki

Çevre tutkusu, bireyin çevre yanlısı davranışlarda bulunmak istemesine neden olan olumlu bir duygudur (Robertson ve Barling, 2013, 180). Bu olumlu duygu, çalışanların işyerinde çevre dostu faaliyetlere yönelik güçlü duygusal deneyimleridir (Li vd., 2020: 3). Çevreyi koruma konusunda tutkulu olan bir birey, yalnızca çevre dostu davranışlar sergilemekle kalmamakta, aynı zamanda kendisini “çevreci” olarak da tanımlamaktadır (Afsar vd., 2016: 82).

Çevre tutkusunun hedefi, bu olumlu çevreyi koruma duygusunu çevreyi koruma davranışına dönüştürmektir (Yin vd., 2021: 4). Çevre tutkusunun çalışanların çevreci davranışlarını etkilemesi mümkündür. Çünkü çevre tutkusu olan bir birey, kendini sadece zaman zaman geri dönüşüm yapan biri olarak hissetmemekte, aynı zamanda kendini “çevre aşığı” olarak tanımlamaktadır (Sembiring vd., 2020: 1283). Çevre tutkusunun çevreci çalışan davranışları ile sonuçlanabileceğini düşünmek için bazı sebepler vardır. Bu sebepler, Afsar ve diğerleri (2016: 82) tarafından dört madde olarak sıralanmaktadır. Birincisi, çevre tutkusu; çevreyi korumaya katkıda bulunarak bir fark yaratmak için enerji, olumlu duygular ve ilhamla dolu bir deneyimdir. İkincisi, ahlaki davranışlar çevreci davranışları etkiler ve çevre tutkusu ahlaki bir davranıştır. Üçüncüsü; neşe, mutluluk, tatmin ve ruhsal iyi oluş gibi olumlu duygular çalışanın çevreci davranışını etkiler ve çevresel tutku olumlu bir duygudur (Robertson ve Barling, 2013: 181; Saifulina ve Carballo-Penela, 2017: 303). Dördüncüsü, bir birey güçlü bir tutku yaşadığında, bir fark yaratmak için enerji kazanmakta, motive olmakta ve ilham almaktadır. Çevre tutkusu bağlamında bir fark yaratmak, çevreci faaliyetleri tetiklemek anlamına gelmektedir (Robertson ve Barling, 2013: 181; Afsar vd., 2016: 82; Sembiring vd., 2020: 1284). Bu tespitleri destekler nitelikte literatürde pek çok çalışma bulunmaktadır.

Robertson ve Barling (2013) tarafından yapılan çalışmada, çevre tutkusunun çevreci çalışan davranışları üzerinde önemli bir rolü olduğu ve çevreci çalışan davranışlarının çevre tutkusundan olumlu olarak etkilendiği belirtilmektedir. Afsar ve diğerleri (2016) tarafından Tayland’da yazılım ve bankacılık sektöründe yapılan araştırmada, çevre tutkusu ile çevreci davranışlar arasında olumlu bir ilişki olduğu ifade edilmektedir. Saifulina ve Carballo-Penela (2017) tarafından yapılan araştırma sonuçları, çalışanların çevre tutkusunun çevreci çalışan davranışları ile önemli ölçüde ilişkili olduğunu göstermektedir. Akandere (2019) tarafından spor ve sağlık hizmetlerinde çalışan bireyler üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, çevre tutkusunun çevreci çalışan davranışlarını yerine getirmede pozitif yönlü etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Ng ve diğerleri (2019) tarafından Malezya’da 163 akademisyenden elde edilen veriler ile yapılan çalışmada, çevre tutkusunun çalışanların çevreci davranışlar göstermelerini sağlayan motivasyonel bir güç olduğuna vurgu yapılmakta ve çalışanların çevre tutkusunun, çevreci davranışlar yerine getirmede pozitif etkisi olduğu ifade edilmektedir. Saleem ve diğerleri (2021) tarafından Pakistan’da sağlık sektöründe yapılan araştırmada ise, çevre tutkusu ile işyerinde çevre dostu davranışlar arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu ortaya konulmaktadır. Bu çalışmalar ışığında bu araştırmanın ilk hipotezi şu şekilde oluşturulmuştur:

H₁: Çalışanların çevre tutkusu, çevreci çalışan davranışlarını pozitif ve anlamlı olarak etkilemektedir.

2.3. Yeşil dönüştürücü liderlik ve çevreci çalışan davranışları arasındaki ilişki

Yeşil dönüştürücü liderlik, liderlik kapasitesinin tamamıyla çevre yanlısı girişimleri teşvik etmeye odaklandığı dönüştürücü liderliğin bir yansımasıdır (Robertson ve Barling, 2013, 177). Yeşil dönüştürücü liderlik, örgütün çevresel hedeflerinin çalışanlar tarafından içselleştirilmesini sağlayan, çalışanların çevre bilincini geliştiren, liderin çalışanlara rol model olduğu, çalışanları beklenenin üstünde çevreci bir performans gerçekleştirmesi için motive eden bir liderlik yaklaşımıdır (Kerse vd.,

2021: 1576). Yeşil dönüştürücü liderlik, örgütün veya toplumun uzun vadeli sürdürülebilir gelişimine (Li vd., 2020: 3) ve kurumsal çevresel sorumluluklara (Omarova ve Jo, 2022: 3) odaklanmaktadır. Diğer taraftan yeşil dönüştürücü liderlik, çevresel sürdürülebilirlik vizyonu için hem bireyleri hem de örgütü harekete geçirme yeteneğine vurgu yapmaktadır (Abbas ve Al Hasnawi, 2021: 2).

Örgütlerde liderlik yaklaşımları, çalışanların çevreci davranışlar göstermeleri için kritik bir öneme sahiptir. Yeşil dönüştürücü liderlik ile çevreci çalışan davranışları arasındaki ilişkiye yönelik yapılan çalışmalar bu öneme dikkat çekmektedir. Robertson ve Barling (2013) tarafından yeşil dönüştürücü liderlerin çalışanların çevre tutkusunu ve çevreci davranışlarını olumlu yönde etkileyebileceğini ortaya koyan bir model geliştirilmiştir. Kura (2016) tarafından Nijerya'da 171 kamu sektörü çalışanından oluşan bir örneklemde, yeşil dönüştürücü liderlik ile işyerinde yeşil davranış arasındaki ilişkide çevresel kaygının aracılık etkisi incelenmiştir. Bu çalışma sonuçlarına göre, dönüştürücü liderlik ile çevreci çalışan davranışları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir pozitif ilişki bulunmaktadır. Wang ve diğerleri (2018) tarafından 198 üst-lider ikilisinden elde edilen veriler ile yapılan analizlerde, yeşil dönüştürücü liderlik ve çalışanların yeşil davranışları arasında pozitif ilişki olduğu tespit edilmiştir. Li ve diğerleri (2020) tarafından yapılan çalışma sonuçları, yeşil dönüştürücü liderliğin, çalışanların çevre yanlısı davranışlarını olumlu yönde yordadığını ve çevre sorunlarına odaklanan dönüştürücü liderliğin, çevre dostu çalışan davranışları için kritik olduğunu göstermektedir. Peng ve diğerleri (2020) tarafından Çin'de yapılan çalışmada, yeşil dönüştürücü liderliğin çalışanların çevreci davranışlar göstermesini kolaylaştırdığı sonucuna varılmış ve yapılan analizler sonucunda, yeşil dönüştürücü liderlik ve yeşil insan kaynakları uygulamalarının olduğu örgütlerde bireylerin çevreci davranışlara girme ihtimalinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Cruce ve diğerleri (2021) tarafından Belçikalı bir gıda perakende satış işletmesinin 363 çalışanından oluşan bir örneklem kullanarak çevreci çalışan davranışlarıyla yakından ilişkili olduğu düşünülen yeşil savunuculuk ile yeşil dönüştürücü liderlik arasındaki ilişki incelenmiş ve yeşil dönüştürücü liderliğin, çalışanların yeşil savunuculuğu ile olumlu bir şekilde ilişkili olduğu ortaya konulmuştur. Kerse ve diğerleri (2021) tarafından otomotiv sektöründen ve tekstil sektöründen olmak üzere iki farklı örneklem grubu üzerinde yapılan araştırmada, yeşil dönüştürücü liderliğin hem doğrudan hem de yeşil içsel motivasyon üzerinden dolaylı olarak çevreci çalışan davranışlarını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Omarova ve Jo (2022) tarafından Kazakistan'da 268 özel ve kamu kuruluş çalışanından elde edilen veriler ile çevresel dönüştürücü liderliğin çevre yanlısı davranışlar üzerindeki etkisinin araştırıldığı çalışma sonuçları, çevresel dönüştürücü liderliğin çalışanların çevreci davranışlarını yordadığını göstermektedir. Bu çalışmalar dikkate alındığında, yeşil dönüştürücü liderlik ile çevreci çalışan davranışları arasındaki ilişkiye yönelik araştırmanın ikinci hipotezi şu şekilde oluşturulmuştur:

H₂: Yeşil dönüştürücü liderlik, çevreci çalışan davranışlarını pozitif ve anlamlı olarak etkilemektedir.

2.4. Yeşil örgüt iklimi ve çevreci çalışan davranışları arasındaki ilişki

Örgüt iklimi, bir örgütün önceliklerini belirterek çalışan davranışlarına rehberlik eden politikalar, uygulamalar ve prosedürler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Hicklenton vd., 2019: 2). Örgüt iklimi kavramı üzerine inşa edilen yeşil örgüt iklimi ise, çalışanların örgütlerinin çevre yanlısı politikaları, prosedürleri ve uygulamaları hakkındaki ortak algılarını yansıtmaktadır. Çalışanların yeşil örgüt iklimine yönelik bu ortak algısı; örgütlerin farklı iş alanlarında resmi yeşil politikaları ne ölçüde benimsediği, sürdürülebilir eylemleri destekleyen kurumsal prosedürlerin mevcut olup olmadığı ve günlük iş uygulamalarının örgütün çevre dostu amaç ve değerlerini yansıtır yansıtmadığı gibi konuları kapsamaktadır (Norton vd., 2012: 498). Xiao ve diğerleri (2020), kişi-çevre uyumu teorisi bağlamında yeşil örgüt iklimini, çevreci davranışların örgüt tarafından beklendiği ve değer verildiği konusunda bilgilendirici bir ipucu olarak değerlendirmektedir. Bu ipucu, çalışanları çevreci davranışlar sergilemeye yönlendirmektedir. Yeşil örgüt ikliminin çevreci çalışan davranışları üzerinde olumlu bir etkisi olduğuna yönelik yapılan çalışmalar, bu değerlendirme ile paralellik göstermektedir.

Norton ve diğerleri (2014) tarafından, kurumsal sürdürülebilirlik politikaları, çevreci çalışan davranışları ve yeşil örgüt iklimi algıları arasındaki ilişkilerin ele alındığı araştırmada; yeşil örgüt ikliminin, görev ile ilişkili çevreci çalışan davranışları ile pozitif ilişkisi olduğu saptanmıştır. Ng ve diğerleri (2019) tarafından yeşil örgüt iklimi, çevre tutkusu ve çevreci çalışan davranışları arasındaki ilişkinin incelendiği araştırma sonuçları, yeşil örgüt ikliminin çevreci çalışan davranışlarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Hicklenton ve diğerleri (2019) tarafından yapılan araştırmada, çevreci çalışan davranışlarının çevre yanlısı faaliyetleri destekleyen örgüt iklimine sahip işletmelerde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Özalp ve Erbaş (2021) tarafından Konya ilinde konaklama işletmelerinde çalışan bireylerden oluşan bir örneklem üzerinde yürütülen araştırma sonuçlarına göre, yeşil örgüt iklimi ile çevreci çalışan davranışları arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Biswas ve diğerleri (2021) tarafından örgütte hâkim olan psikolojik yeşil iklimin çalışanların gönüllü çevreci davranışları üzerinde önemli bir etkisi olduğu ifade edilmektedir. Bu çalışmaya göre, üst yönetimden olumlu ve samimi sinyaller alan çalışanlar, çevreyi korumaya yönelik bir anlayış geliştirebilmekte ve çevreci davranışlar için motive olabilmektedir. Yeşil örgüt iklimi ve yeşil dönüştürücü liderlik ile çevreci çalışan davranışları arasındaki ilişkiyi ele alan bu araştırmalar ışığında, araştırmanın üçüncü ve dördüncü hipotezleri şu şekilde oluşturulmuştur:

H₃: Yeşil örgüt iklimi, çevreci çalışan davranışlarını pozitif ve anlamlı olarak etkilemektedir.

H₄: Yeşil dönüştürücü liderliğin çevreci çalışan davranışları üzerindeki etkisinde yeşil örgüt ikliminin aracılık rolü bulunmaktadır.

3. Yöntem

3.1. Araştırmanın amacı ve varsayımı

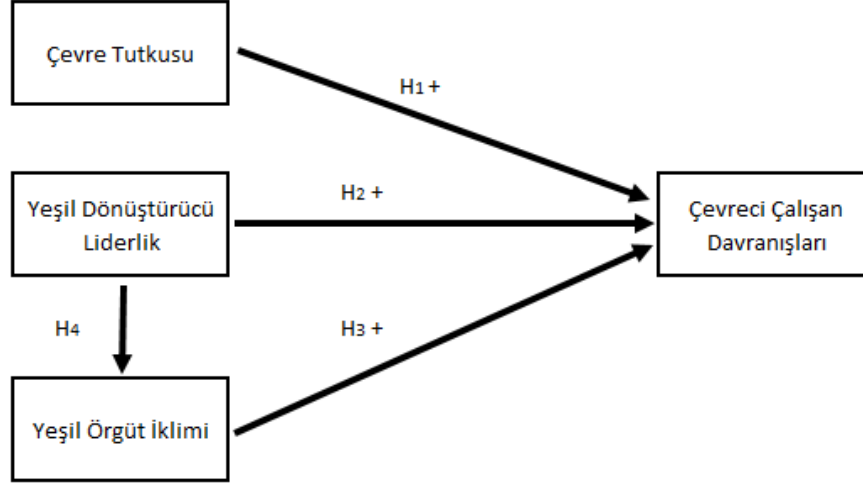
Bu araştırmanın amacı; çevre tutkusunun, yeşil örgüt ikliminin ve yeşil dönüştürücü liderliğin çevreci çalışan davranışları üzerine etkisinin belirlenmesi ve çevreci çalışan davranışları ile yeşil dönüştürücü liderlik arasındaki ilişkide yeşil örgüt ikliminin aracılık rolünün olup olmadığının tespit edilmesidir. Bu araştırmada, örgütsel yaşamda çalışanların çevreci davranışlar sergilemesinde ve bu davranışların çalışanlarda kalıcı hale gelmesinde bireysel, yönetsel ve örgütsel unsurların pozitif yönlü etkisinin olduğu varsayılmaktadır.

3.2. Araştırma modeli

Araştırma amacı doğrultusunda ve geçmiş yıllarda yapılan çalışmalar ışığında, bireysel bir unsur olarak çevre tutkusu, yönetsel bir unsur olarak yeşil dönüştürücü liderlik ve örgütsel bir unsur olarak yeşil örgüt iklimi çalışanların çevreci davranışlar göstermelerini etkileyen değişkenler olarak ele alınmış ve bu değişkenler bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilerek araştırma modeli oluşturulmuştur. Şekil 1'de gösterilen modele göre, çevreci çalışan davranışlarını; çevre tutkusu, yeşil dönüştürücü liderlik ve yeşil örgüt iklimi pozitif ve anlamlı olarak etkilemektedir. Ayrıca çevreci çalışan davranışları ile yeşil dönüştürücü liderlik arasındaki ilişkide yeşil örgüt ikliminin aracı değişken rolü bulunmaktadır.

Şekil 1. Araştırma modeli

3.3. Araştırmanın örneklemi

Araştırmanın hipotezlerini test etmek amacı ile bir yöneticiye bağlı olarak bir işletmede çalışan 244 bireyden örneklem oluşturulmuştur. Araştırma örneklemi, kolayda örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Araştırma örnekleminin demografik özelliklerine göre dağılımına ilişkin bilgiler Tablo 1'de gösterilmektedir. Cinsiyete (%49,60/%50,4), medeni duruma (%52,5/%47,5) ve sektöre (%47,5/%52,5) göre iki kategori arasında birbirine yakın bir dağılım bulunmaktadır. Yaşa göre; 30 ile 39 arası grup (%39,8), gelire göre; 4000TL-6000TL arası grup (%36,9), eğitim durumuna göre; lisans mezunu grup (%44,3), kıdeme göre; 3 yıl ve altı grup (%40,6) örneklem içerisinde en yüksek katılımcı oranına sahip gruplardır.

Tablo 1. Katılımcıların demografik dağılımı

Değişken	Kategori	Sıklık	Yüzde %
Cinsiyet	Erkek	121	49,6
	Kadın	123	50,4
Medeni Durum	Bekâr	128	52,5
	Evli	116	47,5
Yaş	21 ve altı	34	13,9
	22-29 arası	66	27,0
	30-39 arası	97	39,8
	40 ve üstü	47	19,3
Gelir	4000TL-6000TL	90	36,9
	6001TL-8000TL	55	22,5
	8001-10000TL	35	14,3
	10001TL ve üzeri	64	26,2
Eğitim	Lise ve altı	22	9,0
	Ön lisans	60	24,6
	Lisans	108	44,3
	Lisansüstü	54	22,1
Sektör	Özel Sektör	116	47,5
	Kamu Sektörü	128	52,5
Kıdem	3 Yıl ve altı	99	40,6
	4-6 Yıl arası	60	24,6

	7-10 Yıl arası	38	15,6
	11 Yıl ve üzeri	47	19,3
Toplam		244	100,0

3.4. Veri toplama yöntemi

Bu araştırmada, veri toplama yöntemi olarak nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Çevrimiçi anket olarak oluşturulan anket formları katılımcılara elektronik posta ve yazışma uygulamaları üzerinden ulaştırılarak tamamı ile gönüllülük esasına uygun olarak doldurmaları istenmiştir.

3.4.1. Kullanılan ölçekler

Çalışanların çevreci davranış düzeyini ölçmek için Robertson ve Barling (2013) tarafından geliştirilen tek boyut altında yedi ifadeden oluşan “İşyerinde Çevre Dostu Davranışlar Ölçeği” kullanılmıştır. İşyerinde Çevre Dostu Davranışlar Ölçeği, 5’li Likert olarak hazırlanmış ve katılımcıların ölçekteki her ifadeyi; “Hiçbir Zaman (1)”, “Nadiren (2)”, “Ara Sıra (3)”, “Sık Sık (4)” ve “Her Zaman (5)” şeklinde değerlendirmesi istenmiştir. Robertson ve Barling (2013) tarafından yapılan çalışmada, bu ölçeğin alfa değeri 0,88 olarak tespit edilmiştir.

Bireylerin sahip olduğu çevre tutku düzeyini belirlemek için Robertson ve Barling (2013) tarafından geliştirilen tek boyut altında dokuz ifadeden oluşan “Çevresel Tutku Ölçeği” kullanılmıştır. Çevresel Tutku Ölçeği, 5’li Likert olarak hazırlanmış ve katılımcıların ölçeklerdeki her ifadeyi “Kesinlikle Katılmıyorum (1)”, “Katılmıyorum (2)”, “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum (3)”, “Katılıyorum (4)” ve “Kesinlikle Katılıyorum (5)” şeklinde değerlendirmesi istenmiştir. Robertson ve Barling (2013) tarafından yapılan çalışmada, bu ölçeğin alfa değeri 0,96 olarak bulunmuştur.

Çalışanların örgütteki yeşil dönüştürücü liderlik algısını tespit etmek için Chen ve Chang (2012) tarafından geliştirilen Kerse ve diğerleri (2021) tarafından Türkçe’ye uyarlanan tek boyut altında altı ifadeden oluşan “Yeşil Dönüştürücü Liderlik” ölçeği kullanılmıştır. Yeşil Dönüştürücü Liderlik Ölçeği 5’li Likert olarak hazırlanmış ve katılımcıların ölçeklerdeki her ifadeyi “Kesinlikle Katılmıyorum (1)”, “Katılmıyorum (2)”, “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum (3)”, “Katılıyorum (4)” ve “Kesinlikle Katılıyorum (5)” şeklinde değerlendirmesi istenmiştir. Kerse ve diğerleri (2021) tarafından yapılan çalışmada, bu ölçeğin alfa değeri 0,947 olarak belirlenmiştir.

Çalışanların yeşil örgüt iklimi algısını ölçmek için Norton ve diğerleri (2014) tarafından geliştirilen örgüte yönelik algı ve iş arkadaşlarına yönelik algı olmak üzere iki boyut altında sekiz ifadeden oluşan “Yeşil Örgütsel İklim” ölçeği kullanılmıştır. Yeşil Örgütsel İklim Ölçeği, 5’li Likert olarak hazırlanmış ve katılımcıların ölçeklerdeki her ifadeyi “Kesinlikle Katılmıyorum (1)”, “Katılmıyorum (2)”, “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum (3)”, “Katılıyorum (4)” ve “Kesinlikle Katılıyorum (5)” şeklinde değerlendirmesi istenmiştir. Norton ve diğerleri (2014) tarafından yapılan çalışmada, bu ölçeğin alt boyutlarının alfa değerleri 0,93 ve 0,92 olarak tespit edilmiştir.

3.4.2. Geçerlilik ve güvenilirlik analizleri

Araştırmada veri toplamak için kullanılan ölçeklerin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri; 0,911 ve Bartlett’s Testi değeri; 5031,40 ($p < 0,001$) olarak tespit edilmiştir. Bu değerler, örneklemden elde edilen verilerin yeterli ve ölçeklerin maddeleri arasındaki ilişkinin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir.

Yapılan ilk açımlayıcı faktör analizinde, ölçeklerde yer alan 30 ifade özdeğeri 1’den büyük altı faktör altında toplanmıştır. Altı faktör, toplam varyansın % 68,67’sini açıklamaktadır. Bu analizde; C7, C6, C5 ve YO11 ifadeleri, 0,40 altında faktör yüküne sahip olduğundan, birden çok faktör altında toplandığından ve bu maddelere ait faktör yüklerinin arasında 0,10’dan az olduğundan veya tek başına bir faktör altında toplandıklarından dolayı analizden sıra ile çıkartılmıştır. Tekrarlanan açımlayıcı faktör analiz sonuçlarına göre; 26 ifade dört faktör altında toplanmakta ve bu dört faktör,

toplam varyansın %66,60'ını açıklamaktadır. Birinci faktörün altında; çevreci çalışan davranışlarına yönelik 4 ifade, ikinci faktörün altında; çevre tutkusuna yönelik 9 ifade, üçüncü faktörün altında yeşil örgüt iklimine yönelik 7 ifade ve son faktörün altında; yeşil dönüştürücü liderliğe yönelik 6 ifade yer almaktadır (Tablo 2).

Araştırmada ölçeklerinin iç tutarlılığını belirlemek için Cronbach Alfa testi yapılmıştır. Bu analizin sonuçları Tablo 2'de gösterilmektedir. Ölçeklerin alfa değerleri çevreci çalışan davranışları ölçeği için; 0,6215, çevre tutkusu ölçeği için 0,8796, yeşil örgüt iklimi ölçeği için 0,9448 ve yeşil dönüştürücü liderlik ölçeği için 0,9655 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre, çevreci çalışan davranışları ölçeği güvenilir, çevre tutkusu ölçeği, yeşil örgüt iklimi ölçeği ve yeşil dönüştürücü liderlik ölçeği ise çok güvenilirdir (Nakip, 2013).

Tablo 2. Ölçeklerin faktör yükleri ve alfa değerleri

Ölçek	İfade	Faktör Yükü	Alfa Değeri
Çevreci Çalışan Davranışları	CD1	0,525	0,6215
	CD2	0,805	
	CD3	0,779	
	CD4	0,494	
Çevre Tutkusu	CT1	0,636	0,8796
	CT2	0,759	
	CT3	0,783	
	CT4	0,724	
	CT5	0,715	
	CT6	0,706	
	CT7	0,759	
	CT8	0,600	
	CT9	0,718	
Yeşil Örgüt İklimi	YOI2	0,771	0,9448
	YOI3	0,823	
	YOI4	0,792	
	YOI5	0,885	
	YOI6	0,660	
	YOI7	0,695	
	YOI8	0,765	
	Yeşil Dönüştürücü Liderlik	YDL1	
YDL2		0,829	
YDL3		0,824	
YDL4		0,795	
YDL5		0,804	
YDL6		0,799	

3.5. Verilerin analizi

Bu çalışmada, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama deseni kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analizinde, "2.0 versiyonlu SPSS Statistics Programı" kullanılmıştır. Geçerli ve güvenilir ölçeklerden elde edildiği sonucuna ulaşılan veriler; korelasyon analizi ve hiyerarşik regresyon analizine tabi tutularak değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiş ve geliştirilen hipotezler sınanmıştır. Regresyon analizinden elde edilen sonuçlar ışığında, yeşil örgüt ikliminin aracılık rolünün anlamlılık düzeyini ortaya koymak için son olarak, Sobel Testi yapılmıştır.

4. Bulgular

Araştırmada yer alan değişkenlerin arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için Pearson Korelasyon Analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 3'te gösterilmiştir. Çevreci çalışan davranışları ile Çevre tutkusu arasında orta düzeyde, çevreci çalışan davranışları ile yeşil örgüt iklimi arasında zayıf düzeyde, çevreci çalışan davranışları ile yeşil dönüştürücü liderlik arasında zayıf düzeyde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna ek olarak çevre tutkusu ile yeşil örgüt iklimi ve çevre tutkusu ile yeşil dönüştürücü liderlik arasında düşük düzeyde pozitif yönlü, yeşil örgüt iklimi ile yeşil dönüştürücü liderlik arasında ise güçlü düzeyde pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 3. Korelasyon analizi sonuçları

Değişken	Ortalama	Std. S.	ÇÇD	ÇT	YÖİ	YDL
Çevreci Çalışan Davranışları	3,4908	0,8454	1			
Çevre Tutkusu	4,0515	0,4936	0,374**	1		
Yeşil Örgüt İklimi	3,6270	0,7954	0,235**	0,256**	1	
Yeşil Dönüştürücü Liderlik	3,4337	0,8706	0,140*	0,274**	0,733**	1

** p<0.01 düzeyinde anlamlı, * p<0.05 düzeyinde anlamlı.

Araştırma modelini test etmek için çalışmada, hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri olan; yeşil dönüştürücü liderlik, yeşil örgüt iklimi ve çevre tutkusu sırası ile modele dâhil edilmiş ve bağımlı değişken olan çevreci çalışan davranışlarını etkileme düzeyleri incelenmiştir. Ayrıca elde edilen sonuçlar ışığında, yeşil örgüt ikliminin yeşil dönüştürücü liderlik ile çevreci çalışan davranışları arasındaki ilişkideki aracılık rolünün olup olmadığı değerlendirilmiştir. Hiyerarşik regresyon analizi sonuçları, Tablo 4'te sunulmaktadır.

Model 1'de elde edilen sonuçlara göre, yeşil dönüştürücü liderlik çevreci çalışan davranışlarının anlamlı bir yordayıcısıdır ($F(1,242)= 4,846$; $p<0,05$). Yeşil dönüştürücü liderlik, çevreci çalışan davranışlarındaki varyasyonun %2'sini açıklamaktadır. Yeşil örgüt ikliminin eklenmesi ile oluşan Model 2, çevreci çalışan davranışlarının %5,7'sini açıklamaktadır ve determinasyon katsayısındaki (R^2) değişim anlamlıdır ($F(1,241)= 9,649$; $p<0,01$). Çevre Tutkusunun eklenmesi ile oluşan Model 3, çevreci çalışan davranışlarının %16,9'unu açıklamaktadır ve determinasyon katsayısındaki (R^2) değişim anlamlıdır ($F(1,240)= 32,195$; $p<0,001$).

Tablo 4. Hiyerarşik regresyon analizi sonuçları

Değişkenler	Model 1				Model 2				Model 3			
	B	Sh	β	t	B	Sh	β	t	B	Sh	β	t
YDL->ÇÇD	0,136	0,062	0,140*	2,201	-0,067	0,089	-0,069	-0,754	-0,131	0,085	-0,135	-1,542
YÖİ->ÇÇD					0,304	0,098	0,286**	3,106	0,260	0,092	0,244**	2,815
ÇT -->ÇÇD									0,597	0,105	0,348***	5,674
R^2	0,020				0,057				0,169			
R^2 Değ. F	4,846*				9,649**				32,195***			
F	4,846*				7,334**				16,254***			
Durbin-Watson: 1,838												
YDL: Yeşil Dönüştürücü Liderlik, ÇÇD: Çevreci Çalışan Davranışları, YÖİ: Yeşil Örgüt İklimi, ÇT: Çevre Tutkusu												
* p<0,05 düzeyinde anlamlı, ** p<0,01 düzeyinde anlamlı, ***p<0,001 düzeyinde anlamlı												

Tablo 5. Yeşil dönüştürücü liderliğin yeşil örgüt iklimine etkisi

Değişkenler	R	R^2	F	p	B	t	p
-------------	---	-------	---	---	---	---	---

Bağımlı		Bağımsız						
YÖİ	YDL	0,733	0,538	281,255	0,000*	0,670	16,771	0,000*
Durbin-Watson: 2,157; *p<0,001 düzeyinde anlamlı								
YDL: Yeşil Dönüştürücü Liderlik, YÖİ: Yeşil Örgüt İklimi								

Yeşil örgüt ikliminin, çevreci çalışan davranışları ile yeşil dönüştürücü liderlik arasındaki ilişkide aracılık rolü olup olmadığını belirlemek için “Baron ve Kenny Kriterleri” kullanılmıştır. Bu kriterler şu şekilde sıralanmaktadır (Meydan ve Şeşen, 2015: 130): (1) Bağımsız değişkenin (yeşil dönüştürücü liderlik) bağımlı değişken (çevreci çalışan davranışları) üzerinde bir etkisi olmalıdır. (2) Bağımsız değişkenin (yeşil dönüştürücü liderlik) aracı değişken (yeşil örgüt iklimi) üzerinde bir etkisi olmalıdır. (3) Aracı değişkenin (yeşil örgüt iklimi) bağımlı değişken (çevreci çalışan davranışları) üzerinde bir etkisi olmalıdır. (4) Aracı değişken (yeşil örgüt iklimi) bağımsız değişken (yeşil dönüştürücü liderlik) ile birlikte regresyon analizine dâhil edildiğinde, bağımsız değişkenin (yeşil dönüştürücü liderlik) bağımlı değişken (çevreci çalışan davranışları) üzerindeki etkisi düşerken aracı değişkenin bağımsız değişken üzerinde anlamlı bir etkisi olmalıdır.

Tablo 4’teki hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına bakıldığında, model 1’de yeşil dönüştürücü liderliğin çevreci çalışan davranışları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi ($\beta=0,140$; $p<0,05$) olduğu ve birinci koşulun sağlandığı görülmektedir. Ayrıca model 2’de, yeşil örgüt ikliminin çevreci çalışan davranışları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi ($\beta=0,286$; $p<0,01$) olduğu ve üçüncü koşulun sağlandığı görülmektedir. Bununla birlikte Tablo 5’deki yeşil dönüştürücü liderliğin yeşil örgüt iklimi üzerindeki etkisine yönelik yapılan basit regresyon analizi sonucuna göre, yeşil dönüştürücü liderliğin yeşil örgüt iklimi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi ($\beta=0,733$; $p<0,001$) bulunmaktadır ve aracılık için gerekli olan ikinci koşul sağlanmaktadır. Son olarak, yeşil örgüt iklimi yeşil dönüştürücü liderlik ile birlikte regresyon analize dâhil edildiğinde (Tablo 4, Model 2); yeşil dönüştürücü liderlik, çevreci çalışan davranışları üzerindeki etkisini ($\beta=-0,069$; $p>0,05$) kaybetmektedir. Bu sonuçlar, yeşil dönüştürücü liderlik ile çevreci çalışan davranışları arasında yeşil örgüt ikliminin aracılık rolü olduğunu göstermektedir.

Yeşil örgüt ikliminin aracılık rolünün anlamlı olup olmadığını kontrol etmek için Sobel Testi yapılmıştır. Sobel Testi sonuçları ($z=3,6946$; $p<0,001$), yeşil örgüt ikliminin çevreci çalışan davranışları ile yeşil dönüştürücü liderlik arasındaki ilişkide aracılık rolünün anlamlı olduğunu göstermektedir (Tablo 5). Regresyon analizi ve Sobel Testi sonuçlarına bağlı olarak, yeşil dönüştürücü liderliğin çevreci çalışan davranışlarına etkisinde yeşil örgüt ikliminin tam aracılık rolü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5. Tartışma ve sonuç

Çevreci çalışan davranışları üzerinde çevre tutkusunun, yeşil örgüt ikliminin ve yeşil dönüştürücü liderliğin etkisini belirlemek ve çevreci çalışan davranışları ile yeşil dönüştürücü liderlik arasındaki ilişkide yeşil örgüt ikliminin aracılık rolünün olup olmadığını tespit etmek amacı ile gerçekleştirilen bu araştırmada önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

İlk olarak, araştırma sonuçları; bireysel düzeyde çevre tutkusunun, yönetsel düzeyde yeşil dönüştürücü liderliğin ve örgütsel düzeyde yeşil örgüt ikliminin çevreci çalışan davranışlarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Literatürde bu sonuçlar ile benzer sonuçları olan çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Çevreci çalışan davranışları üzerine çevre tutkusunun (Robertson ve Barling, 2013; Afsar vd., 2016; Saifulina ve Carballo-Penela, 2017; Akandere, 2019; Ng vd., 2019; Saleem vd., 2021), yeşil dönüştürücü liderliğin (Kura, 2016; Wang vd., 2018, Li vd., 2020; Peng vd., 2020, Cruce vd., 2021; Kerse vd., 2021; Omarova ve Jo, 2022) ve yeşil örgüt ikliminin (Norton vd., 2014; Hicklenton vd., 2019; Özalp ve Erbaş, 2021; Biswas vd., 2021) pozitif ve anlamlı etkisi olduğuna dair sonuçlara ulaşılan araştırmalar, bu araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Bu sonuçlara göre, eğer bir

örgütte çalışanlar çevre tutkusuna sahipse, çalışanları çevreci davranma konusunda teşvik eden, takdir eden ve yönlendiren bir liderlik yaklaşımı varsa veya örgütte çevreci politikalar, prosedürler ve uygulamalar bulunuyorsa, o örgütte çalışanlar daha fazla çevreci davranış sergileme eğiliminde olacaktır.

İkinci olarak araştırmada elde edilen bulgular, yeşil örgüt ikliminin yeşil dönüştürücü liderlik ile çevreci çalışan davranışları arasındaki ilişkide tam aracılık rolünün olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumda, yeşil dönüştürücü liderliğin çevreci çalışan davranışları üzerinde doğrudan bir etkisinin olmadığı ve yeşil örgüt iklimi aracılığı ile dolaylı bir etkisi olduğu söylenebilir. Örgütte çalışanlarda yeşil dönüştürücü liderlik algısı artsa bile ancak çalışanların yeşil örgüt iklimine yönelik algısı artarsa, çalışanların çevreci davranışlar gösterme ihtimali artacaktır. Diğer bir ifade ile yeşil örgüt iklimi, yeşil dönüştürücü liderliğe göre çevreci çalışan davranışları üzerinde daha fazla etkiye sahiptir.

Özetle, araştırma amacına uygun olarak geliştirilen; çevre tutkusunun (H1), yeşil dönüştürücü liderliğin (H2) ve yeşil örgüt ikliminin (H3) çevreci çalışan davranışlarını pozitif ve anlamlı etkilediğine yönelik geliştirilen hipotezler ve ayrıca yeşil dönüştürücü liderlik ile çevreci çalışan davranışları arasındaki ilişkide yeşil örgüt ikliminin aracılık rolüne (H4) yönelik geliştirilen hipotez kabul edilmiştir. Böylelikle araştırmanın amacına ulaştığı ifade edilebilir.

Bu araştırma sonuçlarına bağlı olarak örgüt yöneticilerine ve gelecek yıllarda konu ile ilgili çalışmalar yapacak araştırmacılara bazı öneriler sunulmaktadır.

Örgüt yöneticilerine öneriler:

- Örgütler çevresel sorunlara çözüm için kilit bir sorumluluk üstlenmektedir. Bu sorumluluk ile örgütler, hem örgütsel düzeyde tüm süreçlere çevreci uygulamaların dâhil edilmesi hem de eğitim faaliyetleri ile örgütte çalışan her bireyde çevreyi koruma bilincinin oluşması ve çevreci davranışların kalıcı olarak yerleşmesi için çalışmalıdır. Çünkü yapılan araştırmalar, çevre eğitiminin bireylerde çevre bilincinin yerleşmesi konusunda önemli bir yer olduğunu göstermektedir (Karakuyu, 2018). Örgütler ancak bu şekilde çevresel sürdürülebilirlik konusunda başarılı olabilir.
- Bu araştırmada çevreci çalışan davranışları üzerinde çevre yanlısı bir liderlik yaklaşımının ve çevre dostu bir örgüt ikliminin ne kadar önemli olduğu ortaya konmuştur. Bu nedenle, çalışanlara örgüt içi verilecek çevre eğitimleri çalışanların çevre konusunda bilinçlenmeleri ve farkındalıklarının artmasına katkıda bulunabilir. Örgütte kurulacak ödüllendirme sistemleri yoluyla çalışanların çevreci davranışları teşvik ve takdir edilebilir. Ayrıca çalışanlardan gelen çevrenin korunmasına yönelik öneriler yönetim tarafından dikkate alınarak örgütün çevresel performansının geliştirilmesi sağlanabilir.
- Bu araştırma sonuçları, çevreci çalışan davranışları üzerinde çevre tutkusunun önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu etkiyi örgütlerin dikkate alarak özellikle personel seçiminde çevresel duyarlılığı fazla olan ve çevreyi korumaya yönelik sivil toplum kuruluşlarında gönüllü olarak çalışan adaylara işe alımda öncelik verebilirler.

Araştırmacılara öneriler:

- Çevreci çalışan davranışları üzerine özellikle ulusal literatürde sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu konunun örgüt kültürü, örgütsel destek ve örgütsel vatandaşlık gibi farklı değişkenler ile ilişkisinin ele alınması çevreci çalışan davranışlarını şekillendiren unsurların belirlenmesine katkı sağlayabilir.
- Bu araştırmada, örgütsel düzeyde ele alınan bir olgu olan yeşil dönüştürücü liderlik ile çalışanların yeşil davranışları arasındaki ilişkide yeşil örgüt ikliminin aracılık rolü incelenmiştir. Gelecek

çalışmalarda, bireysel bir faktör olan çevre tutkusunun çevreci çalışan davranışları üzerine etkisinde bireysel düzeyde ele alınan çeşitli değişkenlerin aracılık rolleri incelenebilir.

- Bu araştırmada nicel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel yöntemler kullanılarak yapılacak uygulamalar faydalı olabilir.

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak; maliyet ve zaman kısıtı nedeni ile örnekleme yer alan katılımcılar ile yüz yüze görüşülmemiş, tamamına elektronik posta ve yazışma programları üzerinden çevrimiçi anket formları ulaştırılmıştır. İkinci olarak, bu araştırmada sadece bir yöneticiye bağlı bir işletmede araştırmanın yapıldığı dönemde aktif olarak çalışan bireylere ulaşılmıştır. Son olarak araştırma katılımcıların dürüst bir şekilde ve gerçek düşüncelerini yansıtarak anketleri cevapladıkları varsayılmaktadır.

Kaynakça

- Abbas, A. A., & Al Hasnawi, H. H. (2021). The impact of environmental leadership on entrepreneurial success: The moderating role of green organizational behavior. *Jurnal Pengurusan*, 63, 1-15. <https://doi.org/10.17576/pengurusan-2021-63-12>
- Afsar, B., Badir, Y., & Kiani, U. S. (2016). Linking spiritual leadership and employee pro-environmental behavior: The influence of workplace spirituality, intrinsic motivation, and environmental passion. *Journal of Environmental Psychology*, 45, 79-88. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jenvp.2015.11.011>
- Akandere, G. (2019). Çalışanların çevresel tutkusunun yeşil davranışları üzerindeki etkisi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(04), 387-404.
- Andersson, L., Jackson, S. E., & Russell, S. V. (2013). Greening organizational behavior: An introduction to the special issue. *Journal of Organizational Behavior*, 34(2), 151-155. <https://doi.org/10.1002/job.1854>
- Beyazıt, E. & Yarım, S. (2020), *Kırılğan Dünyanın Küresel Sorunu Çöp*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Biswas, S. R., Dey, M., Bhattacharjee, S., & Uddin, M. A. (2021). How does corporate environmental strategy contribute to voluntary environmental behavior? Influence of psychological green climate, firms' size, and employees' age. *Sage Open*, 11(1), 1-11. <https://doi.org/10.1177/215824402110060>
- Chen, Y. S. & Chang, C. H. (2012). The determinants of green product development performance: Green dynamic capabilities, green transformational leadership and green creativity. *Journal of Business Ethics*, 116, 107-119.
- Crucke, S., Servaes, M., Kluijtmans, T., Mertens, S., & Schollaert, E. (2021). Linking environmentally-specific transformational leadership and employees' green advocacy: The influence of leadership integrity. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*. 1-15. <https://doi.org/10.1002/csr.2208>
- Erbaş, A. (2019a). Yeşil örgütsel davranış ölçeği: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Istanbul Management Journal*, 86, 1-23. <http://doi.org/10.26650/imj.2019.86.0001>
- Erbaş, A. (2019b). Çevrenin sürdürülebilirliğine örgütsel davranış yazınının yaratıcı katkısı: Yeşil örgütsel davranış. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi*, May 2-4, in Şırnak, Türkiye
- Eroymak, S., İzgüden, D., & Erdem, R. (2018). Çalışanların yeşil davranışının kavramsal çerçevede incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(3), 961-971.

- Graves, L. M., Sarkis, J., & Zhu, Q. (2013). How transformational leadership and employee motivation combine to predict employee proenvironmental behaviors in China. *Journal of Environmental Psychology, 35*, 81–91. <http://doi:10.1016/j.jenvp.2013.05.002>
- Hicklenton, C., Hine, D. W., & Loi, N. M. (2019). Can work climate foster pro-environmental behavior inside and outside of the workplace? *Plos One, 14*(10), 1-13. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0223774>
- İzmir, O. (2021). *Tüketici Davranışları ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk*. Karaman, D. (Ed.) içinde *Tüketici Davranışları III: Güncel Akademik Çalışmalar*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- İzmir, O. (2022). *Investigating the Inconsistent Findings in the CSR-Financial Performance Link: Does It Really Have to Pay to Be Sustainable?*. Artan, S. and Hayaloğlu, P. (Ed.) içinde *Current Debates on Sustainable Development*. London: IJOPEC Publications.
- İzmir, O., & Turgut, A. B. (2019). Kurumsal sosyal sorumluluk algısının satın alma niyeti ve yüksek fiyat verme isteği üzerindeki görece etkilerinin tespiti. *Global Journal of Economics and Business Studies, 8*(15), 133-151.
- Karakuyu, A. (2018). Çocuk gelişimi öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarının belirlenmesi, *The Journal of Social Science, 5*(27), 155-166.
- Kerse, G., Maden, Ş., & Tartan Selçuk, E. (2021). Yeşil dönüştürücü liderlik, yeşil içsel motivasyon ve çalışanın yeşil davranışı: Ölçek uyarılama ve ilişki tespiti. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 13*(2), 1574-1591. doi.org/10.20491/isarder.2021.1216
- Kura, K. M. (2016). Linking environmentally specific transformational leadership and environmental concern to green behaviour at work. *Global Business Review, 17*(3S), 1-14. <https://doi.org/10.1177/0972150916631069>
- Li, Z., Xue, J., Li, R., Chen, H., & Wang, T. (2020). Environmentally specific transformational leadership and employee's pro-environmental behavior: The mediating roles of environmental passion and autonomous motivation. *Frontiers in Psychology, 11*(June), 1-13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01408>
- Meydan, C. H., & Şeşen, H. (2015). *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Nakip, M. (2013). *Pazarlamada Araştırma Teknikleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ng, L. P., Choong, Y. O., Tee, C. W., Kuar, L. S., Teoh, S. Y., & Chen, I. C. (2019). Green work climate and pro-environmental behaviour among academics: The mediating role of harmonious environmental passion. *International Journal of Management Studies, 26*(2), 77-97.
- Norton, T. A., Zacher, H., Parker, S. L., & Ashkanasy, N. M. (2017). Bridging the gap between green behavioral intentions and employee green behavior: The role of green psychological climate. *Journal of Organizational Behavior, 38*(7), 996-1015. <https://doi.org/10.1002/job.2178>
- Norton, T. A., Zacher, H., & Ashkanasy, N. M. (2012). On the importance of pro-environmental organizational climate for employee green behavior. *Industrial and Organizational Psychology, 5*(4), 497-500. <https://doi.org/10.1111/j.1754-9434.2012.01487.x>
- Norton, T. A., Zacher, H., & Ashkanasy, N. M. (2014). Organisational sustainability policies and employee green behaviour: The mediating role of work climate perceptions. *Journal of Environmental Psychology, 38*, 49-54. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jenvp.2013.12.008>
- Omarova, L., & Jo, S. J. (2022). Employee pro-environmental behavior: The impact of environmental transformational leadership and GHRM. *Sustainability, 14*, 1-18. <https://doi.org/10.3390/su14042046>

- Ones, D. S., & Dilchert, S. (2012). Environmental sustainability at work: A call to action. *Industrial and Organizational Psychology*, 5(4), 444-466.
- Özalp, Ö., & Erbaşı, A. (2021). Yeşil örgüt iklimi algısının yeşil örgütsel davranış üzerine etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 22(1), 43-73. <https://doi.org/10.24889/ifede.768115>
- Peng, J., Yin, K., Hou, N., Zou, Y., & Nie, Q. (2020). How to facilitate employee green behavior: The joint role of green transformational leadership and green human resource management practice. *Acta Psychologica Sinica*, 52(9), 1105-1120. <https://dx.doi.org/10.3724/SP.J.1041.2020.01105>
- Robertson, J. L., & Barling, J. (2013). Greening organizations through leaders' influence on employees' pro-environmental behaviors. *Journal of organizational behavior*, 34(2), 176-194. <https://doi.org/10.1002/job.1820>
- Saifulina, N., & Carballo-Penela, A. (2017). Promoting sustainable development at an organizational level: An analysis of the drivers of workplace environmentally friendly behaviour of employees. *Sustainable Development*, 25(4), 299-310. <https://doi.org/10.1002/sd.1654>
- Saleem, M., Qadeer, F., Mahmood, F., Han, H., Giorgi, G., & Ariza-Montes, A. (2021). Inculcation of green behavior in employees: A multilevel moderated mediation approach. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18, 1-21. <https://doi.org/10.3390/ijerph18010331>
- Semiring, M. J., Eliyana, A., ve Ningrum, L. S. W. (2020). Effect of workplace spirituality on pro-environmental behaviour mediated by environmental passion. *Systematic Reviews in Pharmacy*, 11(11), 1282-1290.
- Sönmez, R. V. (2020). Okul yöneticilerinin yeşil örgütsel davranışlarını belirlemeye yönelik bir araştırma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(4), 1107-1119.
- Wang, X., Zhou, K., & Liu, W. (2018) Value congruence: A study of green transformational leadership and employee green behavior. *Frontiers in Psychology*. 9(October), 1-8. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01946>
- Xiao, J., Mao, J. Y., Huang, S., & Qing, T. (2020). Employee-organization fit and voluntary green behavior: a cross-level model examining the role of perceived insider status and green organizational climate. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(7), 1-18. <https://doi.org/10.3390/ijerph17072193>
- Yiğit, B. (2017). Örgütsel davranışta yeni bir yaklaşım: Yeşil işgören davranışı. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 1(1), 67-70.
- Yiğit, B. (2022). Yeşil örgütsel davranış alanındaki makalelerin kategorik olarak incelenmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 189-196.
- Yin, C., Ma, H., Gong, Y., Chen, Q., & Zhang, Y. (2021). Environmental CSR and environmental citizenship behavior: The role of employees' environmental passion and empathy. *Journal of Cleaner Production*, 320, 128751, 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.128751>

Extended Abstract

Sustainability, which is a very important phenomenon today for the solution of environmental problems, is a concept with different dimensions such as economic, social and environmental. With the steps to be taken in terms of sustainability, organizations have a great responsibility for the solution of environmental problems. It is not enough for organizations and organizations' managers to exhibit green behaviors for the organization to be successful in sustainable environmental policies. In addition to the sensitivity of the managers to the environment, their employees at all levels of the organization should exhibit green behaviors. In order to increase the environmental sustainability performance of organizations, it is of great importance that each individual working in the

organization exhibit green behaviors. Therefore, employee green behaviors have attracted great attention in recent years and have been the subject of research in the organizational behavior. Different factors shape the green behavior of individuals in their social life and business life. For this reason, it is an important question that needs to be answered, what are the factors that lead employees to exhibit green behaviors in the business life, regardless of their private lives.

In this context, environmental passion as an individual factor, green transformational leadership as a managerial factor and green organizational climate as an organizational factor are considered as variables that affect the employee green behaviors and research model and hypotheses have been developed. The purpose of this research is to determine the effect of environmental passion, green organizational climate and green transformational leadership on employee green behaviors and to establish whether the green organizational climate has a mediating role in the relationship between employee green behaviors and green transformational leadership. In this research, it is assumed that individual, managerial and organizational factors have a positive effect on the green behavior of the employees in organizations. Based on this assumption, the following hypotheses were formed. The first hypothesis is that the environmental passion of the employees positively and significantly affects the employee green behaviors (H1). The second hypothesis is that the green transformational leadership positively and significantly affects the employee green behaviors (H2). The third hypothesis is that the green organizational climate positively and significantly affects the employee green behaviors (H3). The last hypothesis is that green organizational climate has a mediating role in the effect of green transformational leadership on employee green behaviors (H4).

Research data were collected from 244 individuals selected by convenience sampling method using online questionnaire technique. The "Eco-Friendly Behaviors in the Workplace Scale" developed by Robertson and Barling (2013) was used to measure the level of employee green behaviour. It consists of seven items under one dimension. The "Environmental Passion Scale" developed by Robertson and Barling (2013) was used to determine the environmental passion level of individuals. The scale consists of nine items under one dimension. The "Green Transformational Leadership" scale, which was developed by Chen and Chang (2012) and adapted into Turkish by Kerse et al. (2021), was used to determine the employees' perception of green transformational leadership in the organization. The scale consists of six items under one dimension. The "Green Organizational Climate" scale developed by Norton et al. (2014) was used to measure the employees' perception of green organizational climate. The scale consists of eight items under two dimensions: perception towards the organization and perception towards colleagues.

Research hypotheses were tested with Pearson correlation analysis, hierarchical regression analysis and Sobel Test. The results of the research show that environmental passion, green transformational leadership and green organizational climate positively affect employee green behaviors. In addition, the results of the research present that the green organizational climate has a full mediating role in the relationship between green transformational leadership and employee green behaviors. According to these results, if the employees in an organization have a passion for the environment, if there is a leadership approach that encourages, appreciates and directs the employees to act environmentally, or if the organization has green policies, procedures and practices, the employees in that organization will tend to exhibit more green behavior. In summary, all hypotheses (H1, H2, H3 and H4) developed in accordance with the purpose of research were accepted.

Depending on the results of the research, proposals were made to the managers and researchers in the conclusion. This research provides important clues to managers to improve the sustainable environmental performance of organizations and guides them on what needs to be done to increase employee green behaviors in the organization. Moreover, it is thought that this study, which reveals the effects of individual, managerial and organizational factors that affect employee green behaviors, will contribute to future research on green organizations.

Research Article**Göçmenlerin Entegrasyonunda Yerel Yönetimlerin Rolü**Burak Karaoğlan¹

Instructor, Law/Justice, Çıldır Vocational School

Ardahan University, Türkiye

burakkaraoglan@ardahan.edu.tr, Orcid No: 0000-0001-9975-9217

Geliş Tarihi/Received Date: 08.06.2022**Kabul Tarihi/Accepted Date:** 14.06.2022**Önerilen Alıntılama/Suggested Citation:** Karaoğlan, B. (2022). Göçmenlerin Entegrasyonunda Yerel Yönetimlerin Rolü [The Role of Local Governments in the Integration of Immigrants]. *Journal of Politics, Economy and Management*, 5(1), 17-33

Öz: Göçün yerel düzeyde ortaya çıkardığı küçük ve büyük boyutlu sorunlar, uluslararası alanda küresel ve bölgesel güç sahibi kurumların, merkezi hükümetlerin ve spesifik olarak da yerel yönetimlerin zorunlu olarak çalışma alanlarına girmiştir. Bu birimler aynı zamanda kentsel mekânda sorunların çözümü için çeşitli politikalar üretmişlerdir. Uygulamaya geçirilen politikalar sonucunda yapılan çalışmada ulaşılan en somut sonuç ise göçmen entegrasyon süreci ile yerel yönetim birimleri arasındaki ilintinin doğru şekilde anlaşılabilmesine katkı sağlamak olmuştur. Bu katkı bağlamında son 15 yıldır göç konusunda kilit ülke rolünde olan Türkiye, çalışmanın ana ekseninde yer almaktadır. Dolayısıyla göçmen entegrasyonunda yaşanan sorunlara yönelik rasyonel çözüm önerilerinin üretilmesi gereklilik arz etmektedir. Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de yasal ve yönetsel düzenlemeler bağlamında göç yönetimi ve uyum politikalarının incelenmesi ve konunun yerel yönetimler eksenli tartışılmasıdır. Tartışma sonucunda yerel yönetimlerin göçmen entegrasyonu ile ilgili birincil derecede görevli, yetkili ve sorumlu olmadığı; görev, yetki ve sorumlulukların yasalardan kaynaklı olarak merkezi idarede olduğu gerçeği ifade edilmeye çalışılmıştır. Yine de bu alanda yapılan çalışmaların yerel yönetimler üzerinden irdelenmesinin yetersizliği; göç, uyum, entegrasyon ve yerel yönetim ilişkisine dair alanyazında sınırlı sayıda incelenen araştırmanın varlığı, araştırmanın özgün değerini oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Göç, Göç Yönetimi, Göçmen Entegrasyonu, Uyum.**The Role of Local Governments in the Integration of Immigrants**

Abstract: Small and large-scale problems caused by migration at the local level have entered the field of work of institutions with global and regional power in the international arena, central governments and specifically local governments. These units have also produced various policies for the solution of problems in urban space. In the context of the policies put into practice, the most concrete information reached in the study was to contribute to the correct understanding of the relationship between the migration integration process and the local government units. In the context of this contribution, Turkey, which has been a key country in migration for the last 15 years, is in the main axis of the study. Therefore, it is necessary to produce rational solution proposals for the problems experienced in migration integration. The aim of this research is to examine migration management and compliance policies in the context of legal and administrative regulations in Turkey and to discuss the issue on the basis of local governments. As a result of the

---

¹ Correspondence author: Çıldır Vocational School, Ardahan/Türkiye, burakkaraoglan@ardahan.edu.tr

discussion, it was concluded that local governments are not primarily responsible, authorized and responsible for immigrant integration; It has been tried to express the fact that the duties, authorities and responsibilities are in the central administration due to the laws. Nevertheless, the inadequacy of examining the studies conducted in this field through local governments; the presence of a limited number of studies examined in the literature on migration, adaptation, integration and the relationship between local governments constitutes the original value of the research.

Keywords: Migration, Migration Management, Immigrant Integration, Harmony

JEL Sınıflandırması / Classification: H75, R5

1. Giriş

Az gelişmiş ülkelerin aksine gelişmiş ülkelerin uluslararası göçün çeşitli boyutları ile yakından ilgili oldukları görülür. Nitekim uluslararası küresel ve bölgesel kurumlar, yerel yönetimlerin çalışma alanlarına uluslararası göçün yönetim sürecinin temas ettiğini ileri sürer. Yerel yönetimlerin de bu alanda hem ulusal ve hem de uluslararası kurumlar tarafından yetkilendirildiği görülür.

Göç, büyük ölçekte küresel ve bölgesel, küçük ölçekte yerel olmak üzere birçok farklılaşmış sebebe bağlı olarak insanların buldukları bir yerden isteyerek veya istemeyerek yer değiştirmesi sürecini kapsamaktadır. Göç edenlerin göç ettikleri mekânsal alanda huzur, refah ve güvenliğinin sağlanması başta merkezi yönetiminin görevi iken, etkilenme yerel düzeyde daha fazla göze çarpmaktadır. Göçün yerel düzeyde kentte ortaya çıkardığı küçüklü büyüklü sorunlar, süreç içerisinde uluslararası küresel ve bölgesel kurumların, merkezi hükümetlerin ve son raddede yerel yönetimlerin zorunlu olarak çalışma alanlarına girmiş ve bu birimler, kentsel mekânda sorunların çözümü için bazı politikalar üretmişlerdir. Göç konusundaki etkileşim düzeyi yerelde daha fazla olduğundan, buna yönelik yetki, görev ve sorumlukların cabası yerel yönetimler tarafından üstlenilmek zorunda kalmıştır.

Son 10 yıldır otoriteler, göçün statik değil dinamik bir süreç olduğunu ve önümüzdeki süreçte bu dinamikliğini kaybetmeyeceği konusunda hemfikirdirler. Bu ele alış biçimi özellikle az gelişmiş ülkelerde problem haline gelmektedir ancak göçün ortaya çıkardığı sonuç olarak göçmenlerin kente olan uyumu söz konusu olunca göç olgusunun daha çok gelişmiş ülkelere dillendirildiği görülmektedir. Bu bağlamda göçmen entegrasyonunda ve uyumunda üretilen ve uygulanmak istenen politikalarının geniş bir perspektifte ele alınmasının bir gereklilik olduğu açıktır.

Türkiye, son zamanlarda komşu ülke olan Suriye'deki iç savaş neticesinde yoğun ve hızlı bir dış göçe maruz kalmış ve göç konusu ile gittikçe artan etkileşime girmiştir. Türkiye'de yerel yönetimlere bu konuda büyük sorumluluklar düşerken, yerel yönetimlerin bu duruma hazırlıksız yakalanması, belediyelerin en azından göç alanında etkin şekilde yetkilendirilmesini zorunluluk haline getirmiştir.

Küresel çapta düzensiz göçler ile karşı karşıya kalan Türkiye'de bu alanda yapılan araştırmalar genellikle şu soruları sormaktadır: Düzensiz göç önlenir mi? Düzensiz göçün önlenmesinde Türkiye, coğrafi yapısından dolayı küresel bir aktör olarak görülebilir mi? Eğer Türkiye küresel bir aktör ise düzensiz göçten kaynaklı maliyetlerin finansmanı nasıl sağlanabilir? Tüm bunlara ek olarak Türkiye'nin kendi bölgesinde güçlü bir aktör olarak belirmesinin göç sürecindeki rolü nedir?

Yapılan bu çalışmanın kapsamı değerlendirildiğinde alan yazında bu tip sorulara cevap verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Alandaki eksiklik tam da burada ortaya çıkmaktadır. Çalışma çerçevesinde Türkiye'nin farklı coğrafyalardan gelen veya bundan sonraki süreçte de daha yoğun bir şekilde gelme ihtimali olan düzensiz göçlerin adeta merkezi haline gelmesinin nedenleri sorgulanacaktır. Böylesi bir sorgulamanın temel gerekçeleri ana hatları ile şu şekilde özetlenebilir;

a) Türkiye, göç konusunda bir ara kademe / transit ülke mi yoksa hedef ülke midir şeklinde yapılan tartışmalar.

b) Düzensiz göçle beraber ortaya çıkan sorunların tek başına çözülemeyeceği öngörüsü ve gerçeği.

Türkiye, büyük bir coğrafyada Asya ve Afrika ülkelerinden büyük bir düzensiz göç dalgasına maruz kalmış ve Türkiye'nin bu kapsamda Batı coğrafyasından bazı talepleri olmuştur. Bu talepler genellikle göçmen, mülteci ve sığınmacı üçlemesinin mekânsal yapıdaki sosyal yaşantısının finansmanın nasıl olacağı ile ilgilidir. Bu bağlamda çalışmanın ana argümanı göçmen entegrasyonunda Türkiye'nin kendi coğrafyasında kendine yeter bir rolünün kabul edilebileceği ancak bu rolün küresel çapta devam edemeyeceğinin yargısı üzerinden okunacaktır. Daha öz bir ifade ile Türkiye göç konusunda kendisini bölgesel değil küresel bir aktör olarak görmek istiyorsa öncelikli olarak iç siyasette oluşturduğu kamu politikalarının dünya politikasında daha görülebilir kılmalıdır.

Çalışmanın girişinden sonra kavramsal ve kuramsal çerçeveyi oturtmak amacıyla göç olgusuna yönelik tarihsel arka plan sunulmuştur. Ardından göçe neden olan faktörler irdelenerek ve Türkiye'nin bu konuda neden merkez ülke olduğu ve göçmenlerin ilgi odağı haline geldiğinin nedenleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Devam eden bölümde Türkiye'nin göçmen yönetimi ve uyum politikaları ışığında hangi yasal ve yönetsel düzenlemeleri hayata geçirdiği ele alınmış, yasal düzenlemelerin yerel yönetimlere ne gibi görev, yetki ve sorumluluklar verdiği açıklanmış ve yerel yönetimlerin bu alandaki misyonu ve vizyonu ile beraber uygulamada karşılaştığı sorunlara yer verilmiştir.

2. Göç kavramı üzerine

Çoğunlukla yer değiştirme faaliyeti ve hareketleri olarak ifade edilen göç kavramının niteliği tarihsel süreç içerisinde sürekli değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Göç nedenlerinde önceleri iklim koşulları, savaş veya kıtlık gibi unsurlar ön planda iken ilerleyen süreçte sosyo-kültürel alan başta olmak üzere siyasal alandaki sebepler ön plana çıkarılmıştır. Bu nedenle geçmişten günümüze göç konusu ile ilgili çok çeşitli, zengin ve farklı tanımlamaların yapıldığı görülmektedir (Akıncı vd., 2014: 60-61).

Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'nün Göç Terimler Sözlüğü esas alındığında (2013: 22) göç; herhangi bir uluslararası sınırı olan yerin geçilmesi ya da insanların birtakım nedenlerden ötürü devlet sınırları içerisinde yer değiştirmesi ile meydana gelmektedir. Göçün bir yer değiştirme hareketi olarak ifade edilmesinde göçün yapısı ve süresi önemli bir yer edinmektedir. Bu hareket, üç sacayağı üzerinden yürümektedir. Bunlar sırasıyla; mevcut yerinden başka yere gidenler, mülteci denilen kesim ve ekonomik kaynaklı göç edenlerden oluşmaktadır.

Göç; insanların, belirli nedenlerden dolayı ya kişisel ve aileler şeklinde ya da gruplar halinde devamlı bir biçimde kendi yaşama bölgelerini terk etmesi ve gerek geçici gerek sürekli olarak yaşama ümidiyle buldukları yeri terk etmeleri olarak tanımlanabilir (Bulut ve Eraldemir, 2015: 16).

Tarihsel süreçte birbirinden farklı dönemlerde ve farklılaşmış bir şekillerde tanımlanan göç olgusu önce yerel ve bölgesel ardından ulusal ve uluslararası birçok platformda gündeme gelmiştir. Bahsedilen göç olgusunun hareketliliğine dair ortaya konulan gündem maddeleri göçün çok sayıda sebebinin olduğu gerçeği ile karşılaşmamıza neden olmaktadır. Bunların en başında sosyo-ekonomik ve demografik etmenler gelirken ülkelerin içinde yaşadığı yönetsel zafiyetler ve yönetim sistemindeki yetersizlik, iç veya dış savaşlar, etnik çatışmalar ve bu çatışmaların körüklenmesi, bu çatışmaların beraberinde getirdiği işsizlik sorunu, ailevi durumlar vb. gibi sebepler ifade edilmektedir (Demirhan ve Aslan, 2015: 28).

Dar ve geniş manada yapılan göç olgusuna dair tanımlamalar, bize göç hareketinin iki değişik şekilde gerçekleştiği gerçeğini önümüze koymaktadır. Zorunlu ve gönüllü göç olmak üzere ikiye ayrılan bu olgunun zorunlu göç ayağında tahmin edilebileceği gibi istenmeyen (zulüm ve baskı vb.) bir mücbir sebep söz konusudur. Gönüllü göç ayağında ise tamamen kişisel bir tercih ön plandadır ve kişi yaşam düzeyini ve refahını artırma eğilimi içindedir. Ancak her iki göç hareketinde de bir ortak noktanın olduğu görülür. Bu ortak nokta, kişinin veya belli bir grubun her halükârda belli bir coğrafî alandan başka bir coğrafî alana doğru yer değiştirme hareketidir (Ateş ve Yavuz, 2017: 1288).

Yukarıdaki pasajda ifade edildiği üzere eğer göç olgusuna salt yer değiştirme eylemi olarak bakılırsa kısmen doğru bir tanım yapılmış olur. Ancak bu bakış açısı hem eksik hem de yanlıştır. Çünkü göç kendi alanında özsel niteliklere sahiptir. Sahip olduğu nitelikleri de göz önüne alındığında göç olgusunun derin ve geniş bir tanımının yapılması elzemdir. Buna göre göç olgusu; kişiler veya grupların yaşadıkları refah seviyesinden daha kaliteli yaşam standartlarına ulaşmak ve bunu gerçekleştirmek amacıyla yola çıkanların umutlarını diri tutmak ve gerçekleştirmek için buldukları yereli / bölgeyi terk ederek farklı yönere kalıcı veya geçici statüde gitmesi ve gittikleri yerde yer edinme istekleri şeklinde açıklanabilir (Aksoy, 2012: 293).

Göç bir başka bakış açısına göre üç kıstas ile tanımlanmalıdır. Bahse konu üç kıstas; uzaklık, zaman ve kalıcılıktır. Göç, salt yer değiştirme olarak tanımlanamayacağı gibi tek bir bakışla demografik süreç olarak da tanımlanamamalıdır. Nitekim eğer böyle bir tanımlama yapılırsa, göç olgusunun anlamı daraltılmış olur. Daraltılmış göç olgusu tanımı da özellikle kapitalist toplumların göç yönetimi stratejisini anlamamızda yardımcı olurken diğer yandan göç olgusunu bütünsel boyutlarıyla ortaya koyamamamızdaki en büyük engellerden birini teşkil eder. Bu bağlamda göç veya göç olgusu sahip olduğu özsel nitelikleri de düşünülüğünde hem içeriğin anlaşılması hem de bütünsel entegrasyon açısından üç kıstas göz önüne alınarak incelenmelidir. Bunlar az önce ifade edildiği üzere uzaklık, zaman ve kalıcılık boyutlarıdır (Yeniğül, 2005: 274).

Tekeli'ye göre (1998: 9) göçün önemli noktalarından biri göçün her zaman taşıdığı ve tarihsel süreç içerisinde anlam kazandığı zaman boyutudur. Zaman boyutunun önemi göç edilen yerde kişinin veya grupların ne kadar süre kalacağı ile ilgili konunun belirsizliğinden kaynaklanmaktadır ki bu durum bilimsel çalışmalara da konu olmamıştır. İfadelere göre zaman bazılarını açısından bir yıl bazılarını açısından da bundan daha fazla olabilir nihayetinde ise konuyla ilgili bir fikir birliği / mutabakat yoktur.

3. Göçe neden olan faktörler

Tarihsel süreç içerisinde dönem dönem var olan ve günümüzde de varlığını devam ettiren göç olayının eski dönemlerdeki en önemli nedenleri arasından doğa olayları, afetler ve kıtlık gibi unsurlar sayılmaktaydı. Ancak günümüze kadar gelen sürede göçe neden olan faktörler değişmiş ve farklılaşmıştır. Günümüzde yine ekolojik faktörlerden dolayı göçler yaşansa da daha çok ekonomik ve siyasi nedenlerin ön plana çıktığı görülmektedir.

3.1. Ekonomik faktör

Göçe neden olan ekonomik sebepler, birey ve topluluk düzeyinde belirebileceği gibi bir toplumun genel ekonomik durumundan da kaynaklanabilir. Yani göç; enflasyon, istihdam, büyüme oranları, ödemeler bilançosu gibi makro ekonomik değişkenlerine dayalı olarak da belirebilir. Örneğin iş bulamadığı için bulunduğu yereli, bölgeyi, ülkeyi ve hatta kıtayı değiştiren kişinin göçünde temel etken ekonomiktir (Gezgin, 1994: 25).

Feodal toplum ve kapitalist toplum analizi yapıldığında göçün nedenlerini daha net bir şekilde ortaya konabilir. Çünkü feodal toplum kendine yeter bir nüfustan ve ekonomik hareketlilikten ibaretti. Yani toplumsal hareket zaten kısıtlı ve hatta yok denecek az idi. Bu nedenle mevcut emeğin (işgücü), hâlihazırda üretim yapılan bir alandan başka bir alana kayması veya yer değiştirmesi yani göç etmesi mümkün değildi. Ancak kapitalist topluma bakılırsa bunun tersi bir durum ile karşılaşılır. Kapitalist toplumda kapitalist ekonomi hâkim olduğu için günümüz dünyasının nüfus hareketlerini öncüleyen niteliğin, emeğin sürekli yer değiştirmesi ve bir devrim yaşaması olduğu kabul edilir (Yeniğül, 2005: 274). Ancak göç, sadece bir nüfus mübadelesi veya hareketi olarak da değerlendirilemez aksi halde göç edenin veya göç eden grupların içinde bulunduğu sosyo-ekonomik roller gözden kaçırılmış olur.

Son yıllarda göç konusu ülke gündemlerinde küresel bir hareketlilik gösterirken, bunun nedenlerinin de ortaya konması gerekmektedir. Göç, toplumların tecrübeleriyle sabit olan ve yaşamları boyunca sergiledikleri değişim ve dönüşümlere koşut olarak tek yönlü bir şekilde ortaya çıkmıştır ve genel kanı da bu yöndedir. Fakat göçün bilinen en belirleyici yönünün, dünyada toplumların sanayileşme

sürecine entegre olması ve kırdan kente doğru yapılan göç olduğunun da altı çizilmektedir. (Tekeli, 1975: 159). Gerçekten de göç başat anlamda kırdan kente göç üzerinde yoğunlaşmakta ve buna neden olan unsur kapitalizmin mekânsal gelişme dinamiğinde aranmaktadır. Sanayileşmeye de koşut olarak kırdan yaşanan çözümler ve gelişen teknoloji, tarımda makineleşmeyi beraberinde getirerek tarımsal emeğin işsiz kalmasına neden olmuştur. İşsiz işgücü doğal olarak bu durumdan etkilenmiş ve göç etmek durumunda kalmıştır. Dolayısıyla göçün en önemli sebeplerinden biri ekonomik boyutlu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de farklı dönemlerin, farklı dinamikler neticesinde göçler üzerindeki etkisi yadsınamaz. Tek partili hayat sonrası çok partili hayata geçiş yapan Türkiye, özellikle 1950’li yıllar itibari ile Demokrat Parti hükümeti politikalarının etkisiyle, yoğun bir iç göç ile karşı karşıya kalmıştır. Dünyada meydana tarımda makineleşme diğer yandan tarımsal üretimde kol gücünün yerini makineleşmenin / sanayileşmenin alması Türkiye’yi de etkisi altına almıştır. Böylelikle kırsal alandaki iş gücü, kırsalın itici ancak kentin çekici faktörleri kapsamında kentlere yoğun ve hızlı bir biçimde göç etmiştir. Bunun ardılı olarak da 1980’lerde başlayıp 1990’ların sonuna kadar yoğunlaşan terör olayları, büyük göç hareketlerine sahne olmuştur (Bulut ve Eraldemir, 2015: 25).

1960’lardan günümüze değin sürekli değişen, gelişen ve zenginleşen göç literatüründe göç olgusu, toplumların ve kentlerin sanayi esaslı üretiminin gelişmesini doğrudan ve dolaylı olarak etkisi altına almış ve sonuçlarıyla beraber kırdan çözümler meydana getirmiş ve kentlerdeki nüfusun hem artmasına hem de yoğunlaşmasına neden olmuştur (Yenigül, 2005: 275).

Bir yerden başka bir yere göç eden insanların belki de birinci önceliği, iş bulma amacına dayanır (Gezgin, 1994: 18). Daha iyi yaşam elde etmek isteyen ve rahat yaşamının yollarını arayan insanların büyük çoğunluğu yaşam standartlarını yükseltmek adına göç ederler. Ekonomik neden demişken gelir dağılımındaki adaletsizliğe vurgu yapmak gerekir. Gelir dağılımındaki adaletsizlik ve bunun bir sonucu olarak artan açlık ve yoksulluk seviyesinin altında olan kişiler, başlangıçta köyden kasabaya burada da iş bulamayınca kademeli şekilde önce şehirlerin sonra büyükşehirlerin en son da ise yurt dışının kapılarını çalmak durumunda kalmaktadırlar (Taşçı, 2009: 186). Diğer bir anlamda gelir adaletsizliği insanları, daha iyi yaşam umudu ve arzusu ile hareket ettirip göç etmeye zorlamaktadır (Tekeli, 1998: 12).

Türkiye açısından baktığımızda göçe neden olan etmenler oldukça farklılaşmaktadır. Türkiye’de iç göçlerin ilçelere göre mekânsal dağılımı incelendiğinde, göçün nedenleri hususunda önemli ipuçlarının olduğu görülür. Yapılan mekânsal analizler bağlamında, iç göçlerin hangi alanlarda toplandığı ve göçlerin nerelerde ayrışma gösterdiği sahaları ve genel olarak da yapılan göçlerin nüfusun gelişimine olan etkileri, mekânsal dağılımla ilintili olduğu ortaya konulmuştur. Örneğin ülkemizde iç göçler; ilçeler üzerinden okunduğunda genellikle az gelişmiş yöreden gelişmiş yöreye doğru olurken; kırsaldan kentsel, doğudan batıya doğru bir düzlem izlemektedir. Bu durum yörelerin sahip olduğu dinamikler ışığında değişiklik göstermektedir. Dolayısıyla ülkemizde iç göçlerin, kentsel doku başta olmak üzere ekonomik ve toplumsal bağlamda olumsuz etkilerinin olduğu görülür (Bulut ve Eraldemir, 2015: 17).

3.2. Siyasal faktör

Göçe sebep olan nedenlerden biri de siyasal nedenlerdir. Savaşlar, terör olayları, ihtilaller ve sıkıyönetim, totaliter idareler ve diktatör liderler insanları ülkelerini terk etmeye zorlayan siyasal nedenler arasında sayılabilir (Tümertekin ve Özgüç, 2002: 75).

Son yıllarda yerel, bölgesel, ulusal ve küresel düzeyde artan savaş ve terör olayları göçe sebep olan bir başka faktördür. Savaşlarda en çok zararı gören kesim ise sivil halktır. Sivil halk, böylesi bir karmaşanın, güvensizliğin ve siyasal istikrarsızlığın olduğu bir ortamda buldukları yeri terk etmek isteyecek ve nihayetinde görece daha iyi yaşam standartlarının sağlandığı ve kişisel hakların güvence / garanti altına alındığı güvenli bölgelere sığınacaklardır. Buna örnek olarak sınır komşu Suriye’de 2011 yılı itibari ile yaşanan siyasal istikrarsızlık, bir zincirin halkaları gibi iç savaş, güvensizlik ve yoksullukla birleşerek birçok sorunu ortaya çıkarmış, milyonlarca insan güvenli gördükleri bölgelere göç etmiştir.

Diğer yandan El- Kaide, Taliban ve DEAŞ gibi radikal terör örgütlerinin hedef noktası olan Afganistan'da yaşayan halkın ülke içindeki iç çatışmalardan ve siyasi çalkantılardan dolayı önce Pakistan'a göç ettikleri görülmektedir. Nitekim Afganistan şuan, etnik grup ve aşiretlerin, savaş ve uyuşturucu zengini baronların hegemonyasında idare edilmektedir. Bu durum ülkede siyasi ve yönetsel istikrarsızlığa yol açmakta ve otorite boşluğu doğurmaktadır. Siyasal istikrarsızlık güvenlik problemlerini beraberinde getirmiştir. Zira Afganistan'da iktidarın, etnik hatlar doğrultusunda paylaşıldığı da bilinen bir olgudur. Nitekim bakanlıklar ve kamu kurumları, etnisiteye ya da siyasi pazarlıklara göre bölünmüş durumdadır (Obayd ve Karataş, 2021: 77).

Pakistan'da ise kökeni Pakhtunlara² dayanan siyasi partilerin, Afgan mültecilerin Pakistan'da kalmalarını desteklemeleri, Pakistan'da Sünni ve Şii gruplar arasındaki çatışmaları körüklemiş, etnik bölünmelerin önünü açmış, Pakistan toplumunun talibanlaşmasına neden olmuştur. Bu gibi nedenlerden dolayı Pakistan'da yaşayan halkların önce İran'a oradan da yasa dışı yollarla Türkiye'ye göç ettikleri görülmektedir.

Diğer yandan ülke siyasi rejimlerinin uygulamış olduğu mübadele kararlarının da yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası çapta toplu göçlere neden olduğu bilinmektedir. Politika belirleyicilerin, vatandaşlarına karşı mezhepçi ve hizipçi yaklaşımları ve dini baskılar da göçe neden olan unsurlar arasında sayılabilir. Bu gibi nedenlerden ötürü insanların, birbirlerine karşı olumsuz tutum ve davranışları, onların göç kararı almalarında etkin rol oynamaktadır.

3.3. Ekolojik faktörler

Ekolojik faktörler dünyanın hem coğrafi ve jeolojik yapısını etkilemekte ve değiştirmekte hem de üzerinde yaşayan insanların sosyolojik evrimini etkilemektedir (Diamond, 2006: 21-34). Bu evrim doğal olarak insan-çevre arasındaki dengeyi de etkilemektedir. Söz konusu denge(ler), ekolojik düzenin taşıyabileceği insan nüfusu ile yakından ilişkilidir. İlişki, ekolojik düzenin sınırlı kapasitesi ve insan nüfusunun dengesiz ve sürekli bir şekilde artması şeklinde gerçekleşmektedir. İnsan-çevre arasında ters orantılı biçimde ilerleyen ilişki, eninde sonunda kurulan düzen ve dengelerin bozulmasına neden olmakta, nihayetinde insanları, doğal dengelerin korunduğu alanlara doğru hareketlendirmektedir

Tarihsel süreç içerisinde farklı coğrafyalarda; sel, deprem ve fırtına gibi olumsuz doğa olaylarını içerisinde barındıran ekolojik faktörlere bağlı göç hareketlerinin yaşandığı bilinmektedir. Göç; yeryüzünde neredeyse bütün toplulukların yaşamış olduğu bir süreçtir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde ekolojik sorunlar, genel hatları ile birlikte günümüzde kitlesel göçe yol açan nedenlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekolojik nedenlerden kaynaklı göç hareketleri sadece doğal sebepler ile değil artık insan kaynaklı sebeplere dayalı olarak da ortaya çıkmaktadır. Örneğin Türkiye'de dönemsel olarak kuraklık, sel olaylarının gerçekleşmesi, hava ve su kirliliği gibi çevresel problemlerin yaşanması; göç hareketlerinin hızlanmasına neden olan faktörler arasındadır.

Avrupa ile Asya arasında adeta bir köprü konumunda yer alan Türkiye; tarih öncesi çağlardan günümüze kadar bir takım nüfus artışına sahne olmuştur. Özellikle Osmanlı döneminde Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde ve farklı zaman dilimlerinde kıtlık ve kuraklık gibi ekolojik nedenlerden kaynaklı afetler ile karşılaşmıştır. 1892-1893 ve 1906-1908 yılları arasında Türkiye'nin doğusunda yer alan Erzurum bölgesinde kıtlık ve kuraklık olayları rapor edilmiş, bu dönemde bu bölgede yaşayan insanlar; Çorum, Sivas, Malatya, Ordu, Ankara ve Tokat gibi şehirlere göç etmişlerdir (İnalçık, 1997: 38). 1999 yılının 17 Ağustos'unda Türkiye'nin sanayi merkezileri arasında yer alan ve bu nedenle yoğun şekilde nüfuslanan Sakarya ve Kocaeli illerinden, yaşanan deprem sonrası yaklaşık 25.000 insan farklı illere göç etmiştir. 2011 yılında Van ilinde gerçekleşen deprem ise; tıpkı 1999 yılında yaşanan depremin yaratmış olduğu iç göç etkisini yaratmış, pek çok insanın bu bölgeden farklı illere göç etmesine neden olmuştur (Tuna, Parin ve Tanhan; 2012: 85).

Türkiye genelinde nüfusun hızlı bir şekilde artıyor olması beraberinde ekolojik ve yukarıda sayılan diğer faktörlere bağlı olarak; iç göç hareketlerinin yaşanmasına, ülke içerisinde çarpık

² Afganistan'ın Güneydoğusu ile Pakistan'ın Kuzeydoğusu'nda yaşayan aslında İran kökenli bir ulus.

kentleşmeden sosyo ekonomik yapıyı etkileyen sorunların ortaya çıkmasına ve bu bağlamda kültürel, siyasal, dini-etnik ve siyasal kimlik arayışları gibi sorunlar ile Türkiye'nin sosyo ekonomik yapısını etkileyen sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Deprem, sel, çevre kirliliği gibi ekolojik faktörlere bağlı olarak yaşanan göç hareketleri genel olarak iç göç hareketlerinin sonuçlarından olan stres, gürültü, çevre kirliliği ve uyum sorunları gibi sorunları beraberinde getirmekte ve kentlerin yaşanıla bilirliliğini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Yerel yönetimler bağlamında insanların göç ettiği özellikle büyük şehirlerin etrafında altyapı hizmetlerinden yeteri düzeyde faydalanamayan mahalleler ortaya çıkmaktadır. Yerel yönetimlerin bu bölgelerde daha hassasiyetli ve titiz bir şekilde çalışmaları, göç hareketlerinin getirmiş olduğu olumsuzlukların en aza indirgenmesi bakımından önemli görölmektedir.

4. Türkiye; Hedef ülke mi? Basamak mı?

Peki Türkiye son yıllarda neden göçlerin ilgi odağı haline gelmiştir? Bununla ilgili Türkiye'nin bazı "çekici" etmenlere sahip olduğunu vurgulamamız gerekir. Bunlardan bazılarını şu şekilde ifade edebiliriz;

- a) Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile bütünleşme süreci.
- b) Türkiye'nin görece siyasal istikrarı sağlamış olması.
- c) Son yıllarda iktidar tarafından açıklanan ekonomik ve sosyal paketler.
- d) Yargı reformu söylemiyle beraber insan hakları ile ilgili görece demokratik adımların atılması ve atılacak olması.
- e) Türkiye'nin coğrafı konum açısından Asya ve Avrupa arasında bir bağlantı / geçiş noktasında bulunması ve birçok gelişmiş ülkeye ve göç yerlerine yakın oluşu.
- f) Muhalefet partileri başta olmak üzere hemen herkesin yakındığı ve göçmenlerle ilgili yeterli denetimlerin yapılmaması veya denetimlerin yeterli düzeyde olmayışı; göçmenlerin bu boşluktan yararlanmasını sağlamaktadır.

Yukarıda ifade edilen çekici etmenlerin yanında, bazı "itici" etmenlerin de olduğu bilinmelidir. Bunlardan bazılarını şu şekilde özetlemek mümkündür;

- a) Türkiye'nin hala gelişmekte olan ülke konumunda bulunması.
- b) Göç edenlerin kalifiye değil kayıt dışı olarak yetersiz ve dengesiz ücret sistemiyle çalışması.
- c) Türkiye'de genç nüfus potansiyelinin yüksek olmasından kaynaklı iş gücünde rekabetin çok fazla olması.
- d) Muhalefet tarafından sıklıkla dillendirilen ve insan hak ve hürriyetleri alanında yaşanan olumsuzluklar.

Düzensiz göçmenlerin bir kısmı Türkiye'yi ara kademe ülke olarak kullanırken diğer bir kısmı ise hedef ülke olarak kullanılmaktadır. Türkiye coğrafyası itibarıyla istikrarlı ve istikrarsız bölgeler arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Türkiye, Orta Doğu'nun baskıcı ve diktatör rejimlerinden kaçan insanların ilk uğrak yeridir. Zira Türkiye, 1980'li yıllardan beri transit bir ülke konumunda görölmektedir. Bunun birçok nedeni vardır ancak öne çıkan en önemli nedenlerin göçmenlerin niteliklerinden kaynakladığı söylenebilir. Çünkü Türkiye'ye iki farklı nitelikteki göçmen türünün daha fazla geldiği görölmektedir. Bunlar;

1. İlkini Ortadoğu ülkelerinden (İran ve Irak), Asya ülkelerinden (Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka, Myanmar) ve Afrika ülkelerinden (Nijerya, Somali, Kenya, Kongo, Tanzania) gelen göçmenler oluşturmaktadır. Bu ülkelerden gelen göçmenlerin tek amacı Avrupa'ya gitmektir. Bunu gerçekleştirmek isteyen göçmenler Türkiye'yi köprü olarak kullanılmaktadır. Bu göçler genellikle Türkiye'nin zafiyetleri ve uyguladığı politikalar nedeniyle yaşanmaktadır. Bu tip göçler izinsiz giriş, Türkiye'den izinsiz çıkış ve vize ihlalleri yoluyla gerçekleşmektedir. Bu göçmenlerin ülkede kaldıkları süre boyunca kaçak olarak çeşitli sektörlerde çalıştıkları bilinmektedir (Tepealtı, 2019: 131).

2. İkinci göçmen türünü de Türkiye'ye sığınma talebinde bulunup sonucunu bekleyen veya talepleri reddedilen fakat ülkelerine geri dönmek yerine ya Türkiye'de kalıp kaçak işçi olarak çalışmak isteyen ya da üçüncü bir ülkeye göç yollarını arayan göçmenler oluşturmaktadır (İçduygu, 2004: 21-27).

Bu iki göçmen türü, Türkiye'nin, transit ülke olarak tercih edilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bunun yanında AB ülkelerinin (Yunanistan, İtalya, Almanya) kendi sınırlarını korumaya yönelik uyguladığı sert politikalar ve Türkiye'nin göç politikalarını şekillendiren hukuki düzenlemeleri de Türkiye'nin transit ülke olarak görülmesinde etkilidir. AB ülkelerinin girişleri kısıtlayıcı ve zorlaştırıcı politikalarından dolayı göçmenler, Avrupa'ya Türkiye üzerinden ulaşmaya çalışmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin "mülteci deposu" olmamak için sadece Avrupa ülkelerinden gelen sığınmacıları mülteci olarak kabul etmesini düzenleyen "Coğrafi Çekince Şartı" uygulaması da sığınmacıları transit geçişe yönlendirmektedir. Türkiye, AB'nin kaldırılmasını talep ettiği "Coğrafi Çekince Şartı" ile topraklarında geçici olarak ikamet eden sığınmacıların yerleşik hale geçmesini engellemeyi amaçlamaktadır. Söz konusu bu uygulama, doğudan ve Afrika'dan gelen göçmenlerin üçüncü ülkelere yönelme ihtimalini artırmaktadır (Tepealtı, 2019: 131).

2012 yılı sonrası bu durum tersine dönmüş ve Avrupa ülkeleri öngörülemez göç dalgasına karşı, sınırlarını tamamen kapatmıştır. Hal böyle olunca da birçok göçmen Türkiye'ye geldikten kısa bir süre sonra Avrupa hayallerinden vazgeçerek Türkiye'de kalmaya karar vermişlerdir. Bu durumu, "Türkiye, ara kademe / transit ülke olmaktan çıkıp hedef ülke konumuna yerleşmiştir" şeklinde okumak yanlıştır. Çünkü son zamanlarda buna benzer değerlendirmelerin medyada³ gündeme geldiği görülmektedir. Doğru düşünce kalıbı bu değildir. Çünkü var olan durumun hem göçmenler hem Türkiye açısından değerlendirilmesi gerekir. Göçmenler açısından değerlendirildiğinde onlar için daha önce geçici olan bir durum, şimdi kalıcı hala gelmiş ve Türkiye'de yaşamak zorunda kalmışlardır. Yani göçmen açısından öncelenmiş olan şey Türkiye'yi transit ülke olarak kullanıp Avrupa'ya geçiş yapmak istemeleridir. Göçmenlerin büyük çoğunluğu açısından bu amaç hiçbir zaman değişmemiştir. Bu durum Türkiye'yi, AB ile 2013 yılında imzalanan Geri Kabul Anlaşması ve ayrıca Mülteci Hukuku'nun da kuralları gereği, olumsuz etkilemiştir. Çünkü göçmenler ve mülteciler açısından ileriye doğru gidish vardır ve bu durumun geriye dönmesi mümkün görünmemekte, Türkiye'nin mevcut durumdan kurtulması yakın bir zamanı işaret etmemektedir.

Özetlemek gerekirse Türkiye, tarihinde görülmemiş ve olası sonuçları öngörülemez çok büyük bir mülteci krizi ve göç olgusu ile karşı karşıyadır. Türkiye, 2011 yılında başlayan ve hala devam eden, Suriye'de yaşanan iç savaş ve siyasal istikrarsızlıktan dolayı kaçan insanların çoğunluğuna, düzensiz göçmenlere, insan ticareti mağdurlarına, sığınmacılara yani kısaca buldukları ülkeyi her ne sebeple olursa olsun terk eden insanlara ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye'nin sınır komşularına nazaran ekonomik ve sosyal açıdan görece daha iyi konumda olması, göç eden insanları Türkiye'ye çekmektedir. Ancak özellikle insan kaçakçılığından Türkiye'ye sığınma talebinde bulunanların büyük bölümünün (Aça, 2010) Ortadoğu, Afrika ve Orta Asya vatandaşları olduğu görülmektedir. Türkiye; Moldova, Romanya, Rusya, Gürcistan gibi eski doğu bloğu ülkelerinin kaçak çalışmak amacıyla seçtikleri hedef ülke iken Almanya, ABD ve İngiltere vatandaşlarının yoğun olarak yerleşmeye başladığı ülkeler arasına girmiştir (Güler, 2021: 229).

Olumlu ve olumsuz yönleri bir arada düşünüldüğünde Türkiye'nin hedef ülke mi olduğu, yoksa göç yolculuğunda bir ara kademe (transit) ülke mi olduğu güncel bir tartışma konusudur.

---

³ Göç konusu ile ilgili medyaya yansıyan tartışmalarda, "Türkiye, Afgan göçünün hedef ülkesi mi olacak?" sorusu gündemi meşgul etmektedir.

5. Türkiye’de göç yönetimi ve uyum politikaları ışığında yasal ve yönetsel düzenlemeler

Uyum kavramı ile ilgili literatürde birçok tanımlamanın olduğunu söylemek mümkündür. Apak’a (2014: 58) göre uyum; kişilerin sadece çevresi ve kendisi ile iyi ilişkiler kurması ve kurmuş olduğu ilişkileri devam ettirebilmesidir. Uyum kavramı için İngilizce harmonization karşılığının, daha yaygın olan integration yerine bilinçli olarak tercih edildiği, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü yetkilileri tarafından ifade edilmektedir. Bu yaklaşıma göre, entegrasyon kavramı, yabancının ev sahibi topluma uymasını öngörürken, uyum kavramı, yabancı-yerli uyumuna, ahenk oluşturmalarına işaret etmektedir (Daoudov, 2015a).

Uyum süreci ise kişinin çevresi ile var olan ilişkisi ve bu ilişkinin devam ettirebilmesi şeklinde tanımlanabilir (Apak, 2014: 72). Bu süreç, göçmen kişinin veya grubun geldiği ülkedeki konumuna, göç edeceği veya ettiği ülkedeki konumuna ve bu konumları belirleyen değişkenlerin etkisine bağlı olarak farklılık gösterir (Özservet, 2016: 50).

Göç uyumunda ve entegrasyonunda belki de en önemli faktör kentte yaşayan insan faktörüdür. Çünkü göç eden kişi veya grup, göç ettiği yerde her zaman pozitif bir etki ile karşılaşamaz. Sosyopsikolojik olarak bir toplum, ülkesine yeni gelen çoğu göçmeni önce içselleştiremez. Eğer buna şahsi olarak izin verirse bu sefer de içselleştirme çabası içine girer. Her ne olursa olsun ilk olarak gelen göçmen, yabancı olarak algılanır. Bu durum sadece bölge halkından değil bölge veya ülkenin yönetim tarzından da kaynaklanabilir. Örneğin ülkenin yönetim kültürü, uyum konusu hakkında bilgi sahibi değildir veya bilgi sahibi olup da bu durumu tecrübe etmemiş olabilir. Tecrübe etse dahi duruma karşı isteksiz ve yerel uyum politikaları oluşturması konusunda olumsuz bir tavır takınabilir. Dolayısıyla özellikle yerel düzeyde göçmenlerin uyumu konusu, yerel birimlerin politika oluşturma sürecinde önemli bir itici güç konumundadır. Nitekim yerelde uyum politikaları doğru bir şekilde çıkarılmaz ise toplumsal alanın genelinde bir huzursuzluk havası hâkim olacaktır. Bu durum bölgesel çatışmaları körükleyebilir. Her durum göz önün alınarak probleme dair a ve b planlarının oluşturulması gerekir. Planların uygulanma aşamasında ise etkin ve işlevsellik ilkeleri ön planda tutulmalı ve yerel politikalar buna göre düzenlenmelidir (Özservet, 2016: 51).

Türkiye’de göç hareketleri, göçmenlerin iskânları ve sığınma taleplerini içeren genel bir düzenleme olarak 2510 sayılı İskân Kanunu ilk yasal belge olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de göç sürecine yönelik yasal çerçeve ise 5682 sayılı Pasaport Kanun’u ile başlamış; 5683 sayılı Yabancıların İkamet ve Seyahati Hakkında Kanun ile devam etmiştir. Ancak 1950’li yıllardan sonraki değişiklikler, göç yönetimiyle ilgili ülke ihtiyacına yeterli cevabı verememiştir (Çelikyay, 2017: 456). Ardından 2003’te 4817 sayılı Kanun’un yürürlüğe girmesiyle Türkiye’de yaşayan yabancı uyruklu şahısların çalışma şartlarını izne bağlaması hususunu amaç edinmiş, yabancı şahısların çalışmasına ilişkin esaslara yer verilmiştir (Resmî Gazete, 2003). Sonraları 4875 sayılı Kanun’un yürürlüğe girmesiyle beraber yabancı yatırımların özendirilmesi öngörülmüştür (Md. 1). Kanunda, yabancı personellerin çalıştırılmasına yer verilerek bu konudaki görevli Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı olmuştur (Md. 2). 2006 yılında 5543 sayılı İskân Kanunu’nda ise, göçebeler ve göçmenlere yönelik bazı güvence ve haklar düzenlenmiştir (Md. 1-2).

Zaman içerisinde Türkiye’de göç konusunda uzun çabalar ve uğraşlar sonucu düzensiz göçle mücadele etmek adına hukuki alt yapının güçlendirilmesi gerekliliği ön plana çıkmıştır. Bunun sağlanması için AB müktesebatına uyumlu olarak 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) 2013 yılında Resmî Gazete’de yayımlanmış ve Türkiye’nin sivil göç yönetiminin yasal zemini oluşturulmuştur. Yabancıların uyumu noktasında oluşturulan Kanun’un 96. maddesinde “Uyum” şu şekilde düzenlenmiştir;

MADDE 96 – “(1) Genel Müdürlük, ülkenin ekonomik ve mali imkânları ölçüsünde, yabancı ile başvuru sahibinin veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin ülkemizde toplumla olan karşılıklı uyumlarını kolaylaştırmak ve ülkemizde, yeniden yerleştirildikleri ülkede veya geri döndüklerinde ülkelerinde sosyal hayatın tüm alanlarında üçüncü kişilerin aracılığı olmadan bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla, kamu

kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ile uluslararası kuruluşların öneri ve katkılarından da faydalanarak uyum faaliyetleri planlayabilir.

(2) *Yabancılar, ülkenin siyasi yapısı, dili, hukuki sistemi, kültürü ve tarihi ile hak ve yükümlülüklerinin temel düzeyde anlatıldığı kurslara katılabilir.*

(3) *Kamusal ve özel mal ve hizmetlerden yararlanma, eğitime ve ekonomik faaliyetlere erişim, sosyal ve kültürel iletişim, temel sağlık hizmeti alma gibi konularda kurslar, uzaktan eğitim ve benzeri sistemlerle tanıtım ve bilgilendirme etkinlikleri Genel Müdürlükçe kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarıyla da iş birliği yapılarak yaygınlaştırılır.”*

Kanun, yabancıların uyum süreçlerine ilişkin iş ve işlemleri yürütmek için İçişleri Bakanlığı'na bağlı olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nü görevli kılmıştır (Md. 104/f). Kararın icrası adına Uyum ve İletişim Dairesi Başkanlığı kurulmuştur (Md. 108/d).

Kanun'un 1.fıkrasında yer verilen “Genel Müdürlük ... yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ile uluslararası kuruluşların öneri ve katkılarından da faydalanarak uyum faaliyetleri planlayabilir” hükmü, yerel yönetimleri daha fazla ön plana çıkarıcı somut bir ifade değildir. Kanun'da yerel yönetimlere biçilen payın yüzeysel kaldığı söylenebilir. Diğer yandan uyum konusunda merkezi idareye bağlı bir birimin yetkilendirilmesi, uyum konusunda yerel yönetimleri ve diğer aktörleri pasifize etmektedir.

Yerel Yönetimler ile ilgili Kanun'lara bakıldığında durum daha da ciddi bir şekilde kendini göstermektedir. Çünkü 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ve 442 sayılı Köy Kanunu'nda yabancılara veya göçmenlere yönelik herhangi bir açık ifadeye rastlanmamaktadır. 5393 sayılı Kanun'un 14.maddesinde yer alan “Belediyenin Görev ve Sorumlulukları” başlığında yer alan; “*Hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirli durumuna uygun yöntemler uygulanır.*” hükmünde yer alan “düşkün” ve “dar gelirli” ifadeleri, medyada iktidar tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. İktidar tarafı, mültecilerin ve göçmenlerin “düşkün” ve “dar gelirli” olduklarını, bundan dolayı da belediyelerin mülteci ve göçmen konularında birincil derecede yetkili olduğunu ifade etmektedirler. Bu zorlama bir yorumdur. Çünkü burada geçen “düşkün” ve “dar gelirli” ifadeleri, daha spesifik alanlara temas etmelidir. Ancak bu ifadelerin de yine yüzeysel kaldığı görülmektedir. Nitekim Kanun'da geçen bu denli esnek ifadeler, toplumsal tabakada her zaman kabul görmeyebilir (Daoudov, 2015a: 49).

Yakın zaman içerisinde Türkiye'nin sığınma ve göç politikalarına bakıldığında; özellikle göçmenlerin Türk soyu ve kültüründen geldikleri ve Türkiye'ye yerleştiği görülür. Nitekim Türkiye, 1980'lerden itibaren yabancı göçü ile karşılaşmış ve bununla beraber mevcut göç politikalarını da gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Ardından uygulamakta olduğu göç politika ve uygulamalarını dönemin yeni şartlarına uygun hale getirmek zorunda kalmıştır. Bu süreç içerisinde uluslararası göçün demografik ve ekonomik boyutlarıyla güvenlik temelli değerlendirilmelerine önem verilmiştir. Türkiye'ye gelen ve yerleşen göçmenlerin Türkiye'ye girişleri, kalmaları ve vatandaşlık kazanmaları ile çalışma izinleri ilgili yasalar çerçevesinde düzenlenmiştir (Akıncı, Nergis ve Gedik, 2014: 78).

Türkiye'de göç yönetimi somut anlamda iki dönemleme üzerinden okunabilir. 2013 öncesi göçle ilgili teşkilatlanma yapısının eksikliği göze çarpmaktadır (Demirhan ve Aslan, 2015: 46). 2013 yılı itibarıyla ise yabancıların uluslararası alanda korunmasıyla ilgili Koruma Kanun'u çıkarılmıştır. Hedeflenen şey; göçmenlerin Türkiye'ye giriş ve çıkışlarını kontrol etmek ile koruma talep eden yabancılara ilişkin genel çerçeve hazırlamaktır (YUKK, 2013). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulmasıyla (Sirkeci ve Yüceşahin, 2014: 8). Merkez, yerel yönetimler ve taşra örgütleri ekseninde çok paydaşlı bir süreç başlatılmıştır. Diğer yandan bu paydaşlara Kızılay, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Toplu Konut İdaresi gibi kurumlar da eklenmiştir (Kara, Öykü ve Dönmez Kara, 2015: 11).

Yasa, ülkede yaşanan legal olmayan göç hareketleri sonucunda bulunan yabancılar ile ilgili gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Yasa; Türkiye'ye göç eden ve burada yaşayan insanların var olan haklarının ihlallerini engellemek, göçün ülkemizde yaratması muhtemel olan ekonomik, siyasi ve kamusal alanlarda oluşabilecek sorunları en alt seviyeye indirgemeyi temel amaç edinilmiştir. Yasanın

diğer bir önemli yanı uluslararası alanda koruma konusunun detaylı olarak irdelenmesi ve önceleri farklı bir boyutta olacak şekilde misafirperverlik şeklinde anlaşılan uluslararası korumanın artık “hak” bağlamında ele alınmasıdır (Özer, 2011: 76).

6. Göç yönetiminde ve uyumunda yerel yönetimlerin rolü

Göç süreci ve yönetiminde daha çok merkezi idarenin bir etkinliğinin söz konusu olduğu görölmektedir. Ancak göç yönetimi her ne kadar merkezi yönetim tekelinde bir sorumluluk olarak görülse de yerel birimlerinde önem arz eden görevleri söz konusudur (İlgin, vd., 2017). Yereldeki toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel ve mekânsal dinamikler, yerel yönetimlerle iç içe yaşamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, göç akımıyla kentsel alanda oluşan tahribatlar ve baskılara karşı göç eden yabancılara yönelik en temel ihtiyaçların karşılanması noktasında yerel yönetimler, doğrudan politika üretmek zorunda kalmaktadır (Çakırer-Özservet, 2016: 49). Göçmenlerin kentsel alana uyumu için yerel yönetimlere yetkiler verilmesi gerekmektedir (Daoudov, 2013). Dolayısıyla bu aşamada yerel yönetimlerin daha çok göçmenlerin kente uyumu konusunda çalışmalar yaptıkları görülür (İlgin Bahçeci ve Uzun, 2017). Ancak, Türkiye’de göç yönetimine ilişkin politikalara bakıldığında yerel yönetimlerin mülteciler ve göçmenler hakkında yapılacaklar konusunda sorumluluk almaya istekli olmadıkları söylenebilir. Bunun nedenleri ise yerel yönetimlerin hizmet kapasitelerinin sınırlı ve dar olması ve yeterli mali donatılara sahip olmamalarıdır (Global Göç Çalışmaları Merkezi, 2016).

Türkiye’de de göç, toplumsal, ekonomik ve kültürel boyut üzerinden okunmaktadır. Hal böyle olunca yerel yönetimler, bunlarla ilgili hizmetleri görmeleri için görevli kılınmışlardır. Yerel yönetimler, halkla iç içe olduklarından dolayı göçmenlerin kente uyumunu daha sağlıklı bir zeminde yürütme imkânına sahiptir. Yerelin ihtiyacını iyi analiz edebilen yerel yönetimler, merkezi teşkilata oranla avantajlı bir konumdadır (Daoudov, 2015b).

Yerel ölçek göz önüne alındığında göç yönetişimi konusunda yerel yönetimlerin doğrudan görevlerinin olmadığı görülür. Fakat bu birimler, göç farkındalığının oluşmasında çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Örneğin, Marmara Belediyeler Birliği (2014) “Yabancıların Uyumunu ve Yerel Yönetimlerin Rolü” çalıştayına imza atmıştır.

Pratikte genel anlamda yerel yönetimler, spesifik olarak ise belediyelerin kendi var olan kanunlarından bazı konularda kendilerini yetkilendirerek göçmenlere özel olacak şekilde sosyal amaçlı yardımlar yaptıkları görölmektedir. Buna yönelik durum, 5393 sayılı kanuna tabii 14. Maddesine dayandırılmaktadır. İlgili maddede, belediyelerin bu amaç doğrultusunda yapacakları yardımlar belirtilmiştir. Buna göre kadın ve çocuklar için konuk evleri belli bir nüfusun üzerindeki belediyeler tarafından yapılabilir maddesine rastlanır. Bu madde ancak, sosyal belediyeçilik kapsamında değerlendirildiğinde göçmenlere yönelik yardımlardan söz edilebilmesi mümkündür. Aksi takdirde göçmenlere yönelik doğrudan hüküm temel mevzuatta bulunmamaktadır.

Yine diğer taraftan 5393 sayılı Belediye Kanunu’nda yasadışı veya yasal anlamda göç konusu hakkında belediye makamlarına verilen bir görevi, yetkinin ve sorumluluğun bulunmadığı görölmektedir. Büyükşehir Belediyelerini düzenleyen 5216 sayılı Kanun’un Büyükşehir Belediyesinin Görev, Yetki ve Sorumlulukları başlıklı 7. maddesinde de bu şekilde bir düzenlemenin olmadığı görülür.

Son olarak İl Özel İdarelerini düzenleyen 5302 sayılı temel mevzuatın üçüncü bölümünde yer alan İl Özel İdarelerinin Görev, Yetki ve Sorumlulukları adlı başlıkta da göç konusu ve göç yönetimi ile ilgili bahse konu idarelere verilmiş bir görev ve yetki bulunmamaktadır.

7. Göçmen entegrasyonunda yerel yönetimlerin yaşadığı sorunlar

Göçmenlerin kente sosyo-kültürel açıdan entegrasyonu söz konusu olduğunda yerel yönetimler dikkat çekmektedir. Türkiye’de yerinden yönetim esaslı oluşturulan ve Türkiye idari teşkilatlanmasında çok hayati bir rol oynayan yerel yönetimler, göçmen ve sığınmacı sorunlarının çözümü noktasında etkin ve

işlevsel hizmet sunumu sağlama amacını gütmelidir. Nitekim göç hareketleri, bir güvenlik meselesi olarak algılandığı vakit, yerel yönetimlere yetki devri noktasında merkezin temkinli bir yaklaşımı söz konusudur. Bu bağlamda yerel yönetimler, pratikte göç yönetim sürecinde aktif rol alamamaktadır. Göç yönetim sürecinde yerel yönetimlerin çalışmalarının minimal kısıtlı kalmasının bazı önemli nedenleri vardır. En önemli nedenlerin başında Türkiye’de yerel yönetimlerin yıllardır karşı karşıya kaldığı ve bir türlü çözülemeyen yapısal sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göçmen entegrasyonunda yerel yönetimlerin üstleneceği çok önemli roller olabilir. Ancak bu rollerin gerçekleştirilmesi için bazı yapısal sorunların çözümüne ışık tutmamız gerekir. Yapısal sorunlardan en önemlileri ve bazıları şunlardır:

1. *Mevzuat Sorunu / Hukukî Sorun:* İlgili mevzuatlar, mültecilere yönelik yapılan hizmetlerin hukukî ve finansal olarak sunulmasını sağlayacak bir yasal dayanaktan yoksundur. Bu durumda yerel yönetimler, göçmenlere yönelik etkin ve işlevsel yasal dayanağa ihtiyaç duymaktadır.

2. *Ekonomi / Kaynak Sorunu:* Yerel yönetimler bildiğimiz üzere Genel Bütçe Vergi Gelirleri’nden nüfusa göre pay almaktadır. Burada göçmenlere yönelik hizmetlerin hangi ve ne tür kaynaklarla karşılanacağına dair bir ibare veyahut finansman bulunmamaktadır.

3. *Ekip Sorunu:* Göçmenlerin sosyal yaşama uyumu noktasında salt merkezi idarenin kendisini yetkili ve görevli hissetmesi, hizmetlerin sunumunda başarıyı yakalamalarının önündeki belki de en büyük engeldir. Bu noktada merkezi idare, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, dernek kuruluşları ve üniversiteler gibi kurum ve kuruluşların göç yönetim sürecini birlikte kucaklamaları ve nihayetinde yerelde bütünleşmeyi sağlamaları önem arz etmektedir.

4. *Aidiyet, Sosyal Profil ve Kültürel Boyut Sorunu:* Daha önceki başlıklarda göçmenlerin yerleştikleri kent yaşamına uyum sağlama sürecinde belirli bazı ciddi sorunların yaşandığını ve ilerleyen süreçte de yaşanabilme riskinden bahsetmiştik. Ancak özellikle bazı bölgelerde mültecilerin sosyal, kültürel ve ekonomik farklılıklar söz konusu olduğunda, yerel halktan daha iyi bir yaşam sürdüğünü belirten vatandaşların varlığı söz konusudur. Nitekim mültecilere yönelik üniversite sınavlarına girişte kolaylık, karşılıksız burs, aylık yiyecek ve içecek yardımı vb. gibi yardımların yapılması ve buna karşılık mültecilerin bazı vergi kalemlerinden muaf olmaları, halk tarafından endişe ve öfke ile karşılanırken, bu ve benzer bazı durumlarda yerel halk kendini ikinci sınıf vatandaş gibi görmektedir. Üstüne mültecilere yönelik vatandaşlık hakkının da verilmesi olayın bir başka boyutunu beraberinde getirirken, mültecilerin belediye hizmetlerinden yararlanması aşamasında vatandaşlar, kendileri için ayrılmış olan kaynakların mültecilere kullanıldığı düşüncesiyle, hoşnutsuzluklarını dile getirmektedir. Hal böyle olunca ilerleyen süreçte mültecilerin sorunları ile mücadele edebilmek, toplum huzurunu ve güvenliğini sağlayabilmek, yerelde mülteci-yerel halk bütünleşmesinin önüne geçebilmek adına dikkat edilesi bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

5. *Eğitim Sorunu:* Türkiye’de mevcut eğitim müfredatına bakıldığında dilin Türkçe olduğu görülmektedir. Göçmenlere ve sığınmacılara sunulacak eğitim ile ilgili ciddi sorunlar olduğu gibi belirsizlikler de mevcuttur. Örneğin eğitim müfredatında hangi dilin kullanılacağı, göçmen ve mültecilere verilecek eğitimin hangi okullarda ve ne şekilde verileceği, eğitimi verecek öğretmenlerin seçimi ve öğretmenlerin temel yeterlilikleri vb. gibi unsurlar belirsizliğini korumaktadır (Ateş, 2020: 30). Bununla ilgili 2011-2014 yılları arasında Başbakan Yardımcılığı yapan Beşir Atalay Al-Cezire ile yaptığı röportajda Suriyelilerin eğitimi ile ilgili olarak (Tanrıkulu, 2018: 2589);

“Suriyelilerin uyumuyla ilgili şimdilik uzun vadeli bir projenin olmadığını, bu konuda ciddi bir sorun görmediklerini ve gelecekte ülkelerine dönmeleri üzerine plan yaptıklarını, ancak her ihtimali de değerlendireceklerini belirtti. Aynı zamanda kamplardaki çocukların hepsi rahat eğitim görüyor, kendi okul çağı neyse kampların içindeki okullarda da Suriye’nin kendi müfredatını uyguluyoruz, kitapları çoğaltıldı. Suriyeli ve Türk hocalar var, bunlar Türkçe’de öğreniyorlar” şeklinde beyanda bulunmuştu.

Atalay, 27 Aralık 2012'deki açıklamasında ise (Seydi, 2014: 281);

“... Eğitim olarak, okul çağındaki tüm çocuklar şu anda sınıflarında eğitim görüyor. Sene kaybetmesin diye, onlara düzen kuruldu. Suriyeli öğretmenler var, Türkiye'den öğretmenler var. Suriye'de her hangi bir üniversitede öğrenci olanlar için üniversitelerimiz YÖK kanalıyla karar aldı. Onlar da ilgili bölümlere yerleştirildiler ve Türkiye'de eğitimlerini sürdürüyorlar. Binlerce kişi bunlar...”

8. Sonuç

Göç tarihsel süreç içerisinde bir olgu olarak dikkat çeker. Tarihimizin hemen her döneminde söz konusu olan göç olgusu, pek çok dinamiğin etkisi neticesinde birçok ülkeyi tesiri altına almıştır. Göç olgusunun statik değil dinamik bir süreç olması ülkelerin gündeminde sıklıkla yer edinirken, sürekli bir göç döngüsü ile yoğun şekilde karşılaşan ülkelerin hemen hemen tamamının bu konuya ilişkin tedbir amaçlı politikalar ürettikleri görülür.

Göç olgusu her geçen gün önemini artırırken, bu alandaki aktörleri de etkisi altına almaktadır. Nitekim göç yönetim süreciyle ilgili daha çok merkezi idarenin yetki, görev ve sorumluluğunun olması, doğal olarak konuya alternatif aktörlerin gündeme gelmesini zorunlu kılmıştır.

Göçmenlerin kente sosyo-kültürel uyumu söz konusu olduğunda, yerel birimlere hayati görevler düşmektedir. Görevlerin ifası noktasında yerel yönetimler, gerek çoğunluk olan yerel halkın çıkarlarını korumak gerekse ilk aşamada kente uyum sorunu yaşayan göçmen veya mültecilerin azınlık haklarının korunması noktasında dengeyi bulmak zorundadır. Dengenin sağlanamadığı yerde pekâlâ toplum huzurunun ve güvenliğinin bozulabileceği unutulmamalıdır.

Herhangi bir nedene bağlı olarak gerçekleşen yerel, bölgesel veya küresel çaptaki göç hareketleri, farklı coğrafyalardaki kültürlerin kaynaşmasını da sağlamaktadır. Çalışmada göçmenlerin yerel halk ile bütünleşmesi / uyumu adına yerel yönetimlerin ne gibi çözüm önerileri ortaya koyabileceği sunulmaya çalışılmıştır. Fakat teoride sunulan çözüm önerilerinin pratikte ne denli başarı sağlayacağı soru işaretidir. Yine de göç yönetim süreci ile ilgili pek çok kez uyumsuzluğun ve fikir ayrılıklarının olduğu göz önüne alınırsa, bu alandaki sorunların bir çırpıda çözülemeyeceği aşikardır. Nitekim uyumsuzluk beraberinde güvenlik sorunlarına ve zafiyetlerine yol açarken diğer yandan çatışma boyutu da gündeme gelmektedir.

Asıl üzerinde durulması gereken konu ise göç eden her kim veya kimler olursa olsun ayırt etmeksizin, göçün hem kentsel mekânda hem de kırsal alanda olası sorunlarını çözmek adına rasyonel eylem planlarının hayata nasıl geçirilebileceğidir. Bu açıdan bakıldığında büyük bir sorun olarak görünen göç olgusunun arka planında; kentsel mekânda ve kırsal alanlarda görev, yetki ve sorumluluklara sahip olan yerel yönetimlere, gerekli yasal / hukuki, sosyal, ekonomik, vb. altyapının sağlanmasının zorunlu olduğu gerçeği yatmaktadır. Bu durumda merkezi idare, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, dernekler vb. kurum ve kuruluşların, birbirleri ile olan iletişim kanallarının açık ve şeffaf olması bir zorunluluktur. Çalışmada varılan temel nokta ise göç, uyum, entegrasyon ve yerel yönetim arasındaki ilintinin doğru şekilde ortaya konulmasının gerekliliğidir. Çünkü göçmenlerin kente uyumu ve entegrasyonunda yerel bütünleşmenin gerçekleştirilebilmesi için, katılımcı, çok boyutlu ve çok paydaşlı / aktörlü çözümlere ihtiyaç vardır.

Sonuç olarak çalışmada Türkiye'de yerel yönetimlerin göç konusunda yürüttükleri faaliyetler nedeniyle tecrübe kazandığı, kazandığı tecrübenin getireceği niteliğin de kent ve kır adına bir şans olabileceği değerlendirilmiştir. Göçmen sorununda merkezi idarenin görevli, yetkili ve sorumlu olduğunun bilinmesine rağmen bu konunun salt yerel yönetimler eksenli düşünülmesi, yerel yönetimlere yapılan bir haksızlıktır. Çünkü göçmen sorununun kentsel ve kırsal alandaki tüm paydaşların katılımıyla çözülebilecek ortak bir sorun olarak algılanması ve buna yönelik sorumluluk duygusuyla hareket edilmesi gerekliliği, ifade edilen sorunun çözümüne de etki edecek, üretilen politikalar o denli etkili ve işlevsel olacaktır.

Kaynakça

- Aça, F. (2010). Göçmenler Ülkesi Türkiye. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/gocmenler-ulkesi-turkiye,v7FYi8eNWUWbejxPodwcvA> (Erişim Tarihi: 15.05.2022).
- Akıncı, B., Nergiz, A. ve Gedik, E. (2014). “Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Kabul Süreci”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2).
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası Etkileşim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 293-303.
- Apak, H. (2014). Suriyeli Göçmenlerin Kente Uyumları: Mardin Örneği. *Mukaddime Dergisi*, 5(2), 55-73.
- Ateş, H. ve Yavuz, Ö. (2017). Göçmen, Ötekileştirme ve Çok Kültürlülük. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, 1287-1301.
- Ateş, K. (2020). Göç Yönetiminde Yerel Yönetimlerin Rolü. *Iğdır Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5, 23-40.
- Bulut, Y. ve Eraldemir, Z. (2015). Göç Olgusunun Farklı Boyutlarıyla Hatay İli İskenderun ve Dörtüol İlçeleri Ölçeğinde İncelenmesi. Y. Bulut (Ed.), *Uluslararası Göç ve Mülteci Sorununun Çözümünde Kamu Yönetiminin Rolü* içinde (ss.13-38), İstanbul: Umuttepe Yayınları.
- Çakırer, Ö. Y. (2016). Uluslararası Göç, Yerel Yönetimler ve Toplumsal Uyum. *TBB İller ve Belediyeler Dergisi*, 813, 48-55.
- Çelikyay, H. H. (2017). 6458 Sayılı Kanun Bağlamında Yeni Göç Yönetimi: İstanbul Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü Örneği. A. Yatkın, (Ed.), *Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu* içinde (ss.450-470), (28-29-30 Eylül 2017) Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Daoudov, M. (2013). Dünyada ve Türkiye’de Uluslararası Göç Alanında Yerel Yönetimlerin Rolü. *Vatandaşlık ve Yabancılar Hukukunda Güncel Gelişmeler Konferansı*, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Daoudov, M. (2015a). Türkiye’de Yabancıların Uyumunda Yerel Yönetimlerin Rolü. *Uluslararası Göç ve Mülteci Uyum Sorununda Kamu Yönetiminin Rolü*, Mustafa Kemal Üniversitesi ve Hatay Valiliği Ortak Paneli, 10 Nisan, Antakya / Hatay.
- Daoudov, M. (2015b). Türkiye’de Yabancıların Uyumunda Yerel Yönetimlerin Rolü. Y. Bulut (Ed.), *Uluslararası Göç Ve Mülteci Uyum Sorununda Kamu Yönetiminin Rolü* içinde (ss.39-65), Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Diamond, J. (2006). *Medeniyetler Nasıl Ayakta Kalır Ya Da Yıkılır?* İstanbul: TİMAŞ Yayınları.
- Demirhan, Y. ve Aslan S. (2015). Türkiye’nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 23-62.
- Gezgin, M. F. (1994). *İşgücü Göçü ve Avusturya’daki Türk İşçileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Global Göç Çalışmaları Merkezi. (2016). Yrd. Doç. Dr. Yasemin Çakırer Özservet İle Söyleşi: Kentler, Yerel Yönetimler ve Göç Politikaları. https://www.researchgate.net/profile/Yasemin_Cakirer_Oezservet/publication/306097163_Kentler_Yerel_Yonetimler_Ve_Goc_Politikalari_Konulu_Soylesi/links/57b068bf08ae0101f17946cb.pdf (Erişim Tarihi: 9.05.2019).
- Güler, A. (2021). Göç Olgusunun Çok Boyutlu Etkileri ve Türkiye’ye Yansımaları. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 218-239.

- İlgın, B. H. ve Uzun, Ş. (2017). Türkiye’de Uluslararası Göç ve Yerel Politika. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(4).
- İçduygu, A. (2004). *Türkiye’de Kaçak Göç*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları No: 2004-65, Can Ajans ve Matbaacılık.
- İnalçık, H. (1997). *A not on the population of Cyprus*. İstanbul: Başbakanlık Osmanlı Arşivleri.
- Kara, D., Öykü, C. ve Kara, M. (2015). Türkiye’de Göç Yönetişimi: Kurumsal Yapı ve İşbirliği. *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 10(2), 1-25.
- Marmara Belediyeler Birliği. (2014). Dünyanın Yerel Gündemi, Mbb E-Bülten, S: 32, Haziran-Ağustos, [Http://Marmara.Gov.Tr/Bulten/044/129.Html](http://Marmara.Gov.Tr/Bulten/044/129.Html) (Erişim Tarihi: 9.05.2019).
- Obayd, A. J., ve Karataş, A. (2021). Afganistan’da Göç Hareketliliğinin Neden ve Sonuçları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(50), 75-91.
- Özer, Y. Y. (2011). Türk Kamu Yönetiminde Yeni Bir Çalışma Alanı Olarak Uluslararası Göç. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 45, 73-88.
- Sevinç, B. Y. (2005). Göçün Kent Mekânı Üzerine Etkileri. *G.Ü. Fen Bilimleri Dergisi*, 18(2), 273-288.
- Seydi, A. R. (2014). Türkiye’nin Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sorununun Çözümüne Yönelik İzlediği Politikalar. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 267-305.
- Sirkeci, İ. ve Yüceşahin, M. (2014). Türkiye’de Göç Çalışmaları. *Göç Dergisi*, 1(1), 1-10.
- Tanrıkulu, F. (2018). Suriye Krizi Sonrası Türkiye’deki Sığınmacıların ve Göçmenlerin Eğitimi: Geçmiş, Bugün Ve Gelecek Perspektifleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2585-2604.
- Taşçı, F. (2009). Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç. *Kamu-İş Dergisi*, 10(4), 177-204.
- Tekeli, İ. (1975). Göç Teorileri ve Politikaları Arasındaki İlişkiler. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 1(1), 153-173.
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması. Y. Sey (Ed.), *Bilanço:98 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* (ss.1-24), İstanbul: İş Bankası ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Tepealtı, F. (2019). Avrupa Birliği’ne Yönelik Türkiye Geçişli (Transit) Göç Hareketleri ve Türkiye’nin Düzensiz Göçle Mücadelesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 24(41), 125-140.
- Tuna, K., Parin ve S., Tanhan, F. (2012). *Van Depremi Sosyo-Ekonomik ve Psikolojik Durum Tespiti Raporu*. İstanbul: Çocuk Araştırmaları Merkezi.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, Ö. (2002). *Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekan*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun. (2003). Resmî Gazete, 25040, 27 Şubat 2003. <https://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuatmetin/1.5.4817.Pdf> (Erişim Tarihi: 13.05.2022).
- 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu. (2003). Resmî Gazete, 25141, 5 Haziran 2003. [Http://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuatmetin/1.5.4875.Pdf](http://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuatmetin/1.5.4875.Pdf) (Erişim Tarihi: 13.05.2022).
- 5543 Sayılı İskân Kanunu. (2006). Resmî Gazete, 26301, 19 Eylül 2006. [Http://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuatmetin/1.5.5543.Pdf](http://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuatmetin/1.5.5543.Pdf) (Erişim Tarihi: 13.05.2022).
- 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013). Resmî Gazete, 28615, 4 Nisan 2003. [Http://www.resmigazete.gov.tr/Eskiler/2013/04/20130411-2.Htm](http://www.resmigazete.gov.tr/Eskiler/2013/04/20130411-2.Htm) (Erişim Tarihi: 13.05.2022).

Extended Abstract

The phenomenon of migration can occur in various geographies and countries, as well as in different times and forms of these geographies and countries. This difference is due to the fact that each geography and country has its own cores. Because the migration event has affected the socio-economic and cultural structure of many societies in the historical process, sometimes in an imperceptible way and sometimes deeply.

Although migration movements began to become evident with the Geographical Discoveries that started in the first half of the 15th century and continued throughout the 16th century, the subsequent colonial activities and the Industrial Revolution that emerged in the 18th and 19th centuries, migration in the historical process. When we compare the Middle Ages with today's period, the main factors that cause migration movements differ. As a matter of fact, the most important element that laid the foundation for migration movements in the Middle Ages is due to the inability of the West to meet the need for labor. However, by the present time, it has begun to be observed that migration movements are not solely caused by the labor force, but also the presence of many factors. In the current situation, political and ecological factors are also mentioned, especially the socio-economic factor. Due to these and similar factors, many regions and geographies are exposed to migration.

The end of the twentieth century is known as the "century of immigration". The most important reason why it is called the century of migration stems from the fact that this period hosted many migration movements. For example, the First World War between 1914-1918 changed the demographic structure of their countries and caused a global labor crisis. The most tragicomic result of the World Economic Depression (Great Depression) that occurred in 1929 with the devastating effect of the war was again experienced on migration. After the Depression, about 800,000 people from various parts of North America were forced to leave their places of residence.

By 1945, the characteristics of immigration began to change with the Second World War. Migration was accepted as the "engine of growth" by the states of the world in this period. Because after the Second World War, approximately 60 million people from countries including England, Eastern and Southern Europe, Australia, Baltic countries, Italy, Germany, Poland, Czechoslovakia, France, Portugal, Spain, North Africa and Turkey had to migrate from their countries. they were either exiled or fled.

In 1973, people immigrated to Western European countries, especially with the effect of the Oil Crisis, which took place due to the oil embargo imposed by the oil-exporting Arab countries due to the support of the USA to Israel, stand out. However, the West's attitude towards millions of immigrants has been to stop immigration and close the borders to immigrants. This attitude created tension in the international arena, and in response, Western countries implemented social policies to encourage immigrants to return to their countries. The most prominent of the social policies is the permission of immigrants to family reunification. However, the policies could not be successful due to the conditions of the period. This situation ensured the continuation of immigration and as a result, the number of immigrants in Western European countries entered into an upward trend.

By the 1980s and 1990s, as a result of the policies of the Bulgarian regime, supported by the Soviets, to assimilate Muslims, about 360,000 people emigrated from Bulgaria to Turkey. Likewise, as a result of the Soviet Union's intervention in Afghanistan, Afghan migrations to Pakistan, Turkey and Europe, and with the dissolution of the Union of Soviet Socialist Republics in 1991, intense and unpredictable migrations to Northern Europe and European countries were experienced. When we come to the 2000s, with the "Arab Spring" wind that started in 2010, there was a large wave of irregular migration to Turkey from countries such as Syria, Iraq, Egypt, Libya, Tunisia and Algeria. In the current situation, the Russia-Ukraine war continues and as a result of these wars, millions of people had to migrate to other countries from their lands.

In the light of all this, Turkey, which has been a key country in migration for the last 15 years, has been at the main axis of the study and voices the need to produce rational solution proposals for the problems experienced in migration adaptation and integration in every environment and ground. In this context, the aim of the study is to reveal the inaccuracy of considering and discussing migration management and compliance policies in the context of legal and managerial regulations in Turkey on a

purely central government axis and to open the issue to discussion on a more local government axis. The inadequacy of examining the studies in this field on the basis of local governments; The existence of a limited number of studies in the literature on the relationship between migration, integration / integration and local government constitutes the original value of the study.

Türk Bankacılık Sisteminin Tarihçesi ve 2001 Krizi Sonrası Gelişimi

Ahmet Ertuğrul ÇALIM¹
İşletme Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Türkiye
calimoglu@mynet.com, Orcid No: 0000-0003-4488-8438

Hatice ÇALIM
Öğr. Gör., Reyhanlı Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Türkiye
yakutcaa@hotmail.com, Orcid No: 0000-0002-2953-5223

Geliş Tarihi/Received Date: 20.05.2022 **Kabul Tarihi/Accepted Date:** 15.06.2022.

Önerilen Alıntılama/Suggested Citation: Çalım, A. E. ve Çalım, H. (2022). Türk Bankacılık Sisteminin Tarihçesi ve 2001 Krizi Sonrası Gelişimi [History of the Turkish Banking System and Its Development after the 2001 Crisis]. *Journal of Politics, Economy and Management*, 5(1), 34-54.

Öz: Bu çalışmanın amacı, Türk bankacılık sisteminin ortaya çıkışından günümüze kadar geçen süre içerisindeki tarihsel değişimini ortaya koymak ve 2001 yılında yaşanan finansal krizden sonra bankacılık sisteminde yaşanan gelişmeleri incelemektir. Cumhuriyet öncesi dönemde yaşanan mali zorluklar ile birlikte kredi bulabilmek için bankacılık sistemine ihtiyaç duyulmuştur. Bu dönemde üretimi desteklemek ve kredi ihtiyacını karşılamak amacıyla ilk kamu bankası kurulmuştur. Cumhuriyet sonrası dönemde bankacılık sisteminde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Türk ekonomisinde 2001 yılında yaşanan ve "Bankacılık Krizi" olarak da adlandırılan finansal krizden ardından Türk bankacılık sisteminde yapısal reformlar ile birlikte çok önemli kararlar alınmıştır. Türk bankacılık sektörü bu dönemde AB ile uyumlu bir yapıya kavuşmuştur. 2001 krizinden sonra çok sayıda banka kapanmıştır. Sermaye sorunu yaşayan bazı bankalar da diğer bankalarla birleşerek daha güçlü bir yapıya kavuşmuştur. Türk bankacılık sisteminin gelişim sürecinde birçok finansal kriz yaşanmıştır. Küresel ekonomilerdeki krizlerden Türk bankacılık sektörü de etkilenmiştir. Ancak Türk bankacılık sektörü kriz dönemlerinde başarılı bir sınav vermiştir. Günümüzde Türk bankacılık sistemi sağlam temelleri olan güvenli bir yapıya kavuşmuştur. Türk bankacılık sektörü, hem kredi hacmi hem de aktif büyüklükleri açısından finans sektöründe önemli bir yere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Türk Bankacılık Sistemi, Finansal Kriz, Yapısal Reformlar
JEL Sınıflandırması: E44, G01, G21.

History of the Turkish Banking System and Its Development after the 2001 Crisis

Abstract: The aim of this study is to reveal the historical change of the Turkish banking system from its emergence to the present day and to examine the developments in the banking system after the financial crisis in 2001. With the financial difficulties experienced in the pre-Republican period, the banking system was needed to find credit. In this period, the first public bank was established to support production and meet credit needs. In the post-Republican period, significant developments took place in the banking system. Following the financial crisis in the Turkish economy in 2001 and also known as the "Banking Crisis" very important decisions were taken with structural reforms in the Turkish banking system. The Turkish banking sector has gained a structure compatible with the EU in this period. After the 2001 crisis, many banks were closed. Some banks that have capital problems have also gained a stronger structure by merging with other banks. There have been many financial crises in the development process of the Turkish banking system. The Turkish banking sector has also been affected by the crises in global economies. However, the Turkish banking sector

¹ Correspondence author: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İşletme Bölümü İşletme Anabilim Dalı Öğrencisi, calimoglu@mynet.com.

has given a successful test in times of crisis. Today, the Turkish banking system has gained a secure structure with solid foundations. The Turkish banking sector has an important place in the financial sector in terms of both credit volume and asset sizes.

Keywords: Turkish Banking System, Financial Crisis, Structural Reforms

JEL Classification: E44, G01, G21.

1. Giriş

Türk bankacılık sektörü, geçmişten günümüze kadar yaşanan birçok siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerden etkilenmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren dünyada neoliberal politikalara geçilmesiyle birlikte gelişmekte olan ülke ekonomileri olumsuz etkilenmeye başlamıştır. Dünyada yaşanan ekonomik serbestleşme sonrasında küreselleşen ekonomilerde bir genişleme yaşanmış ve Türk ekonomisi için de serbest sermaye hareketlerinin önü tam olarak açılmıştır. Küreselleşen ticaret ile birlikte Türkiye ekonomisinde istikrarın sağlanması amacıyla Uluslararası Para Fonu (IMF) ile farklı dönemlerde ekonomik ortak program uygulamak durumunda kalmıştır. Bu programların hedefinde enflasyon ile mücadele ve kamu maliyesinin düzeltilmesi amaçlanmış ancak bir başarı sağlanamamıştır. Bankalar mevcut açıklarını kapatabilmek için bir taraftan döviz hesapları üzerinden diğer taraftan da dış kredi kaynakları üzerinden borçlanmaya başlamışlardır. İç ve dış borçların faizleri bütçede ciddi tahribatlara sebep olmuştur. Piyasada artan likidite daralması ve borçlanma vadelerinin giderek daha da kısılması bankacılık sistemine ilave bir risk oluşturmuştur. Yaşanan tüm bu gelişmeler piyasadaki kurumlara olan güvenin giderek kaybolmasına sebep olmuştur. Finansman açısından ortaya çıkan bu negatif tablo özellikle özel bankaları reel sektörde fon talep edenleri finanse etmek yerine kendi kurumlarından gelen fon taleplerini karşılamaya yöneltmiştir. Bu durum, piyasanın fonlanmasında önemli aksaklıklar yaratmış, fon arzı ve fon talebi dengesi bozulmuştur. Geri ödenmeyen kredilerin piyasada oluşturacağı riskleri ortadan kaldırmak için ise tüm riskleri kamu maliyesi üstlenmek zorunda kalmıştır (Özdemir, 2005: 868-880).

Türkiye'nin yapısal düzenlemeler konusunda yavaş hareket ederek bazı kararların alınmasında çok geç kalması, kamu harcamalarının ölçsüz şekilde yapılması, iç talebin alınan önlemlere rağmen kontrol altına alınamaması, üretimde meydana gelen aksamalar ve tedarik sorunları neticesinde mal ve hizmetlere gelen yüksek zamlar ile birlikte enflasyon kısa sürede çok yüksek seviyelere çıkmıştır. Krizden bir yıl önce yani 2000 yılı sonunda oluşan enflasyon oranları incelendiğinde, yıllık TÜFE (Tüketici Fiyatları Endeksi) oranı %39, yıllık TEFE (Toptan Eşya Fiyatları Endeksi) oranı ise % 32,7 olarak gerçekleşmiştir. Krizin yaşandığı 2001 yılının Aralık ayına gelindiğinde ise yıllık TÜFE oranı % 68,5 ve yıllık TEFE oranı ise %88,6 olarak gerçekleşmiştir (DİE, 2001).

2000 yılının Kasım ayında ekonomide yaşanan çalkantılar sonrasında ülkeden önemli miktarda sermaye çıkışı gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde döviz kurlarında yaşanan sert yükselişler ile birlikte ekonomik görünüm çok hızlı bir şekilde bozulmaya başlamıştır. 2000 yılına 0,550 TL seviyelerinde başlayan ABD doları kuru 2001 yılı sonuna gelindiğinde yaklaşık olarak % 250'lik artış göstererek 1,550 TL seviyesine yükselmiş ve Türk Lirası önemli oranda değer kaybetmiştir. Yaşanan bu gelişmeler, üretici ve tüketici güvenini olumsuz etkileyerek iç talepte ve dolayısıyla da ekonomide ciddi bir daralmaya neden olmuştur. 2000 yılını %7,4'lük büyüme ile tamamlayan Türkiye ekonomisi 2001 yılının sonuna gelindiğinde %6,1 küçülmüştür. Tüm bu yaşananlar Türkiye'nin Cumhuriyet döneminde yaşadığı en ağır finans krizlerinden birine girmesine neden olmuştur. Ekonomide 2001 yaşanan bu kriz kamu sektöründen başlayarak mali sektör ve reel sektör firmalarına büyük zararlar vermiştir. Dolayısı ile 2001 yılında yaşanan bu kriz "*Bankacılık Krizi*" olarak da adlandırılmaktadır. Yaşanan bu ekonomik krizin ardından radikal kararlar alınarak köklü değişimlere gidilmiştir. İlk olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurularak bankacılık sektörünü denetleme ve düzenleme yetkisi Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankasından alınmıştır. Yaşanan bankacılık krizi ile birlikte önemli ölçüde sermayelerini kaybeden özel bankalara sermaye desteği verilerek sermaye yeterlilik rasyoları AB bankacılık standartlarına uyumlu hale getirilmiştir. Sermaye yeterliliğini sağlayamayan bazı bankalar ise başka bankalarla birleşme yolunu seçmişlerdir.

Türk bankacılık sektöründe 2001 yılı Aralık ayı itibari ile 3'ü Kamu Sermayeli Mevduat Bankası, 22'si Özel Sermayeli Mevduat Bankası, 15'i Yabancı Sermayeli Mevduat Bankası ve 15'i Kalkınma ve Yatırım Bankası olmak üzere toplam 55 banka faaliyet göstermiştir. Krizden çok fazla etkilenen ve yüksek borçluluğa sahip 6 banka ise Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devir edilmiştir. 2001 yılında yaşanan mali kriz sonrasında alınan önlemler ile birlikte bankaların sermaye yapıları güçlendirilmiş ve bankaların mali tablolarında önemli ölçüde şeffaflık sağlanmıştır. Böylece Türk bankacılık sistemi daha iyi bir alt yapıya kavuşarak mali sistemin ve ekonominin en önemli sektörü haline gelmiştir. Krizden sonra Türk bankacılık sektörünün sermaye yeterlilik oranı 2002 yılında %25, 2003 yılında %31 ve 2004 yılında %28 olarak gerçekleşmiştir. Sermaye yeterlilik oranı BDDK'nın belirlediği alt sınır olan %12'nin altına hiç düşmemiştir. (BDDK, 2011).

Bankacılık sektöründe alınan tüm bu önlemlerin ardından Türk bankacılık sektörünün toplam şube sayısı ve toplam personel sayısı 2002 yılında azalmıştır. 2001 yılı Aralık ayı itibari ile toplam şube sayısı 6.908 ve toplam personel sayısı 137.495 kişi iken 2002 yılı Aralık ayında sektörün toplam şube sayısı 6.106'ya toplam personel sayısı ise 123.271 kişiye gerilemiştir. 2005 yılına gelindiğinde ise Türk bankacılık sektöründe ilk olumlu sonuçlar görülmeye başlanmıştır. Bankacılık sistemine yeniden güven ve istikrarın gelmesi ile birlikte sektörde faaliyet gösteren bankaların şube ve çalışma sayıları 2005 yılında kriz öncesindeki seviyelere ulaşmıştır. 2006 yılında ise Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların toplam şube sayısı 6.849 olurken toplam personel sayısı ise 143.143 kişiye ulaşarak krizden önceki seviyelerin de üzerine çıkmıştır (TBB, 2011).

Bu çalışma Türk Bankacılık Sektörünün tarihsel sürecini ve sektörde faaliyet gösteren mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının 2001 krizi sonrası değişim ve gelişimini incelemek için yapılmıştır. Türkiye ekonomisinde ve bankacılık sektöründe krizden sonraki hızlı toparlanma rakamları ile daha somut bir şekilde ifade edilmiştir. Çalışma, Türk bankacılık sektörünün kriz öncesindeki zayıf yönlerini ve krizden sonraki güçlü yönlerini açık bir şekilde ortaya koyarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde bu konu ile ilgili yapılan literatür çalışmalarına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde Türkiye'de Bankacılığın Tarihçesi, Cumhuriyet Öncesi Dönem ve Cumhuriyet Sonrası Dönem olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Cumhuriyet öncesi dönemde, Osmanlı Devletinin mali yapısında meydana gelen bozulma ile birlikte ilk defa nakit paraya ihtiyaç duyulmuştur. 1863 yılında ise kredi ihtiyaçlarının karşılanması için Türk Bankacılık Sektörü'nün ilk ulusal bankası kurulmuştur. Cumhuriyet sonrası dönem ise bankacılık faaliyetlerinin hızlı bir değişim ve gelişim gösterdiği bir süreç olmuştur. 1924 yılında ilk ticari banka kurulduktan sonra devlet bankalarının ve özel bankalarının da kurulması ile birlikte bankacılık sektöründe yeni bir döneme girilmiştir. Türkiye ekonomisinin yabancı sermayeyi benimsemeye başladığı "*Serbestleşme Dönemi*" ise Türk Bankacılık Sistemi için dışa açılma hamlelerinin hız kazandığı ve günümüze kadar uzanan büyüme hikayesinin bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönem ile birlikte Türk Bankacılık Sektörü uluslararası bankacılık sistemine entegre bir hale gelmeye başlamıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise Türk Bankacılık Sektöründe faaliyet gösteren mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının banka, şube ve personel sayıları ile bazı önemli finansal göstergeleri incelenerek bankacılık sektörünün krizden sonra ortaya koyduğu performans incelenmiştir.

2. Literatür

2001 yılında Türkiye ekonomisinde yaşanan ve bankacılık krizi olarak da nitelendirilen mali krizin ardından Türk bankacılık sisteminde önemli yapısal reformlar yapılarak bankacılık sektörü daha sağlam temeller üzerine kurulmaya çalışılmıştır. Türk bankacılık sektörü krizden sonra hızlı bir toparlanma yaşamış ve alınan tedbirler yıllar içerisinde olumlu sonuçlar vermeye başlamıştır. Türk bankacılık sektöründe tüm bu yaşananlar çok sayıda araştırmacı tarafından da detaylı olarak incelenmiştir. Çalışmanın literatür kısmında, Türk bankacılık sektörünün 2001 krizinden sonraki yıllarda göstermiş olduğu değişimi ve gelişimi konu alan ve bankacılık sektörünü farklı açılardan değerlendiren bazı çalışmalara yer verilmiştir.

Özkul, yaptığı çalışma ile Türk bankacılık sektörünün 2001 krizinden sonraki genel görünümünü ve bankacılık sektörünün gösterdiği karlılık performansını incelemiştir. Çalışmanın

sonuçları incelendiğinde takipteki kredilerin ve faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranının banka karlılıklarını olumsuz yönde etkilediği gözlemlenmiştir. Ayrıca özsermayenin toplam aktiflere oranının ise karlılığı olumlu yönde etkilediği belirtilmiştir. Türkiye’de karlılık ile piyasa yoğunluğu arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Özkul, 2001).

Kaya ve Doğan, yaptıkları çalışmalarında Türk bankacılık sektörünün şube ve personel sayıları olarak krizden önceki seviyelere dönüldüğü 2005 yılında bankaların karlılıklarını analiz etmişlerdir. Makroekonomik ortamdaki olumlu gelişmeler ile birlikte faiz oranlarının hızlı bir şekilde gerilemesine bağlı olarak bankaların aracılık işlevini daha etkili bir şekilde yerine getirdikleri ifade edilmiştir. Sektörde artan rekabetin ise etkinlik derecelerinin yükselmesinde etkili olduğu saptanmıştır. Ayrıca büyük ölçekli bankaların küçük ölçekteki bankalara göre daha etkin çalıştığı ve ölçek büyüklüğü arttıkça etkinliğin de arttığı vurgulanmıştır (Kaya ve Doğan, 2005).

Özdemir, çalışmasında Türk bankacılık krizlerini incelemiş ve yaşanan bankacılık krizlerinin Türkiye'nin ekonomik yapısı ve yönetim yetersizliğinden kaynaklandığını savunmuştur. Bankacılık sistemindeki yapısal değişiklikler ile sektörün daha rekabetçi, teknolojik değişimlere ve ekonomideki gelişmelere uyum sağlayabilir hale getirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Yüksek enflasyon ortamının, bankaların bilançolarındaki aktif ve pasif yönetimlerini olumsuz şekilde etkilediğini bu sebeple bankaların esas faaliyetlerinden elde edilen gelirlerden daha çok arbitraj gelirlerine yöneldiğini tespit etmiştir (Özdemir, 2005: 867-899).

Dinç, yaptığı çalışma ile Türkiye ekonomisinde yaşanan büyük mali krizin ardından bankacılık sektörünün karlılığını değerlendirebilmek için Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat bankalarının karlılıklarında etkili olan makroekonomik faktörleri araştırmıştır. Sonuçlar incelendiğinde döviz kuru, faiz, dış borç gibi makroekonomik faktörlerin kamu ve özel sermayeli mevduat bankalarının aktif karlılıkları üzerinde %60, özsermaye karlılıkları üzerinde ise %85 oranında etkili olduğu görülmüştür (Dinç, 2006).

Bozdemir, yapmış olduğu çalışmasında tasarrufları bir sermaye olarak reel kesimlere aktaran bankacılık sektörünün tatminkâr bir seviyeye ulaşmamasının reel kesimin yatırım gücünü zayıflattığını ve ekonomideki potansiyel büyümeyi durdurduğunu ifade etmiştir. Türk Bankacılık Sistemi'nin tarihsel gelişimini ve bankacılık sistemdeki yapısal eksiklikleri dönemsel olarak değerlendirmiştir. Türk bankacılık sisteminin Basel II kriteri ile birlikte daha şeffaf ve güvenilir bir yapıya kavuştuğunu ifade etmiştir (Bozdemir, 2007).

Atasoy, yaptığı çalışmada Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların 2001 krizi sonrasındaki yıllarda karlılığını analiz etmiştir. Sonuçlar incelendiğinde sermaye yeterliliği güçlü olan bankaların sermaye maliyetlerinin de düşük olduğunu tespit etmiştir. Dolayısı ile düşük sermaye maliyetlerinin de kârlılık performansını olumlu etkilediği görülmüştür. Ayrıca enflasyon ile net faiz gelirleri arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu vurgulanmıştır. Bu sebeple Türkiye’de enflasyon oranının arttığı dönemlerde bankacılık sektörünün faiz gelirleri de faiz giderlerinden daha fazla artmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye’de büyüme oranlarının yüksek olduğu dönemlerde, bankacılık sektörünün net faiz marjlarının daraldığı sonucu ortaya çıkmıştır (Atasoy, 2007).

Bumin, bankacılık sektörünün krizden sonraki 2002-2008 yılları arasındaki performansını incelemiştir. Türkiye’de bankacılık sektöründe faaliyet gösteren toplam 49 adet mevduat ile kalkınma ve yatırım bankasının özkaynak karlılıklarını analiz etmiştir. Çalışmanın sonuçları incelendiğinde, Türk bankacılık sektörünün 2002 yılında ortalama %15,32 olan özkaynak karlılığının 2008 yılına gelindiğinde %15,56 olarak gerçekleştiği görülmüştür. Bankacılık sektörünün aktif karlılığı ise 2008 yılında %1,83 olarak gerçekleşerek 2002 yılından daha düşük bir seviyede kalmıştır. Ayrıca kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankalarının hem özkaynak karlılığında hem de aktif karlılığında sektör ortalamasının üzerinde olduğu görülmüştür (Bumin, 2009: 39-60).

Demirhan, Türk bankacılık sektörünün krizden sonraki 2003 ile 2008 yılları arasındaki karlılığını araştırmıştır. Çalışmanın sonuçları incelendiğinde, yerli sermayeli bankaların karlılık oranları üzerinde en etkili faktör verilen kredi oranı olurken yabancı sermayeli bankalar için en etkili faktör

özsermaye oranı olmuştur. Bankaya özgül içsel faktörlere bakıldığında ise hem yerli hem de yabancı bankalarda büyüklüğün karlılık oranları ile aynı yönde, faiz dışı giderlerin ise karlılık oranları ile ters yönde ilişkiye sahip olduğu görülmüştür (Demirhan, 2010: 157-168).

Afşar, Türk bankacılık sektörü ve finansal kriz üzerine yaptığı çalışmasında Türkiye’de finansal sektörün temelini bankacılığın oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu durumun sebebinin ise finansal kaynakların çok büyük bir bölümünün bankalar tarafından toplanması ve tekrar bankalar tarafından kredi talep edenlere kullanılması olarak açıklamıştır. 2008 yılında yaşanan krizden gelişmiş ülkelerdeki birçok büyük ve küçük ölçekli bankanın ciddi boyutlarda etkilenmişse de Türk bankacılık sistemi krizden en az hasar ile çıkmıştır. 2001 krizinde çok büyük olumsuzluklar yaşayan ve krizden sonra önemli yapısal reformlarını tamamlayan Türkiye bankacılık sektörünün, güçlü altyapısı ile küresel ekonomik krize karşı sağlam kalarak önemli bir sınavdan geçmiştir (Afşar, 2011: 143-171).

Sümer, söz konusu çalışmasında Türk Bankacılık Sektörü ile AB bankacılık sektörünü kıyaslamıştır. Para ve sermaye piyasalarında önemli bir ağırlığı olan bankalar farklı talepleri karşılayabilmek için ürün yelpazesini geniş tutmaktadır. Bankacılık sisteminde nakdi ve gayri nakdi krediler verildiği gibi mevduat tasarruf hizmetleri, dış ticarete aracılık işlemleri, para transferleri, saklama hizmetleri, çek ve senet tahsili, türev işlemler, ödemelerde aracılık ve mali danışmalık gibi birçok hizmet de sunulmaktadır. Türk Bankacılık Sektörü’nün aktif büyüklüğüne bakıldığında Avrupa ülkelerine göre oldukça düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Bunun sebebinin ise sektör ile ilgili yasal uygulamalardaki eksiklikler olduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede Türkiye’de bankacılığın AB bankacılık standartlarına uygun Basel I, Basel II ve Basel III uygulamaları ile uyumlu olması gerektiğini vurgulanmıştır (Sümer, 2016: 485-508).

Yıldırım, yaptığı çalışmasında Türk Bankacılık Sistemi’ndeki gelişmeleri ve bankacılık sisteminin önemini araştırdığı çalışmasında bankaların saklama ve kredilendirme olmak üzere geleneksel iki fonksiyonu olduğu sonucuna varmıştır. Bankaların zamanla ekonominin finansmanına ve hane halkının parasal ihtiyaçlarına göre hizmet çeşitliliği arttığını ve faaliyet alanlarının genişlediğini tespit etmiştir. Küreselleşme ile birlikte dış ticaretin daha fazla önem kazanması ve daha fazla finansal hizmete ihtiyaç duyulması bankacılık sektörünü daha önemli bir konuma getirmiştir. Dolayısı ile bankacılık sektörünün ekonomiler için önemi önceki dönemlere göre çok daha artmıştır (Yıldırım, 2002: 63-77).

Aysin ve Çalmaşur, çalışmalarında bankaların ekonomilerde reel sektör ile finans sektörü arasında köprü vazifesi gördüğünü bu yüzden Türk bankacılık sektörünün ülke ekonomisi içerisinde önemli bir paya sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Türkiye ekonomisinde 2001 yılında yaşanan krizden sonra alınan önlemler ve yeniden yapılandırma programları ile birlikte bankacılık sektörünün yapısal olarak çok daha güçlü bir hale geldiğini belirtmişlerdir. Bankacılık sektöründe yaşanan krizden sonra alınan tedbirlerle birlikte Türk bankacılık sektörünün rekabet düzeyinin arttığı gözlemlenmiştir. Ayrıca yapılan tüm bu yapısal düzenlemelerin ve yeniden yapılandırma programlarının Türk bankacılık sektörünün sermaye yapısının da ekonomide yaşanacak dalgalanmalara karşı çok daha korunaklı bir duruma geldiğini belirtmişlerdir (Aysin ve Çalmaşur, 2021: 1127-1146).

3. Türkiye’de bankacılığın tarihçesi

3.1. Cumhuriyet öncesi dönemde bankacılık faaliyetleri

Osmanlı Devleti’nin 1760 yılından itibaren malî durumunun bozulması ile birlikte devletin borç para aldığı sarrafların önemi de artmıştır. Avrupalı finansörler ile iyi ilişkileri bulunan sarraflar, Osmanlı Devletinin ihtiyaçlarını karşılamak için Avrupa piyasalarından kısa vadeli borçlar bulmuşlardır. Sarraflar, Fransız Devrimi’nden sonra ise İstanbul’daki Fransız tüccarların yerlerini alarak poliçe ticaretinin de önemli bir bölümünü ellerine geçirmişlerdir. Böylelikle, sarraflar para ve kredi işlerinde uzmanlaşarak uluslararası bağlantılar kurmaya başlamışlardır. İlerleyen yıllarda sarrafların önde gelen isimlerine para işleri ve maliye alanında önemli faaliyetlerde bulunan Darphane-i Âmire’de üst düzey yöneticilikler gibi görevler verilerek Osmanlı Devleti içinde önemli yerlere atanmışlardır. Sarraflar, aynı zamanda Osmanlı devleti adına vergi toplama sürecini de örgütlemişlerdir. Toplanan vergilerden

sağlanan net gelirler devletin hazinesine yatırıldığı gibi bazı sarraf, malikâneci ve vergiyi kaynağında toplayan yerel güçler gibi farklı gruplar arasında da paylaşılmıştır. Bu yüzden net vergi gelirlerinin sadece üçte biri merkezi devletin hazinesine girmiştir. Ayrıca çok sayıda sarraf, dönemin padişahının ve Osmanlı devletinde görev yapan önemli bürokratların kişisel servetlerini ve finans işlerini de sevk ve idare etmişlerdir (Pamuk, 2003: 217-219).

1863 yılında Mithat Paşa tarafından Bulgaristan'ın Pirok kasabasında Memleket Sandıkları ismi ile ilk ulusal bankamız kurulmuştur. Aynı zamanda bu banka bankacılığımızın da başlangıcı olmuştur. Ulusal bankacılığın kurulmasındaki esas amaç halkın ticari kredi, esnaf kredisi, tarımsal kredi, emlak kredisi ve tüketim kredisi gibi kredi türlerine daha kolay ulaşmasını sağlayarak ulusal ticaretin gelişmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır. Memleket Sandıkları'nın sermayesi ilk yıllarda köylünün mal varlığı ile orantılı olarak sandığa verdiği buğday ile sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak zamanla karşılaşılan güçlükler ve teminatsız kredilere yönelmeler, çeşitli kredi yolsuzlukları, yönetim ve denetimdeki yozlaşma gibi aksaklıklar söz konusu sistemi çalışamayacak bir duruma getirmiştir. Bu soruna çözüm bulabilmek için tarım kesiminden alınan aşar vergisi oranı %10 arttırılmış ve bu arttırılan kısım sandıkların sermayesine eklenmiştir. Sandıkların sermayesine eklenen bu paya menafi hissesi denilmiş ve bu yüzden kurumun adı da Memleket Sandıkları'ndan Menafi Sandıkları'na dönüştürülmüştür. Kamusal altyapı yatırımlarındaki artış ile birlikte 1871 yılından sonra Osmanlı sermaye piyasasında bir hareketlilik yaşanmış ve bunun etkisiyle birçok yabancı banka kurulmuştur. Rus Bankası, İtalyan Şark Ticaret Bankası, Avusturya Şark Bankası gibi bankalar o dönemde kurulan bazı yabancı bankalardır. 1870 yıllarına gelindiğinde Viyana'da borsa buhranının ortaya çıkması ve Osmanlı Devleti'nin borçlarını ödemeyi durdurması gibi sorunlardan dolayı küçük ölçekli bankalar faaliyetlerini durdurarak piyasadan çekilmek zorunda kalmışlar ve bu yüzden 1875 yılında Osmanlı Devleti almış olduğu borçları ödeyemez duruma gelmiştir. Tüm bu gelişmelerden sonra 1881 yılında Düyun-u Umumiye kurularak İmparatorluğun dış borçlarının idaresi bu kuruluşa devredilmiş ve borçlanma bankacılığında yeni bir döneme girilmiştir (Ekren, 1986: 173).

Osmanlı Devletinde uluslararası bir kuruluşun gelir kaynaklarını denetimi altına alması ile birlikte Avrupalı sermayedarlara yeterli güvence sağlanması ile birlikte 1881 yılından sonra birçok yabancı banka kurulmuştur. Bu bankalar Osmanlı devletinin yaptığı iç ve dış borçlanmalardan ve döviz işlemlerinden spekülasyon kazançlar sağlayarak yatırım yapan yabancı sermaye kuruluşlarına ihtiyaç duydukları kredileri temin etmiştir. 1888 yılında tarımsal faaliyetleri desteklemek amacı ile kurulan ve ulusal bankacılığın ilk kredi kurumu olan Ziraat Bankası'nın kurulmasıyla Menafi Sandıkları'nın bütün mal varlığı bu bankaya devir edilmiştir (Artun, 1983: 35).

1908 yılında 2. Meşrutiyetin ilanı ve milliyetçilik eğilimlerinin artması ile birlikte çoğu yerel ve tek şubeden oluşan ulusal sermayeli bankaların kurulması süreci başlamıştır. Başlayan bu süreç 1914 yılında 1. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla hızlanmaya başlamıştır. Ulusal sermayeli bankaların pek çoğunun kurucusu, Avrupa'ya hammadde ihraç eden veya bu ülkelerden sanayi ürünü ithal eden tüccar ve çiftçilerdir (Akgüç, 1989: 15)

3.2. Cumhuriyet sonrası dönemde bankacılık faaliyetleri

Türk bankacılık sektöründe birçok yeniliğin yaşandığı ve bankaların her yönden kendilerini geliştirdiği Cumhuriyet dönemi bankacılığı beş bölümde incelenmektedir.

i. Ulusal Bankacılık Dönemi (1923-1932): Bu dönemde, İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar hemen uygulanmaya konularak ilk olarak 1924 yılında ana ticaret bankası olarak İş Bankası kurulmuştur. 1925 yılında sanayi kesiminin finansmanı için Sanayi ve Maadin Bankaları kurularak kamuya ait birçok sanayi kuruluşunun hissesi bu bankalara devir olmuştur. Ziraat Bankası'nın yapısı değiştirilerek zirai faaliyetlerinde yaşanan finansman sorunu çözülmeye çalışılmıştır. Banka anonim şirket statüsüne kavuşturularak sermayesi arttırılmıştır. 1927 yılında ülkenin imar edilmesi, inşaat sektörüne kredi sağlanması amacıyla Emlak ve Eytam Bankası kurularak faaliyete girmiştir. 1930 yılına gelindiğinde Türk banka sisteminin gelişimini ve seyrini değiştirecek önemli bir iş gerçekleştirilmiş Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) kurulmuştur. Bu dönemin en önemli gelişmelerinden birisi de yerel banka sayısının hızlı bir şekilde artmasıdır. Kurulan yerel bankalar özellikle ulusal alanda

faaliyet gösteren işadamlarının kredi ve bankacılık hizmetlerinin karşılanması amaçlayan tek şubeli bankalardır. 1929 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin olumsuz etkilerini azaltarak ihtiyaçların karşılanmasında önemli görevler üstlenen bu tek şubeli bankalar aynı zamanda sonraki yıllarda kurulan çok şubeli ulusal bankacılık modeline bağlanarak faaliyetlerini sonlandırmışlardır (Cangöz ve Erdener, 1993: 34).

ii. Devlet Bankalarının Kurulduğu Dönem (1933-1944): Cumhuriyetin ilanı ile birlikte özel sektöre verilen teşvik ve korumacı politikalara rağmen, özel sektör beklenen performansı gösterememiştir. İktisadi gelişmenin sağlanabilmesi için özel sektörden beklenen sermaye birikiminin ve sanayileşme hamlesinin gerçekleşmemesi ile birlikte bu eksikliklerin giderilmesi için devlet daha aktif bir rol almaya başlamıştır. 1932-1938 yılları arasında devletçilik politikası yoğun bir şekilde uygulanarak sanayi alanına yapılacak yatırımların planlı bir şekilde yürütülmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla 1934 yılında “Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı” hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Bu plan çerçevesinde 20 fabrikanın kurulması, işletilmesi ve finansman ihtiyacının karşılanması amacı ile Sümerbank kurulmuştur. Bunun yanı sıra Sümerbank her türlü bankacılık işlemini yapmak, ulusal sermayenin gelişimini sağlayacak tedbirleri almak ve ülkenin ihtiyaç duyduğu vasıflı elemanı yetiştirmek görevlerini de üstlenmiştir (Özelmas, 1963: 104).

Sümerbank’ın kurulmasından sonra bu kez de şehir ve kasabalarda kamu hizmetleriyle ilgili tesis, inşaat ve diğer işlerin yapımını orta ve uzun vadeli kredilerle desteklemek, şehir imar planlarının yapımına yardımcı olmak için Belediyeler Bankası kurulmuştur. Bankanın yapısı 1945 yılında yasada yapılan değişiklikler ile genişletilmiştir. Yapılan değişiklikler ile birlikte çalışma alanı belediyeler, il özel idareleri, köylerin imarı, kalkınması ve kamu hizmetlerinin desteklenmesini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu yüzden bankanın ismi de İller Bankası olarak düzeltilmiştir (Ulutan, 1957: 183).

Bu dönemin bir diğer önemli bir kamu kuruluşu da Etibank’tır. Etibank, ülkenin sahip olduğu yer altı zenginliklerini değerlendirmek, devlete madencilik alanında işletmeler kurarak bunları işletmek, finanse etmek ve her türlü bankacılık hizmetlerini yapmak üzere 1935 yılında kurulmuştur. 1937 yılında ise deniz yolları işletmelerini finanse etmek, yeni işletmeler kurmak ve işletmek amacıyla Denizbank kurulmuştur. Osmanlı Devleti’nin son ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında krediye erişim konusunda büyük zorluklar yaşayan küçük esnaf ve zanaatkarların karşılaştıkları bu mali sorunların çözümlenmesi için 1938 yılında Türkiye Halk Bankası kurulmuştur. 1952 yılında Denizcilik Bankası’nın kurulması ile birlikte Denizbank’ın üstlendiği tüm görevler bu yeni kuruluşa devredilmiştir. 1955 yılında ise yasada yapılan bir değişiklikle birlikte Etibank’a da özel kesimi fonlama olanağı sağlanmıştır. (Ertuğrul ve Zaim, 1996: 20).

iii. Özel Bankaların Geliştiği Dönem (1945-1960): Bu dönemde iktisadi devletçilik politikasının yerini özel sektörün desteklenmesi ile ekonomik kalkınmanın hızlandırılması politikası almıştır. İkinci Dünya Savaşı’nda yaşanan yüksek enflasyon dönemi, tarım ve ticaret sektörlerinde varlıklı bir özel kesimin ortaya çıkmış olması ve 1950 yılındaki seçimlerde iktisadi liberalizmi savunan Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi gibi sebeplerden ötürü bu politika değişikliği zorunlu bir hale gelmiştir (Özkul, 2001: 24).

Bu dönemde yatırımların artması ve modern işletmelerin kurulması, milli gelirin ve nüfusun hızla artması, şehirlerin büyümesi, sanayi sektörünün milli gelirden daha çok pay almaya başlaması ve üretimin genişlemesi ile birlikte ekonomide para ve krediye daha fazla ihtiyaç duyulmuştur (Korukçu, 1998: 7).

Yaşanan tüm bu gelişmeler ile birlikte söz konusu ihtiyaçların karşılanabilmesi için bankacılık sektöründe yeni bir akım başlamış ve bu dönem özel bankacılığın gelişme gösterdiği bir dönem olmuştur. Özel bankacılıkta başlayan bu akım 1944 yılında Yapı ve Kredi Bankası, 1946 yılında Garanti Bankası, 1948 yılında Akbank, 1950 yılında Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası, 1955 yılında Pamukbank, Türkiye Kredi Bankası ve Tütünbank gibi bankaların kurulmasıyla kendini göstermiştir. Ayrıca bu dönemde 1954 yılında Türkiye Vakıflar Bankası ve 1958 yılında Türkiye Öğretmenler Bankası kurulmuştur. Daha önce kurulup sonra kapatılan Denizcilik Bankası da bu dönemde faaliyet göstermeye başlamıştır (Yardımcı, 2006: 21).

iv. Planlı Dönem (1961-1979): Planlı dönem kamu müdahalesinin bankacılık sektöründe kendisini daha fazla hissettirdiği, ekonomik faaliyetlerin kalkınma planı ve yıllık programlara bağlandığı önemli bir geçiş noktası olarak özetlenebilir. Bu dönemin en belirgin özelliği, plan hedeflerine de uygun olarak çok şubeli büyük bankacılığın gelişmesi ve 1970’li yıllarda holding bankacılığının ve ihtisas bankacılığının hızla yaygınlaşmasıdır. Bankacılık sektörü açısından değerlendirildiğinde bir başka özelliği ise, 1970’li yılların sonlarına doğru özel bankaların holding bankacılığına geçiş yapmalarıdır. Bu geçişin nedeni, bankaların en az %25 sermayesine sahip oldukları iştiraklerine sağladıkları kredi oranında üst sınırın kaldırılmış olmasıdır (Takan, 2001: 7).

Bu dönemde, Türkiye’de yeterli sayıda ticaret bankası olduğu düşünülerek daha çok ihtisas bankalarına öncelik verilmiş bu düşünceyle yeni yabancı banka ve özel durum haricinde ticaret bankası kuruluşuna izin verilmemiştir. Ayrıca 1962 yılında T.C. Turizm Bankası, 1963 yılında Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, 1964 yılında Devlet Yatırım Bankası ve 1976 yılında da Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası kalkınma ve yatırım bankacılığı yapmak üzere kurulmuştur. Kalkınma ve yatırım bankalarına öncelik verilerek yeni ticaret bankalarının kurulması kısıtlanırsa da, 1962 yılında Anadolu Bankası, 1964 yılında Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası ve 1977 yılında da Arap-Türk Bankası kurulmuştur (Yazgan, 1973: 9).

Azınlık sermayesi yabancılara ait olan Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası ile çoğunluk sermayesine yabancıların sahip olduğu Arap-Türk Bankası bu dönemde Türk bankacılık sektörünün dışa açılmaya başladığının en büyük göstergesidir (Dinçer, 2006: 85).

v. Serbestleşme Dönemi (1980-2001): 1970’li yıllarda Dünya ekonomisinde yaşanan küresel çaplı kriz ilerleyen yıllarda Türkiye ekonomisini de derinden etkilemiştir. Türkiye ekonomisine de sıçrayan bu ekonomik krizin etkilerini ortadan kaldırmak için 24 Ocak 1980 tarihinde “İstikrar Programı” uygulanmasına karar verilmiştir. Bu programla birlikte geçmişte uygulanan ithal ikamesine yönelik korumacı politikalar terk edilerek piyasa ekonomisine dayalı ve dışa açık bir liberal iktisat politikası yürürlüğe konulmuştur. Uygulamaya konulan bu politika çerçevesinde, kredi ve mevduat faiz oranları serbest bırakılmış, finansal piyasalara girişler kolaylaştırılmış, yeni finansal ürünlerin ve kuruluşların piyasada yer alması sağlanarak finans piyasalarının liberalleştirilmesine yönelik kararlar alınmıştır (Denizer, 1997: 10).

1980’li yıllara gelindiğinde Türkiye ekonomisinde geçerli olan bir piyasa mekanizmasının oluşturulmasına, geliştirilmesine ve güçlendirilmesine yönelik olarak kurumsal altyapının yaratılmasında önemli aşamalar kaydedilmiştir. Serbestleşme politikaları çerçevesinde fiyatların piyasalar tarafından belirlenmesi sağlanmış, bankaların faaliyetlerinin düzenlenmesi, izlenmesi ve denetlenmesine ilişkin olarak uluslararası standartlara uyum yönünde düzenlemeler yapılmış, özel sektör tarafından finansal kurumlara yatırım yapılmasını kolaylaştıracak adımlar atılmaya çalışılmıştır. Ancak finansal sektörde serbestleşmenin önemli aşamalarından olan finansal kurumların denetim sonuçlarına ilişkin kararların zamanında ve etkin olarak alınması sağlanamamış, bütçe disiplini oluşturulamamış ve fiyat istikrarını hedefleyen bir para politikası uygulanamamıştır (TBB, 2004: 71).

Ekonomide serbestleşme dönemine geçilmesi ile birlikte mali piyasaların da serbestleşmesine yönelik yapılan düzenlemeler bankacılık sistemi üzerinde önemli pozitif etkiler yaratmıştır. Bankacılık sektöründe serbest faiz ve esnek döviz kuru politikaları uygulanmaya başlanmış, ihracat özendirilmiş, ithalat serbest bırakılmış, yeni bankaların kurulmasına izin verilmiş, bankalar arası Türk lirası ve döviz piyasaları kurulmuştur. Sektöre yeni yerli ve yabancı bankaların girişine izin verilmesi ise sektörde rekabeti önemli oranda arttırmıştır. Artan rekabet ile birlikte klasik mevduat bankacılığı yerini hem kaynak hem de plasman çeşitliliğinin arttığı yeni bir bankacılık modeline bırakmıştır. Türk bankaları, yurtdışında banka kurarak veya şube açarak dışa açılmaya başlamışlardır (Parasız, 1994: 125-127).

Serbestleşme döneminin en dikkat çeken yönlerinde birisi de yaşanan yüksek enflasyondur. Yüksek enflasyonun bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini reel faizlerin kaybolması, kredilerde vadelerin kısılması, sabit faiz uygulaması, uzun vadeli tasarrufa ve sağlıklı raporlamaya engel olması şeklinde ortaya çıkmıştır (Doğan ve Şarsel, 1994: 12).

Serbest faiz politikasının uygulanması sebebi ile bankalar finans piyasalarında bir faiz yarışına sebep olmuş ve birbirleri ile girdikleri bu faiz yarışı 6 bankanın kapanmasıyla sonlanmıştır. Kapanan bu bankalardan Hisarbank, İstanbul Bankası ve Ortadoğu Bankası'nın yönetimine el konularak Ziraat Bankası'na devir olmuşlardır. Aynı dönemde İşçi Kredi Bankası, Bağbank ve İstanbul Emniyet Sandığı tasfiye edilirken, 1987 yılında ise Töbank kamulaştırılarak Halk Bankası'na devredilmiştir (Çolak ve Yiğidim, 2001: 564-567).

Yaşanan bu krizin sonunda mevduat akışı özel bankalardan kamu bankalarına doğru yönelmiştir. 1980 yılından sonra firmaların işletme sermayesi ihtiyaçlarının ve kaynak maliyetlerinin artması ile birlikte mali yapıları bozuk olan çok sayıda firmayı aldıkları kredileri geriye ödeyemez duruma getirmiştir. Sonuç olarak banka kredilerinin önemli bir bölümü batık veya donuk kredi haline gelmiştir. Bankaların yeterli kâr elde edememeleri, kredi verme politikalarındaki hatalar bankacılık sektörünü olumsuz şekilde etkilemiştir (Akgüç, 1991: 76).

1981 yılına gelindiğinde radikal bir karar ile ekonomide günlük kur uygulamasına geçilmiştir. Alınan bu karar ile birlikte 1982 yılında 43 bankaya döviz pozisyonu tutma yetkisi verilerek kambiyo işlemlerinde Merkez Bankası'nın etkinliği önemli ölçüde azaltılmıştır. Türkiye'de yerleşik kişilere döviz tutma ve döviz tevdiatı açma yetkisi verilirken yurtdışındaki yerleşik kişilere de Türkiye'de menkul kıymet yatırımı yapma, TL ve döviz mevduatı açma izni verilmiştir. Bu uygulamalar ile bankacılık sistemi dışında tutulan dövizlerin bankalara dönüşünü sağlamak, yurtdışında tutulan dövizlerin ülkeye girişini teşvik etmek ve bankaların döviz rezervlerini arttırmak amaçlanmıştır. Ayrıca olası bir TL'nin değer kaybının önüne geçilmesi veya tasarruf aracı olarak dövize gidebilecek bir akımı önlemek için TL mevduata verilen faizlerin reel olarak pozitif düzeyde tutulması öngörülmüştür (Özdicle, 1999: 9).

Sermaye Piyasası Kanunu'nun 1982 yılında çıkarılması ile birlikte sermaye piyasası araçlarının kullanımı için gerekli yasal ve kurumsal alt yapı oluşturulmuştur. 1986 yılında İMKB faaliyete geçirilmiştir. Sektöre yeni yerli ve yabancı bankaların girişine izin verilmesi ve mevduat ve kredi faiz oranlarının serbest bırakılması ile sektörde rekabet artmıştır. Artan rekabetle bankalar klasik bankacılık faaliyetlerinin yanı sıra leasing, factoring, forfaiting, forward ve swap işlemleri, kredi kartları, yatırım fonları, tüketici kredileri gibi yeni teknikler uygulamaya başlamışlardır. (Uçar,1993: 105).

1986 yılında Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) bünyesinde Bankalararası Para Piyasası kurularak bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarının karşılanması ve likidite fazlalarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Para politikasına yön vermek amacıyla 1987 yılında Merkez Bankası açık piyasa işlemlerini yürütmeye başlamıştır. Aynı yıl içerisinde ihracatın geliştirilmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlenmesi, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması, uluslararası ticaret payının artırılması, yurtdışında faaliyet gösteren yatırımcıları desteklemek amacıyla Türk Eximbank kurulmuştur. Eximbank farklı alanlarda kredi, garanti, sigorta programları ile faaliyet göstermeye başlamıştır. 1988 yılında ise bu kez bankalar arası döviz ve efektif hareketlerini düzenleyerek kontrol edebilmek ve ülkedeki döviz, efektif ve altın mevcudunun daha verimli kullanılmasını sağlayabilmek için TCMB bünyesinde Döviz ve Efektif Piyasaları kurulmuştur. Daha sonra 1989 yılında Altın Piyasası faaliyetlerine başlamıştır. Altın piyasası, halkın dövize olan aşırı talebini azaltmak ve bu işi yasa dışı yollardan yapanların aşırı kazançlarını önleyebilmek amacı ile oluşturulmuştur. Altın piyasası TCMB önderliğinde yasal bir yapıya kavuşarak bankaların faaliyet gösterdiği bir piyasa olmuştur. 1992 yılına gelindiğinde bankacılık sektörünün önemli gelişmelerinden birisi olan Elektronik Fon Transferi (EFT) faaliyete geçmiştir. Ayrıca farklı ülkeler ile yatırımların teşviki, korunması ve çifte vergilendirmenin önlenmesi konusunda anlaşmalar imzalanmıştır. Yabancı sermayeye millileştirmeme garantisi verilerek Türk bankacılık sektöründe tam anlamıyla farklı bir dönem başlamıştır. Farklı ülkelere Türk finans sisteminde faaliyet göstermek üzere ülkeye gelen yabancı banka yatırımlarında önemli hareketler gerçekleşmiştir (Keskin, 1994: 8).

Bankacılık sektörü ile ilgili yapılan reformlar bankacılık sistemine yeni banka girişlerini sağlama konusunda tam anlamıyla başarıya ulaşmıştır. Ancak uygulanan liberal iktisat politikaları ile ekonominin dışı açık olması ile birlikte ihracat ve ithalat tutarlarının yüksek seviyelere gelmesi ile

birlikte yeni finansal ürünlere ve dış ticaretin finansmanına olan ihtiyaç artırmıştır. Bu tür piyasa taleplerinin mevcut bankalar tarafından karşılanamaması, yabancı sermayeli bankaları Türk bankacılık sektöründe hizmet vermeye teşvik etmiştir. Sonuç olarak 1980 ile 1990 yılları arasında yerli ve yabancı sermayeli olmak üzere toplam toplam 31 adet yeni banka kurulmuş ve sistemdeki banka sayısı 66'ya yükselmiştir (Denizer, 2000: 8).

vi. Yeniden Yapılanma Dönemi (2001-2005): Türkiye Uluslararası Para Fonu (IMF) ile 1999 yılında yapmış olduğu anlaşma ile öncelikle yükselen döviz kurlarını daha düşük seviyelere getirerek yüksek enflasyonun da düşüş eğilimine girmesini ve özelleştirmeler yoluyla da bütçe açıklarının kapatılmasını hedeflemiştir. Yapılan bu anlaşma ile birlikte faiz oranları düşmeye başlamış, yurtdışı borçlanmada artış sağlanmış, ekonomik faaliyetler genişlemiş, tüketim harcamaları artmış ve kur riski düştüğü için TL cinsinden kredi talebi ve kredi arzı olumlu yönde etkilenmiştir. Tüm bu gelişmeleri takiben kullanılan kredi hacminde reel olarak yüzde %20,5'lik bir artış gözlemlenmiştir (BDDK, 2010: 25-28).

Ekonomide yaşanan bu gelişmeler ile birlikte güven ortamı tekrar sağlanmış ve bankalar nakit varlıkların büyük bir bölümünü özel sektöre verilen kredilere ayırmışlardır. İç talepte yaşanan canlanma ve enerji fiyatlarındaki hızlı yükselişler neticesinde ithalat rakamlarında yaşanan artışlar sebebiyle dış ticaret açığında belirgin bir kötüleşme ortaya çıkmıştır. Söz konusu dönemde Türkiye ekonomisinde cari işlemler açığının finansmanında bir sorun yaşanmamıştır ancak yüksek cari açığın süreklilik arz etmesi uluslararası piyasalarda endişeleri artırıcı bir etki yaratmıştır (BDDK, 2010: 9-11).

Ekonomide yaşanan bu gelişmelerin ardından bankacılık sektörü de finansal olarak kırılgan bir hale gelmiştir. 2000 yılının Kasım ayına gelindiğinde gerek kredi kuruluşlarının gerekse yabancı yatırımcıların Türk ekonomisinin yaşanan yüksek cari açığı çok uzun bir süre sürdürülemediği konusunda fikir birliğinde bulunmuşlardır. Öncelikle yabancı yatırımcıların para ve sermaye piyasalarından çıkarak ülkeyi terk etmeleri ekonomide ciddi bir nakit sıkıntısı yaratmıştır. Nakit sorunu yaşayan bankalar ise vermiş oldukları kredilerini geri çağırmaya başlamaları ile birlikte faizler önemli oranda yükselmiş mali yapı önemli derecede bozulmaya başlamıştır. Yüksek borçlanma ihtiyacının duyulması ve döviz kurlarında istikrarın ve güvenin kaybolması ile birlikte 2000 yılının Kasım ayında Türkiye ekonomisinde ciddi bir finansal kriz yaşanmıştır. Merkez Bankasının piyasaya yapmış olduğu her türlü müdahaleye rağmen güven ortamı tekrar tahsis edilememiş ve ikinci bir dalga yaşanarak Şubat 2001 krizi kendini göstermiştir. Yaşanan bu krizler ile birlikte faiz oranları serbest bırakılmış ve Türk Lirasında çok büyük değer kayıpları yaşanmıştır. Yaşanan bu ekonomik krizlerin meydana getirdiği tahribatı ortadan kaldırmak amacıyla ile bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması için “*Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*” ve “*Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı*” hızlı bir şekilde uygulamaya konulmuştur. Devreye alınan bu programlar ile enflasyonla etkin mücadele, kamu finansman dengesinin güçlü bir yapıya kavuşması, ekonomide şeffaflığın sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ve bankacılık sektöründe rekabetçi bir ortam meydana getirilmesi hedeflenmiştir. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması süreci ile yabancı sermayeli bankaların bilgi birikimlerinden, teknik ve sermaye güçlerinden faydalanılmıştır. Buna rağmen ülke ekonomisinde yakalanan hızlı büyüme trendi bankacılık sektöründe sağlanamamıştır (Chambers, 2004: 24-25).

Yeniden yapılanma döneminde bankacılık sistemi önemli bir yeniden yapılandırma süreci yaşamıştır. Bankaların risk yönetimi anlayışı, kamusal gözetim ve denetim otoritesinde risk bazlı denetim anlayışı çok güçlenmiştir. Bankaların faaliyetlerini düzenleyen mevzuatta önemli değişiklikler yapılarak uluslararası alanda genel kabul görmüş uygulamalara dönülmüştür. Yeniden yapılandırma süreciyle birlikte bankaların sermaye yapılarını Basel II standartlarına uygun hale getirebilmek için önemli adımlar atılmıştır. Bu standartta yakalayamayan bankalar birleşme yoluna giderek sermaye yapılarını güçlendirmişlerdir. Sermayelerini güçlendiremeyen bankalar ise Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)'na devir edilmiştir. Kamu bankaları yeniden yapılandırılarak kontrol mekanizmasını sağlayabilmek için ortak bir yönetim altına alınmıştır. Kamu bankalarında oluşan görev zararları devlet iç borçlanma senetleri karşılığında tasfiye edilerek bankaların mali bünyeleri güçlendirilmiştir (Şahözkan, 2003: 32).

Yeniden yapılanma dönemi Türkiye ekonomisi ve Türk bankacılık sektörü için çok büyük gelişmelere sahne olmuştur. Bu dönemin bir diğer önemli gelişmesi ise yabancı sermayeli bankaların ulusal bankaların paylarını satın almak suretiyle sermaye çoğunluğuna veya nitelikli paya sahip olarak ortak olmaya başlamalarıdır. Bu dönemde Türk bankacılık sektöründe yaşanan banka birleşmelerine bakıldığında ilk olarak dikkat çeken dünyanın en büyük bankacılık gruplarından olan HSBC Bank'ın Demirbank'ın tamamını satın almasıdır. 2004 yılında yaşanan bu önemli gelişme ile birlikte bankacılık sektörüne duyulan güven ve sektöre olan yabancı ilgisi hızla artmaya başlamıştır. Artan bu güven ve ilgi ile birlikte BNP Paribas Türk Ekonomi Bankası'nın %50'sini satın almıştır. Koç Unicredito Ortaklığı Yapı ve Kredi Bankası'nın %57,4'ünü, Fortis ise Dışbank'ın %89,34'ünü satın alarak Türk bankacılık sistemine dahil olmuşlardır. Daha sonra GE Consumer Finance grubu Garanti Bankası'nın %25,5'lik kısmını almıştır. Sektörde yaşanan bu büyük yatırımcı ilgisi ilerleyen yıllarda da devam etmiş ve Bank Hapoalim Bankpozitif'in %58'ini, Yunan Ulusal Bankası NBG Finansbank'ın çoğunluk hissesini, EFG Eurobank Tekfenbank'ın %70'ini, Dexia ise Denizbank'ın %75'ini satın almıştır. Yine aynı dönemde Kazak Bank Şekerbank'ın %33,98'lik payını, Arab Bank ise MNG Bank'ın %91'lik payını, Citigroup ise Akbank'ın %20'lik payını alarak sermayelerini birleştirmişlerdir. Yine bu dönemde Oyak Bank ING'ye satılmıştır. Ayrıca yabancı sermayeli mevduat bankası olan Fortis Bank A.Ş. de Türk Ekonomi Bankası A.Ş.'ye devir edilmiştir (BDDK, 2011: 14).

vii. Yenilenme ve Gelişim Dönemi (2005 ve Sonrası)

2005 yılı ile birlikte bankaların faaliyet alanlarını düzenleyen mevzuat yeniden düzenlenerek uluslararası genel kabul görmüş prensiplere ve uygulamalara dönülmüştür. Bankacılık sisteminde yaşanan krizlerin ardından banka ve şube sayılarında önemli düşüş yaşanmıştır. Bankalarda risk yönetimi anlayışı değişerek kamusal gözetim ve denetim anlayışı güçlenmiştir. Böylelikle bankacılık sektörünün gözetim ve denetim işlevi özerk bir yapıya kavuşturulmuştur. Kamu bankaları yeniden yapılandırılarak ortak bir yönetim altına alınmış ve mali yapıları güçlendirilmiştir. Bankacılık sektörünün takipteki alacaklarının bir kısmı için "*İstanbul Yaklaşımı*" kapsamında finansal yeniden yapılandırma programı uygulanmıştır (TBB, 2005).

İlk olarak 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile özel finans kurumlarının isimleri Katılım Bankası olarak değiştirilmiştir. Yapılan düzenlemeler ile bankalarla birlikte finansal kiralama, faktoring, tüketici finansmanı, finansal holding şirketleri ve bunlara destek hizmeti sağlayan kuruluşları düzenleme ve denetleme yetkisi Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)'nun kontrolüne geçmiştir. Etkin bir gözetim ve denetim sisteminin kurulmasını sağlamak, kurumsal yönetim ilkelerinin hayata geçirilmesini kolaylaştırmak, bankaların kuruluş aşamasından faaliyet konularına ve organizasyon yapılarına kadar Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi ilkeleri ile uyumlu hale getirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. BDDK tarafından atılan adımlarla 2006 yılından itibaren bankacılık sektörünü yakından ilgilendiren önemli konularda çok sayıda yönetmelik değişiklikleri yapılarak tebliğler yayımlanmıştır. 2007 yılında bankaların sermaye yeterliliklerinin ölçümü, risklerinin hesaplanması ve BASEL II standartlarının uygulanması planlanmıştır. Bu doğrultuda sisteme uyum sağlama çalışmaları nedeni ile geçici bir süre BASEL II'ye geçiş ertelenmiştir. Bankacılık sektöründe yaşanan pozitif gelişmelere rağmen 2008 yılında dünya ekonomilerinde yaşanan küresel kriz ile birlikte toparlanmaya çalışan Türkiye ekonomisi de bir durgunluk dönemi yaşamıştır. Özellikle 2008 yılının son çeyreği ile birlikte bankaların bilanço riskleri hızla artmış, yurtdışı kaynak imkânları daralmış ve likidite ihtiyaçları yükselmiştir. Ancak Türk bankacılık sektörünün güçlü öz sermaye yapısı, sağlıklı aktif dağılımı, yüksek likidite oranı, düşen faiz oranları ile birlikte daha etkin bir risk yönetimi anlayışı sayesinde bankalar yaşanan bu küresel krizden çok fazla etkilenmemişlerdir. Türk bankacılık sektörünün karlılığı bilançolarda yer alan aktif varlıkların pasif varlıklara göre daha uzun vadeli olmaları ve faizlerin düşüş eğiliminde olması sebebi ile 2009 yılında önemli bir artış göstermiştir. Kâr hacmindeki artış aynı zamanda öz sermaye büyümesini desteklemiştir. Yıllık bazda bakıldığında bankaların öz sermaye karlılığı önemli ölçüde yükselmiştir. Ayrıca bankaların şube ve çalışan sayısındaki artış eğilimi de yaşanan küresel krize rağmen 2009 yılında da sürmüştür (Erdoğan, 2014: 143-148).

2010 yılına gelindiğinde yaşanan krizin ekonomide oluşturduğu daraltıcı etki azalmaya başlamış ve bankacılık sektörü toparlanmaya başlamıştır. Ekonomi yönetimi aldığı genişletici maliye ve para

politikaları ile finansal piyasaları tekrar canlandırmak için sektöre likidite ve sermaye desteği sağlanmıştır. TCMB da açık piyasa işlemleri yolu ile bankacılık sektörünü fonlamaya devam etmiştir. Uluslararası piyasalarda yaşanabilecek belirsizliklerin ülke ekonomisine olan olumsuz etkilerini azaltmak, iç tasarruf açığının daraltmak ve kredi büyümesini yavaşlatmak için bu dönemde birtakım önlemler de alınmıştır. Bu kapsamda para ve bankacılık politikalarında önemli ve detaylı düzenlemeler yapılarak bankacılık alt yapısı daha güçlü bir duruma getirilmiştir. Alınan bu önlemler sayesinde 2011 yılında ekonomik verilerde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Alınan tedbirlerin sonuçlarına bakıldığında, işsizlik oranında azalma, iç talepte hızlı bir büyüme, kamunun borçlanmasında düşüş ve bankalarda yüksek büyümeler gerçekleşmiştir. Türkiye ekonomisi atılan doğru adımlar sonucunda yaşanan birçok küresel krizi büyük olumsuzluklar yaşanmadan atlattığı başarıya ulaşmıştır (Kakilli Acaravcı ve Çalım, 2012: 26-28).

Türk bankacılık sektörü yenilenme dönemi ile birlikte daha istikrarlı ve sağlam bir alt yapıya kavuşarak artan banka sayısı ile günümüze kadar devam eden bir büyüme ivmesi yakalamıştır. Gerek finansal rasyoları gerekse şube ve çalışan sayıları sürekli olarak artarak devam etmiştir. 2021 yılı sonu itibari ile Türk Bankacılık Sektöründe 34 adet Mevduat, 15 adet Kalkınma ve Yatırım ve 6 adet Katılım Bankası olmak üzere toplam 55 banka faaliyet göstermektedir. Aralık 2021 dönemi itibarıyla toplam şube sayısı 11.098 adet ve toplam personel sayısı ise 202.136 kişidir. Türk Bankacılık Sektörünün Aralık 2021 itibari ile genel görünümüne bakıldığında aktif büyüklüğü 9.213 milyar TL olmuştur. 2021 Aralık döneminde, bankacılık sektörünün toplam aktiflerine göre mevduat bankaları %85, kalkınma ve yatırım bankaları ise %7'lik paya sahiptir. Aralık 2021 dönemi itibarıyla gayri nakdi kredilerin büyüklüğü 1.674 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Sahiplik grubu ayırımına göre incelendiğinde ise toplam bankacılık sektörü içerisinde kamu bankaları %43, yerli özel bankalar %31 ve yabancı bankalar %26'lık paya sahiptir. Türk bankacılık sektörünün Aralık 2021 sonu itibari ile net dönem kârı 92 milyar TL olmuştur. Türk Bankacılık Sektörünün sermaye yeterliliği oranı Aralık 2021 döneminde %18,34 olarak gerçekleşmiştir. Banka sahiplik grupları ayırımında yerli özel banka grubunun sermaye yeterliliği standart oranı %19,97 olup sektör ortalamasının üzerindedir. Fonksiyon grupları ayırımında sermaye yeterlilik oranları mevduat, katılım ile kalkınma ve yatırım bankalarında sırasıyla %17,99, %18,91 ve %22,55 olarak gerçekleşmiştir (BDDK, 2021).

4. Türk bankacılık sisteminin genel görünümü

Bankacılık sektörü Türk finansal sisteminin en önemli unsuru olarak tüm ekonomiyi etkileyen büyük bir sektördür. Türk bankacılık sektörünün ekonominin gelişmesinde oldukça önemli bir payı bulunmaktadır. Bankaların faaliyet alanlarını incelediğimizde fon arz ve talep edenler arasında aracılık etmek, likidite sağlamak, fon birikimi sağlayarak yatırımlara finansman kaynağı temin etmek, iç ve dış ticaretin gelişmesine yardımcı olmak ve para politikalarının geliştirilmesinde etkinliği sağlamak gibi önemli görevlerinin olduğu görülmektedir. Türk Bankacılık Sektörünün her geçen gün daha fazla güçlenen mali yapısı, bağımsız yönetim anlayışı, çağdaş bankacılık yapısı, etkin denetim mekanizması, yüksek teknolojik hizmeti, kalifiye işgücü sayesinde kaliteli hizmeti ile gelişmiş ülkelerle rekabet edebilir seviyeye yükselmiştir. Özellikle 2002 yılında başlayan “Yeniden Yapılanma Dönemi” ile birlikte bankacılık sektörü çok hızlı bir büyüme sağlamıştır. Türkiye’deki banka ve şube sayısı ile çalışan sayısı hızla artmaya başlamıştır. Türk Bankacılık Sektörü günümüzde çağdaş bankacılığın gereklerini tam anlamıyla yerine getirebilmek için düzenleyici ve denetleyici kurumlar gözetiminde her geçen gün gelişmeye devam etmektedir. Gelişmiş dünya ülkelerinde sunulan tüm bankacılık işlem ve hizmetlerinin tamamı hatta daha fazlası Türk Bankacılık Sektöründe gerçek ve tüzel kişilere sunulmaktadır.

4.1. Mevduat bankaları (ticari bankalar)

Genel anlamda bankaları, gerçek ve tüzel kişilerin tasarruflarını gelir sağlayıcı işlere kredi yoluyla veren, farklı alanlardaki ödemelere aracılık yapan, para transferi, senet tahsili ve emanet kabulü gibi çeşitli hizmetleri sağlayan işletmeler olarak yapabiliriz. Dolayısı ile mevduat bankalarını, mevduat toplayan, kredi veren, ekonomi politikalarının uygulanmasına yardımcı olan, farklı konularda aracılık hizmetleri veren, sanayi kuruluşlarına destek olan, kişilerin menkul kıymetlerini koruyan, borsa

faaliyetlerine katılan ve aracılık eden, kalkınmaya destek veren ve yönlendiren, sanayi ve ticaret işletmelerine kısa vadeli işletme kredisi açarak para piyasasında görev alan kuruluşlar olarak tanımlayabiliriz. Mevduat bankaları kurulan ilk ticari bankalardır. Mevduat bankaları para, kredi ve sermaye piyasalarında önemli bir role sahiptirler (Erdem, 2014).

Mevduat bankaları çağdaş bankacılığın gerektirdiği tüm hizmetleri sunmanın yanı sıra sektördeki yenilik ve uygulamaları yakından takip ederek ve geliştirilmesine öncülük eden büyük ölçekli bankalardır. Türk bankacılık sektöründe kullanılan kredi hacmi ve aktif büyüklük gibi ölçütler incelendiğinde mevduat bankalarının en büyük paya sahip olduğunu ve ticari hayata ne kadar etkin bir şekilde katkı sağladıklarını çok açık bir şekilde görmekteyiz (TBB, 2002: 11-12).

Mevduat bankaları temelde iki fonksiyonu yerine getirmektedir (Tolon, 2004:3-68);

I. Hizmet Fonksiyonu: Mevduat bankaları topladıkları vadesiz ve/veya vadeli mevduatların üzerine faiz marjı ekleyerek müşterilerine kısa vadeli kredi olarak sunmaktadırlar. Dolayısı ile mevduat bankaları sundukları bu kredi hizmetinden kar elde etmektedirler. Mevduat bankalarının karlılığının süreklilik arz edebilmesi için kanunun belirlediği kurallar ve ilkeler çerçevesinde müşterilerine sunduğu hizmet standardını sürekli yükseltmek zorundadırlar.

II. Kaydi Para Yatırma Fonksiyonu: Mevduat bankalarında tasarruf sahipleri tarafından açılan vadesiz mevduat hesaplarının ödeme aracı olarak kullanılmak istenmesi durumunda hesap sahiplerine kıymetli evrak olan çek verilmektedir. Böylece vadesiz mevduat hesabı sahipleri kendilerine verilen bu çek ile hesapta bulunan parayı nakit olarak kullanmaksızın satın alma gücü elde etmektedir. Bu amaçla vadesiz mevduat hesaplarında tutulan paralara “Kaydi Para” denilmektedir.

Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren mevduat bankalarını sermaye yapılarına göre kamu, özel ve yabancı sermayeli bankalar şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Buna göre;

➤ **Kamu Sermayeli Mevduat Bankaları:** Kuruluş sermayesinin yarısından fazlası hükümetlere veya kamu kuruluşlarına ait olan, yönetim ve denetimi de bu kuruluşların veya hükümetlerin temsilcileri tarafından kontrol edilen bankalara kamu sermayeli banka denilmektedir. Kamu bankaları esas olarak piyasanın işleyişinde oluşabilecek aksaklıkların giderilmesi ve bazı ekonomik amaçların gerçekleştirilmesi sağlamak üzere kurulmuşlardır. Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren kamusal sermayeli mevduat bankaları T.C. Ziraat Bankası A.Ş., T. Halk Bankası A.Ş. ve Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O’dur. Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş., İller Bankası A.Ş. ve Türk Eximbank gibi bankaları da kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları olarak sıralayabiliriz (Dündar, 1994: 5).

➤ **Özel Sermayeli Mevduat Bankaları:** Özel sermayeli mevduat bankaları sermayesinde kamu payı bulunmayan ve tamamına özel kişi ve kuruluşların sahip olduğu bankalardır. Genellikle ticaret, mevduat ya da yatırım bankası şeklinde kurulurlar. Ticari faaliyetlere destek olmak ve üretimin finansmanı için bankacılık faaliyetlerinde bulunan ve mevduat kabul eden bankalardır. Ticari bankaların esas faaliyet konusunu para ve kredi araçları oluşturmaktadır (Şakar, 2000:19).

➤ **Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları:** Sahip olduğu sermayesinin tamamı yabancı uyruklu kişi ve kuruluşlara ait olan bankalardır. Merkezi yönetimleri başka ülkelerde bulunan ve doğrudan yabancı sermaye ile kurulmuş bankalardır. Yabancı sermayeli bankalar sektörde rekabeti arttırarak modernizasyon, rasyonalizasyon ve otomasyon çalışmaları ile verilen hizmetler bakımından da yerli bankalara öncülük etmektedirler (Apak, 1993: 10).

4.2. Kalkınma ve yatırım bankaları

Kalkınma ve Yatırım Bankaları, gelişmekte olan ülkelerde yatırım ve proje desteği sağlayarak bu alanda yatırım yapmak isteyen dış yatırımcıların kaynaklarını ülkeye çekmeyi amaçlayan kuruluşlardır. Ekonomi ve sanayi alanındaki gelişmeyi desteklemeye çalışan söz konusu bankalar, yatırımcıların üretim kapasitelerini arttırmalarına, yenilikçi proje üretmelerine ya da yeni yatırım yapmalarına teknik ve finansal olarak katkıda bulunmaktadırlar (Karahanoglu, 2015:1668).

Kalkınma bankaları; Gelişmekte olan ülkelerde yaşanacak yatırım sermayesi açığını gidermek ve teknik destek vermek sureti ile girişimcilerin temel endüstri dallarına yönelmelerini sağlayarak kalkınma sürecini hızlandırmayı üstlenen kuruluşlardır (Parasız, 2000: 233).

Mevduat toplama yetkisi olmayan, genellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uluslararası finansman kuruluşlarına ait fonların yönlendirilmesi amacıyla kurulmuş bankalardır. Genellikle kamu sermayesi ile kurulan bu bankalar gerektiğinde özel sektör yatırımlarını da finanse edebilmektedir. Projelerin hazırlanmasından, verilen kredilerin amacına uygun şekilde kullanımına kadarki işlemlerde şirketlere teknik yardım sağlayabilirler (Çivi, 1985: 55).

Kalkınma bankalarını birikimleri özendirmek ve fon sağlamak, yatırım girişimlerine her türlü teknik desteği vermek, sanayi yatırımlarını ve işletmelerini finanse etmek, yatırımcı ve işletmeci girişimleri kurulmasına öncülük etmek ve sermayelerine iştirak etmek, toplum yararına uygun yatırımlara yönelmek ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla kurulmuş olan bankalar olarak tanımlayabiliriz. Ülkemizde ilk olarak kurulan kalkınma bankası, 1975 yılında öncelikle yurtdışında çalışan işçilerin ve halkın birikimlerini değerlendirmek amacıyla kurulan Türkiye Kalkınma Bankası'dır (MASAK, 2020: 9-10).

Kalkınma bankalarının diğer bazı fonksiyonları ise şu şekilde sıralanabilir (Bhatt, 1993:52);

- Kurumların finansal planlama ve faaliyet stratejilerini belirlerken Factoring, Forfaiting, Yeniden Yapılandırma, Şirket Evlilikleri, Özel Kaynak Temini ve Borç Yapılandırma gibi alternatifler sunmak,
- Firmalara finansal olarak nefes aldirmek ve yatırımın gerçekleşme döneminde destek sağlamak amacıyla uzun ve orta vadeli destek sağlamak,
- Sınırlı miktarda olan iç kaynakları daha stratejik olan alt sektörlerle yönlendirerek daha verimli bir hale getirmek,
- Sermaye piyasalarında yeni ürünlerin kullanılmasına kolaylık sağlayarak yabancı kaynakları ülkedeki verimli yatırımlara yönlendirerek uzun vadeli olarak tutmak,
- Farklı işlemlerin gerçekleşmesine imkan sağlayarak, bu işlemlerden kaynaklanan ürünlerin piyasaya yerleşmesine ve piyasa likiditesinin oluşmasına katkıda bulunmaktadır.

Yatırım bankaları; Menkul değerler ihraç ederek uzun vadeli fon ihtiyacı olan işletmeler ile tasarruflarını menkul değerlere yatırmak arzusunda olan tüzel ve/veya gerçek kişiler arasında aracılık yapan, tasarrufların işletmelerin çıkarmış oldukları tahvil ve hisse senetlerine yönelmesine katkıda bulunan aracı kurumlardır. Yatırım bankacılığının uygulanması için söz konusu ülkede gelişmiş bir sermaye piyasasının olması gerekmektedir. Yatırım bankaları, mevduat bankalarından farklı bir statüye sahip bankalar olarak kurulmaktadır. Türkiye'nin ilk yatırım bankası 1950 yılında kurulan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'dır. (Çolak ve Öçal, 1988: 26).

Yatırım bankalarının mevduat toplama yetkisi ve geniş bir şube ağı olmadığı için bankacılık hizmet ürünlerinin tamamını sunmamaktadırlar. Ayrıca mevduat bankalarına göre ticari faaliyetleri de oldukça sınırlıdır. Yatırım bankaları tahvil ihraç etmek suretiyle ve diğer bankalardan aldıkları krediler ile topladıkları kaynakları portföylerin finansmanı, finansal kiralama işlemlerinin finansmanı, kamu ve özel kesime ait orta ve uzun vadeli yatırımların finansmanında kullanırlar (Çivi, 1985: 56).

Ülkemizde bankacılık sektörünün şube ve personel sayılarına bakıldığında, bankacılık sektöründe mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının önemli bir paya sahip olduğu ve ticari yaşama etkin olarak katıldıkları görülmektedir. Tablo 1'de Türkiye'de faaliyet gösteren mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının banka, şube ve personel sayıları ayrıntılı olarak gösterilmektedir. Türk bankacılık sektöründe 2021 yılı Aralık sonu itibari ile 3 adet Kamu Sermayeli, 8 adet Özel Sermayeli Banka, 21 adet Yabancı Sermayeli Banka ve 14 adet Yatırım ve Kalkınma Bankası olmak üzere toplam 46 adet mevduat bankası faaliyet göstermektedir. Mevduat bankalarının içerisinde toplam 3.703 şube sayısı ile Kamu bankaları en fazla şubeye sahiptir. Özel Sermayeli Bankalar 3.634 toplam şube sayıları ile ikinci sırada yer almaktadırlar. Yabancı Sermayeli Bankaların ise toplam şube

sayıları 2.519 adettir. Son sırada ise Kalkınma ve Yatırım Bankaları yer almaktadır ve toplam 66 adet şubeleri bulunmaktadır. Bankaların çalışan personel sayılarına bakıldığında ise en fazla çalışan personel 67.341 kişi ile Özel Sermayeli Bankalarda bulunmaktadır. Kamu Bankalarında 61.452 personel, Yabancı Sermayeli Bankalarda 51.851 personel ve Katılım ve Yatırım Bankalarında ise 5.092 personel çalışmaktadır.

Tablo 1. Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının banka, şube ve personel sayıları

Kaynak: (TBB, 2021)

Banka Türleri	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
Kamu Sermayeli Bankalar	3	3.703	61.452
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.		1.752	24.560
Türkiye Halk Bankası A.Ş.		1.013	20.171
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.		938	16.721
Özel Sermayeli Bankalar	8	3.634	67.341
Akbank T.A.Ş.		714	12.399
Anadolubank A.Ş.		114	1.645
Fibabanka A.Ş.		50	1.663
Şekerbank T.A.Ş.		238	3.281
Turkish Bank A.Ş.		8	153
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.		455	8.819
Türkiye İş Bankası A.Ş.		1.220	23.387
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.		835	15.994
Yabancı Sermayeli Bankalar	21	2.519	51.851
Alternatifbank A.Ş.		44	873
Arap Türk Bankası A.Ş.		7	280
Bank Mellat		3	46
Bank of China Turkey A.Ş.		1	43
Burgan Bank A.Ş.		32	907
Citibank A.Ş.		3	382
Denizbank A.Ş.		694	12.061
Deutsche Bank A.Ş.		1	110
Habib Bank Limited		1	23
HSBC Bank A.Ş.		77	1.917
ICBC Turkey Bank A.Ş.		39	726
ING Bank A.Ş.		191	3.390
Intesa Sanpaolo S.p.A.		1	33
JPMorgan Chase Bank N.A.		1	57
MUFG Bank Turkey A.Ş.		1	78
Odea Bank A.Ş.		48	1.089
QNB Finansbank A.Ş.		467	10.857
Rabobank A.Ş.		1	32
Société Générale (SA)		1	34
Turkland Bank A.Ş.		14	298
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.		892	18.615
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	14	66	5.092
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.		12	754
Bank of America Yatırım Bank A.Ş.*		1	39
BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.		1	54
Diler Yatırım Bankası A.Ş.		1	18
Golden Global Yatırım Bankası A.Ş.**		1	34
GSD Yatırım Bankası A.Ş.		2	35
İller Bankası A.Ş.		19	2.338
İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.		1	280
Nurol Yatırım Bankası A.Ş.		1	71
Pasha Yatırım Bankası A.Ş.		1	53
Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.		1	31
Türk Eximbank		22	712
Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.		1	280
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.		2	393

2001 yılında bankacılık sektöründe yaşanan krizden sonra BDDK'nın kurulması ve AB uyum süreci kapsamında bankacılık sisteminin bir çok kriterin Avrupa Basel standartlarına uygun olarak değişmesi ile birlikte yapılan sayısız düzenlemeler ve sistemdeki iyileştirmeler bankaların finansal yapılarında düzenli ve hızlı gelişmelere yol açmıştır. Yapılan tüm bu değişiklikler bankacılık sektörüne kısa sürede sağlam bir alt yapı kazandırmaya başlamış ve bankaların finansal oranlarında önemli düzelmeler gözlemlenmeye başlamıştır. Krizin etkilerinin kısa süre atlatılmaya başlanması ile birlikte bankacılık sistemi yıllar itibari ile düzenli bir büyüme ivmesi yakalamıştır. Yakalan yukarı yönlü bu ivme kısa bir süre içerisinde rakamlarda da açık bir şekilde görülmüştür.

Tablo 2. Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların 2001-2021 yılları arasındaki hacimsel gelişimi

Yıllar	Top. Aktifler (Milyar TL)	Top. Krediler (Milyar TL)	Top. Mevduat (Milyar TL)	Toplam kaynaklar (Milyar TL)	Öz (Milyar TL)
2001	169.221.332	37.085.766	116.646.946	14.683.827	
2002	212.675.488	56.370.271	142.387.988	25.698.648	
2003	249.749.773	69.990.148	160.812.250	35.537.885	
2004	306.451.565	103.241.145	197.393.862	45.962.658	
2005	396.970.059	153.059.052	253.578.919	53.736.044	
2006	484.857.262	218.063.925	312.832.244	57.977.531	
2007	561.171.879	280.453.091	356.983.744	73.485.931	
2008	705.871	366.901	453.485	82.696	
2009	798.533	381.013	507.258	106.467	
2010	961.876	508.862	614.681	129.087	
2011	1.160.712	664.289	698.920	138.452	
2012	1.298.143	768.939	770.016	174.563	
2013	1.635.370	1.015.524	943.313	184.892	
2014	1.888.308	1.209.686	1.057.638	222.332	
2015	2.235.995	1.458.516	1.250.698	251.614	
2016	2.595.348	1.716.623	1.462.844	288.789	
2017	3.095.039	2.071.376	1.713.185	345.031	
2018	3.656.359	2.364.801	2.036.665	405.258	
2019	4.201.885	2.752.465	2.474.956	470.410	
2020	5.663.536	3.608.752	3.308.203	571.984	
2021	8.454.606	4.870.742	4.986.064	671.996	

Kaynak: (TBB, 2021)

Yukarıda verilen Tablo 2’de Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren bankaların 2001 ile 2021 yılları arasındaki toplam aktifleri, toplam kredileri, toplam mevduatları ve toplam öz kaynakları gibi bazı önemli finansal göstergeleri yıllar itibari ile gösterilmektedir. Görüldüğü gibi Türk bankalarının 2001 yılı Aralık sonu itibari ile toplam aktif büyüklükleri yaklaşık olarak 169 milyar TL düzeyindeyken bu oran 2021 yılı sonuna gelindiğinde yaklaşık olarak %500 lük bir artış göstermiştir. Bankaların toplamış oldukları mevduat rakamlarına baktığımızda krizin ilk günlerinde 37 milyar TL seviyesinde olan bu oran 2021 yılı sonunda yaklaşık olarak %400 lük bir artış göstermiştir. Toplanan mevduatlardaki böylesine yüksek bir artış kriz döneminde bankalara duyulan güvenin ne kadar düşük seviyelere geldiğini gösterirken diğer taraftan da krizin etkisiyle hane halkında yaşanan krizin boyutunu gözler önüne sermektedir. Aynı dönem için bankaların vermiş oldukları kredi toplamına baktığımızda 2021 yılı sonuna göre yaklaşık olarak %1300 gibi çok yüksek bir artış görülmektedir. Bilindiği gibi bankacılık sektörünün vermiş olduğu kredilerin büyük bir bölümünü toplamış olduğu mevduatlar oluşturmaktadır. Dolayısı ile güven ve istikrarın olmadığı 2001 krizinin hemen sonrasında bankalar tarafından toplanamayan mevduatlara paralel olarak verilen krediler toplamı da 2001 yılı sonunda çok düşük seviyede kalmıştır. Ancak artan bankacılık sistemine getirilen yasal düzenlemeler neticesinde gelen güven ve istikrar ile birlikte bankaların vermiş oldukları krediler zirve seviyelere ulaşmıştır. Verilen kredilerdeki bu artış aynı zamanda hane halkının borç çevirebilme yani borç ödeyebilme kabiliyetinin de oluştuğunu göstermektedir. Bir diğer finansal oran olan bankaların toplam öz kaynaklarına baktığımızda burada da kriz döneminden sonra önemli iyileşmeler olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

5. Sonuç

Türkiye’de yaşanan 2001 yılı finansal krizi en çok bankacılık sistemini etkilediği için literatüre “*Bankacılık Krizi*” olarak geçmiştir. 2001 krizi ile hem ülke ekonomisi büyük bir yara almış hem de bankaların iflas etmesi ile birlikte çok sayıda mağduriyet yaşanmıştır. Türkiye ekonomisi bir süre Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yoluna devam etme kararı alarak bu geçiş döneminde kamu harcamalarının kısılması, cari açığın azaltılması, yüksek döviz kurunun, yüksek enflasyonun ve yüksek işsizlik oranlarının düşürülmesi için sayısız reformlar yapmıştır. Yaşanan bu kriz sonrasında bankacılık ve finans sektöründe yapılan sayısız düzenlemeler ile birlikte 2002-2007 dönemi ekonomi ve bankacılık sektörü açısından adeta yeniden yapılandırılma dönemi olmuştur. Bankacılığa ilişkin yasal düzenlemelerin uluslararası standartlara ve uygulamalara uygun bir hale getirilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Bu amaçla Bankacılık kanununda çok ciddi değişiklikler yapılmıştır. Batan bankalar TMSF’ye devir edilirken bankaları denetleme ve kontrol yetkisi de Merkez Bankası ile Hazine Müsteşarlığından alınıp yeni kurulan BDDK’ya devir olmuştur. AB bankacılık standartları çerçevesinde birçok uygulama getirilmiş ve bankaların özsermaye yeterlilikleri yükseltilmiştir.

Bankacılık sektöründe faaliyet gösteren mevduat bankalarının genel görünümüne bakıldığında yapılan yapısal değişikliklerden sonra Türk bankacılık sistemi daha sağlam temelli bir yapıya kavuşmuş ve yabancı yatırımcı ilgisi hızla artmaya başlamıştır. Bankacılık sektörün faaliyet gösteren mevduat bankalarının oranı yıllar içerisinde yaklaşık % 50 seviyelerine yükselmiştir. Bu gelişme bankacılık sektörüne ve ülke ekonomisine duyulan güvenin çok açık bir göstergesi olmuştur. Sektörde faaliyet gösteren kamu sermayeli banka sayısı krizden sonraki dönemde değişmezken özel sermayeli banka sayısı ise önemli ölçüde azalmıştır. Türkiye’de faaliyet gösteren kalkınma ve yatırım bankalarına bakıldığında gerek sağlamış olukları düşük maliyetli krediler gerekse sahip oldukları %25’in üzerindeki yüksek sermaye yeterlilik oranı ile bankacılık sektörü içerisinde önemli bir denge görevi üstlenmiştir. Türk bankacılık sektörü toplam aktif büyüklüğü, toplam kredi tutarı ve güçlü özsermaye yapısı ile sürekli gelişme göstererek günümüzde çok istikrarlı ve güven duyulan bir yapıya kavuşmuştur. Ayrıca Türk bankacılık sektörü, sahip olduğu geniş şube ağı ve yaratılan istihdam sayısı açısından da Türkiye ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır.

Kaynakça

- Afşar, M. (2011). Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörü’ne Yansımaları. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 143-171.
- Akgüç, Ö. (1989). *Yüz Soruda Türkiye’de Bankacılık*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Akgüç, Ö. (1991). *Türk Bankacılık Sisteminin Yapısı, Sorunları ve Bazı Öneriler*. İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınevi.
- Apak, S. (1993). *Uluslararası Bankacılık ve Finansal Sistemler*. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Artun, T. (1983). *Uluslararası Bankacılık Bunalımı ve Türkiye’de Serbest Faiz Politikası*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Atasoy, H. (2007). Türk Bankacılık Sektöründe Gelir Gider Analizi ve Karlılık Performansının Belirleyicileri, *Uzmanlık Yeterlilik Tezi*, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Aysin, M. E. ve Çalmaşur, G. (2021). Türk Bankacılık Sektöründe Piyasa Yapısı ve Rekabet, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(4), 1127-1146.
- Bhaat, V. (1993). Development Banks As Catalysts For Industrial Development. *International Journal of Development Banking*, 11(1), 47-61.
- BDDK (2010). *Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi*. Çalışma Tebliği, Baskı:3.

BDDK (2011). *Finansal Piyasalar Raporu*, 22.

BDDK (2021). *Yıllık Faaliyet Raporu*.

Bozdemir, T. (2007). Türk Bankacılığının Tarihsel Gelişimi ve Reel Sektöre Katkısına İlişkin Bir Araştırma, *Yayınlanmış Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi.

Bumin, M. (2009). Türk Bankacılık Sektörünün Karlılık Analizi: 2002-2008, *Maliye ve Finans Yazıları Dergisi*, Sayı:84, 39-60.

Cangöz, M. C. ve Erdener, D. G. (1993). Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir İnceleme, *Hazine ve Dış Ticaret Dergisi*, Sayı:16.

Chambers, N. (2004). *Kriz Dönemi ve Sonrasında Bankaların Finansal Yapısının Analizi*, Mersin: Avcı Ofset Matbaacılık.

Çivi, H. (1985). *Türkiye’de Bankacılık*, Ankara: Yardımcı Ders Kitabı Yayınları.

Çolak, Ö. F. ve Öçal, T. (1988). *Para-Banka*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Çolak, Ö. F. ve Yiğidim, A. (2001). *Türk Bankacılık Sektöründe Kriz*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Denizer, C. (1997). The Effect of Financial Liberalization and New Bank Entry on Market Structure and Competition in Turkey, *World Bank Working Papers*, Sayı: 1839.

Demirhan, D. (2010). Türkiye’deki Mevduat Bankalarının Finansal Yapıya İlişkin Kararlarının Karlılık Üzerine Etkileri, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:45, 157-168.

Denizer, C. (2000). Foreign Entry in Turkey’s Banking Sector, 1980-1987. *World Bank Working Papers*, Sayı: 2462.

DİE (2001). *Yıllık Enflasyon Raporu*, Sayı: 3.

Dinç, A. (2006). Makroekonomik Faktörlerin Banka Karlılığı Üzerine Etkileri: 2000-2004 Dönemi Türk Bankacılık Sistemi Üzerine Bir Uygulama, *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi.

Dinçer, A. (2006). Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye için Öneriler, *Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı*, Sayı: 2697.

Doğan, S. ve Şarsel Y. (1994). Enflasyonun Bankacılık Sektörü Üzerine Etkisi ve Türk Bankacılığına Bir Bakış, *TBB Yayını*, Sayı: 189, 7-12.

Dündar, S. A. (1994). Türkiye’de KİT’ler Özelleştirme Yöntem ve Uygulamaları, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi.

Ekren, N. (1986). Uluslararası Bankacılık ve Türkiye Örneği, *İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, Sayı: 282.

Erdem, E. (2014). *Para Banka ve Finansal Sistem*, Detay Yayıncılık, 6. Baskı, Ankara.

Erdoğan, A. (2014). Basel Kriterlerinin Bankacılık Sektörüne Etkisi ve Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Basel Kriterlerine Uyum Süreci, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:16, Sayı:1.

Ertuğrul, A. ve Zaim, O. (1996). Türk Bankacılığında Etkinlik: Tarihi Gelişim Kantitatif Analiz, *Ankara: Bilkamat İşletme ve Finans Yayınları*, Sayı:3.

Kakilli Acaravcı, S. ve Çalım, A. E. (2012). Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığı Belirleyen Faktörler, *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.

Karahanoğlu, İ. (2015). Türkiye’deki Kalkınma Bankalarının Sermaye Yeterlilik Rasyolarının Markov Zincirleri Yöntemi İle Tahmin Edilmesi, *Journal of International Social Research*, Sayı:8(41), 1666-1678.

- Kaya, T. Y. ve Doğan, E. (2005). Dezenflasyon Sürecinde Türk Bankacılık Sektöründe Etkinliğin Gelişimi, *Ankara: BDDK Çalışma Raporları*, 2005/10.
- Keskin, E. (1994). Türkiye Ekonomisi ve Bankacılık Sistemi, *Finans Dünyası Dergisi*, Sayı:6.
- Korukçu, Ü. (1998). *Bankacılığın Tarihsel Gelişimi*, Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Özelmas, E. (1963). *Devletçilik ve Türkiye'deki Tatbikatından*, İstanbul: Yeni Desen Basımevi.
- Özdemir, Z. (2005). Bilanço Yapısı İtibarıyla Türk Bankacılık Sistemi, *Journal of Social Policy Conferences*, Sayı:50, 867-899.
- Özdicle, L. (1999). Türk Bankacılık Sisteminde Piyasa Yapısı ve Optimal Banka Ölçeği: Özel Mevduat Bankaları İçin Bir Araştırma, *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Özkul, F. M. (2001). Türk Bankacılık Sektöründe Karlılık, *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Pamuk, Ş. (2003). Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi, *İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, Sayı:73.
- Parasız, İ. (1994). *Para, Banka ve Finansal Piyasalar*, İstanbul: Ezgi Kitapevi Yayınları.
- Parasız, İ. (2000). *Para, Banka ve Finansal Piyasalar*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Sümer, G. (2016). Türk Bankacılık Sektörü'nün Tarihsel Gelişimi ve AB Bankacılık Sektörü İle Karşılaştırılması, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 18/2, 485-508.
- Şahözkan, B. C. (2003). Banka Birleşmeleri, *Ankara: TBB Yayınları*, Sayı: 233.
- Şakar, H. (2000). *Genel Bankacılık Bilgileri*, İstanbul: Strata Yayıncılık.
- Takan, M. (2001). *Bankacılık Teori, Uygulama ve Yönetimi*, İstanbul: Nobel Yayınları.
- TBB (2002). Türk Bankacılık Sistemi 2001. *TBB Yayınları*.
- TBB (2004). Türk Bankacılık Sektörü, Türkiye Bankalar Birliği'nin 2004 Türkiye İktisat Kongresi Raporu. *Bankacılar Dergisi*, 49, 71.
- TBB (2005). *İstanbul Yaklaşımı Bir Yeniden Yapılandırma Deneyimi*, Finansal Yeniden Yapılandırma Koordinasyon Sekreteryası.
- TBB (2011). *Bankalarımız 2010*. 276, İstanbul.
- TBB (2021). "Türk Bankacılık Sektörü İstatistikleri", <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> (Erişim Tarihi: 01.05.2022).
- MASAK (2020). *Bankalar Sektör Araştırma Raporu*. Ankara.
- TCMB (2001). *Denetleme Kurulu Raporu*. Ankara.
- Tolon, M. (2004). Ticari Bankalarda Pazarlama Stratejilerinin Uygulanması ve Türkiye'deki Ticari Bankalar Üzerine Bir Araştırma. *Verimlilik Dergisi*, 4, 63-88.
- Uçar, M. (1993). *Türkiye'de ve Dünyada Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri*. İstanbul: Faysal Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları.
- Ulutan, B. (1957). *Bankacılığın Tekâmülü*. Ankara: Doğuş Yayınevi.
- Yardımcı, N. (2006). Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi: Türk Bankacılık Sektörü ve Avrupa Birliği'ne Üye Bazı Ülkelerin Bankacılık Sektörlerinin Karşılaştırmalı Bir Analiz, *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Yazgan, T. (1973). *Türkiye'de Bankacılık*. İstanbul: Reklam Yayınları.

Yıldırım, O. (2020). Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi, *International Journal of Financial Economics And Banking Practices*, 1(2), 63-77.

Extended Abstract

Ottoman Empire, 18. In the second half of the century, with the deterioration of the financial situation, he began to experience cash shortages and had to borrow money. During this period, the state treasury borrowed money from some moneychangers and merchants for the first time in order to meet its cash needs. Despite this, the borrowed money was not enough to meet the needs of the state and it was decided to collect taxes from the people in order to create additional resources. After a while, the regular collection and follow-up of these taxes levied on the people has become a major problem. In order to solve this problem, it was decided to collect taxes through a bank. Thus, our first national bank was established. This bank was also the beginning of the Turkish banking sector. With this bank established, loans were given to tradesmen and farmers and a significant contribution was made to the development of agriculture and trade. By the end of the 18th century, the amount of loans needed increased with the increase in agricultural activities and trade volumes. In order to meet the increasing needs, the first public bank of the Turkish banking sector was established in 1888.

After the proclamation of the Republic, a process of rapid change began in the Turkish economy and the Turkish banking sector. Many incentives have been issued to pave the way for the private sector and to support investments in the industrial field. In this period when globalization has gained momentum, with the increasing industrialization activities and significant increases in production volumes, the medium and long-term credit needs of the enterprises have emerged. With the rapid increase in investments, the industrial sector taking a greater share of the national income, the expansion of production and the rapid increase in national income and population, enterprises have started to need more and more credit everyday. However, it has not been possible for the public bank to meet the ever-increasing credit needs of the private sector. Therefore, different alternatives have been considered for the solution of the problem and the establishment of private banks has been paved the way. Thus, a revolutionary development took place in the banking sector and a new trend began. In the same period, a large number of investment and development banks were established to provide long-term and low-interest loans. In this way, the Turkish banking sector has gained a more competitive structure. In the 1980's, another important development took place in the Turkish economy and the liberalization period began. The Turkish economy has started to open its doors to the outside world. In this period, radical decisions were taken in the Turkish economy and important steps were taken. Free interest and flexible exchange rate policies were introduced, exports were encouraged, imports were released, new banks were allowed to be established, and interbank Turkish lira and foreign exchange markets were established. With the permission of foreign banks to enter the sector, competition has increased significantly. However, it has not been easy for the Turkish economy to adapt to this new period. Significant problems have begun to be experienced in the Turkish economy, which is trying to adapt to the liberalization period. In the liberalization period, the problem of high inflation first manifested itself. Later, with the deterioration of fiscal discipline, there were significant fluctuations in the economy. The banking sector has been the sector most affected by the economic crisis in this period when the fragility of the economy has increased. During this period, many banks went bankrupt and many banks were saved from bankruptcy by merging. This crisis in the banking sector has been a turning point. After these developments, very important radical decisions were taken in the Turkish banking sector and the restructuring period in the banking sector began.

The economic crisis in the Turkish economy in 2001, which was expressed as the banking crisis, has gone down in history as the deepest economic crisis in recent history. The measures taken in the Turkish economy and banking sector after this major economic crisis form the foundations of the success story of the banking sector that extends to the present day. In order to restore confidence in the Turkish banking sector and to ensure stability, a series of decisions were taken in the banking sector and started to be implemented rapidly. First, the Banking Regulation and Supervision Agency was established, thus

increasing oversight and supervision activities in order to proactively monitor banking activities. Later, the Basel criteria were quickly put into practice in order for the Turkish banking sector to comply with European banking standards. Banks that fall outside the Basel criteria have been purged from the sector. With all these measures taken, the financial structure of the Turkish banking sector has reached a more solid structure within a few years. With the increase in confidence in the Turkish banking sector, there has been a significant increase in the investments of foreign banks in the banking sector. In this period, foreign interest in the economy also increased and money inflows gained momentum. Over the years, there have been many fluctuations in both the global economy and the Turkish economy, but the Turkish banking sector has managed to get out of the crises with the least damage. Today, the Turkish banking sector makes significant contributions to the Turkish economy with its sound financial structure, strong deposit base, high capital adequacy ratio, high credit volume and the employment it provides.

Research article

Bibliometric Analysis of Scientific Studies Published on Game Customer Churn Analysis Between 2008 and 2022*

Kaan ARIK¹

PhD Candidate, Department of Informatics
Istanbul University, Türkiye

kaanarik@beykoz.edu.tr, 0000-0002-0930-8955

Murat GEZER

Lecturer, Department of Informatics
Istanbul University, Türkiye

murat.gezer@istanbul.edu.tr, 0000-0002-7286-3943

Seda TOLUN TAYALI

Prof. Dr., Quantitative Methods Department, School of Business
Istanbul University, Türkiye

stolun@istanbul.edu.tr, 0000-0002-0618-2859

Received date: 01.05.2022 **Accepted date:** 17.06.2022

Suggested citation: Arık, K., Gezer, M. & Tolun Tayalı, S. (2022). Bibliometric Analysis of Scientific Studies Published on Game Customer Churn Analysis Between 2008 and 2022. Journal of Politics, Economy and Management, 5(1), 55-75.

Abstract: Churn prediction has become a key part of many modern businesses because of the performance advantages it brings. Business intelligence (BI) is the process of transforming data into actionable insights that help a company make better choices. This research includes a bibliometric analysis of works on game analytics, particularly customer churn in gaming business. Our research is mostly focused on identifying the content and goals of studies that have already been published. In game analytics, classification, grouping, and statistical analysis approaches are utilized to acquire insight via the study of studies. Keywords were analyzed in articles, papers, books, and research materials on gaming analytics and customer churn analysis. These difficulties are examined in the assessment section, where performance evaluation measures are more significant in this sector. For bibliometric analysis, the keyword "game churn analysis" was used. Data from Google Scholar, as well as Publish or Perish and Zotero. Year requirements for bibliometric analysis were set between 2008 and 2022. The study data analysis tools include Excel 2019 and Vosviewer. Finally, we analyzed databases, widely used data sets, game titles, metric kinds, indexing databases, countries where studies were published, categories of scientific study, word and author bibliometric maps, and algorithms.

Keywords: Bibliometric Analysis, Churn Analysis, Game Analytics, Game Data Mining, Literature Review

JEL Codes: C10, C49

---

¹ Correspondence author. Istanbul University, Istanbul, Türkiye, kaanarik@beykoz.edu.tr

*This study was carried out by the first author PhD thesis in process titled "Prediction of Purchasing Decisions in F2P Games Offered on Different Platforms with Deep Learning Methods" supervising by Seda Tolun Tayalı and Murat Gezer in Informatics Department of Istanbul University.

1. Introduction

Since the dawn of human existence, games have been a component of daily life and culture. In ancient cultures, there are a variety of game examples to be found. Chess, backgammon, and bills in Egypt, and Patolli in the Aztec Empire, which needed luck and strategy abilities and was played by both commoners and nobility. In Turkish and Greek culture, activities such as voting, hunting, animal wrestling, and archery may be found in Mythology and Dede Korkut Stories (And, 2003). These games, which began as conventional games and evolved over time, have managed to retain their character today.

The game notion has found its way into the literature, with several definitions from scientists working in subjects like philosophy, history, and sociology. A great deal of effort has gone into comprehending and explaining the contents of games, as well as how they relate to one another. It's difficult to give a definite description to a process or structure that is always changing (Ang and Zaphiris, 2008; Avedon and Sutton-Smith, 2015; Cardona-Rivera, Zagal, and Debus, 2020; Costikyan, 2002; Juul, 2001; Kevin Maroney, 2011; Myers and Mertz, 1998; Paddick, 1979; Roohi et al., 2020; Tavinor, 2008; Tekinbaş and Zimmerman, 2003; Whitton, 2014). Because of the game's format, it's an activity that appeals to a variety of audiences at various times. The aim here is to find common elements of definitions, to distinguish problems, and then to present a basic definition of a game, considering previous definitions.

Various scientists from the domains of psychology, physiology, philosophy, history, sociology, and cultural studies have attempted to characterize the evolution and structure of the lean game idea. According to Johan Huizinga, a philosopher and history professor who has contributed to game theory research, human civilization has been familiar with games from ancient times and is based on several primordial behaviors (Huizinga, 2016). It also highlights that the game has particular characteristics, that it is founded on honesty and voluntariness, and that it must take place within a set of rules. In this sense, play is an activity that takes place in a specific location, within the confines of time and will, in accordance with a set of rules, with the agreement of the individual, and away from the realities of modern life, and is an activity that guides social and cultural activities (Crawford, 2003; Huizinga, 2016; Kevin Maroney, 2011).

Every day, devices such as laptops, tablets, smartphones, and PDAs bring a new innovation to our lives. We frequently require and utilize these gadgets when shopping, having fun, chatting, and going about our everyday lives. In comparison to past generations, more time is given to the use of technology as technology advances. Individuals born and nurtured as "Digital Natives," according to Prensky (Prensky, 2001), have a better degree of technical competency than their forefathers. Games, thanks to technological advancements, have become an indispensable part of our lives and are available on a variety of platforms. Considering the number of players and the amount of time spent playing, digital games undoubtedly consume the bulk of time given to technology in this dimension (Tom Wijman, 2015).

Video games differ from their non-electronic ancestors in a variety of ways. The fundamental distinction between computer games and their non-electronic forerunners is that computer games can support and calculate game rules relating player conduct by adding automation and complexity, while also recreating an artificial scenario that yields a measurable score (Juul, 2001). Digital games are also electronic software that generates visual feedback for players through interaction with a user interface or input device like a joystick, controller, keyboard, or motion detection device. A visual display device, such as a television, monitor, touch screen, or virtual reality headset, is used to present this feedback. Digital games, like their non-electronic forerunners, are frequently enhanced by aural feedback supplied through speakers or headphones, as well as other sorts of feedback, such as haptic technologies (Lee et al., 2014). Academic researchers in the field of gaming, (Bergstrom, 2019) stressed that digital games are software that is successful and has great financial returns, and that users dedicate a budget to acquire this software for enjoyment. Another feature that separates digital games from their non-digital counterparts is this.

From their beginnings as a technology commercial product at a scientific fair in the 1950s to the present, video games have grown to become one of the most profitable entertainment enterprises on the planet. In recent years, the broad adoption of mobile technology has transformed industry. We can now observe that even the elderly love to play smartphone games. It has managed to become the greatest revenue-generating area in the entertainment industry today, despite experiencing ups and downs at times (Chikhani, 2015).

This research includes a bibliometric analysis of works on game analytics, particularly customer churn in gaming business. Our research is mostly focused on identifying the content and goals of studies that have already been published. In game analytics, classification, grouping, and statistical analysis approaches are utilized to acquire insight via the study of studies. Information on bibliometric analysis and game customer churn analysis is given in introduction, results of the analysis are given in findings section, and results and recommendations of the study are given in the conclusion section.

2. Business Intelligence (BI)

Business intelligence is a technology method and architecture that converts raw data into useful information, allowing businesses to make more lucrative decisions. In a nutshell, it is a software and service package that converts data into useful information. Business intelligence has a direct influence on strategic, operational, and tactical choices made by firms. By utilizing historical data, Business Intelligence assists in making decisions based on facts rather than hypothetical projections. Organization intelligence solutions show graphs, data, reports, and perform essential analysis to provide extensive information about your business (Burstein, Burstein, and Holsapple, 2008).

The main goals of employing business intelligence apps are to examine the present state of institutions and guarantee that they are able to take timely actions in response to potential dangers. It was created with the goal of separating and clustering data from diverse data sources and storing them in a logical sequence, associating stored data with statistical methods, and reporting essential information to information users at all levels within their authorized scope (Luhn, 1958). Complex information systems are becoming increasingly important as businesses grow more institutionalized. Business intelligence systems are commonly utilized nowadays to gather vast amounts of information needed in order to be as quick as possible and make the best judgments.

- Business intelligence applications transform data into information, enable organizations to use their resources more efficiently, and increase operational efficiency. It uses analytical tools to achieve all these purposes and thus combines data collection, data storage and information management (Foley and Guillemette, 2010).
- Benefits of business intelligence systems;
- Accelerating decision-making processes and reducing risks,
- Data, graph, map, table, speedometer, etc. using a wide variety of visual and user-interactive component provides effective, understandable and easy data analysis.
- Decision makers can access analyzes on mobile, tablet or computer whenever and whenever they want, thus increasing efficiency of decision-making process,
- To be able to reach forecasts and estimations for future by using statistical methods,
- Access to reliable corporate information through a single environment,
- Increasing corporate business continuity and efficiency (Burstein et al., 2008)

3. Customer Churn Analysis

One of the most crucial concerns for businesses is customer retention. Businesses prioritize preventing customer turnover as part of their Customer Relationship Management (CRM) strategy. Churn analysis algorithms are used by large corporations to predict possible losses before they leave the company. They commonly employ data mining and artificial intelligence approaches that have been popular in recent years to forecast these losses. By employing sophisticated data mining techniques backed by machine learning algorithms, BI apps may give improved consumer insights thanks to developments in machine learning. Despite the fact that it is not a subject that focuses on customer turnover, it can be stated that it is much more crucial for emerging organizations (Butler, 2000).

In recent years, customer churn monitoring has become increasingly popular in the banking, telecommunications, music apps, video platforms, and gaming industries (Gold and Tzuo, 2020). It has assumed its position in the entertainment sector, especially since the gaming industry has been quickly increasing since the beginning of the 2000s. Due to the fast integration of digital games into the business and their large revenue, the relevance of customer relations and customer churn research in the gaming industry has expanded even more. Clients have a large range of service providers from which to pick, creating a challenging and costly environment for obtaining new customers. Customer Relationship Management (CRM) has become one of the most essential long-term concerns in this approach (Ding, Gao, and Chen, 2015).

Figure 1. Tailored strategies for customer churn management

Customer Relationship Management (CRM) has always been a core function for companies, and increasing customer engagement and loyalty to company is one of most challenging tasks. Because of high cost of acquiring new customers, established businesses focus on retaining customers rather than trying to acquire customers. Estimating risk of churn is an important task in customer retention. Each percent increase in accuracy achieved in churn prediction analysis can result in significant potential revenue savings for companies. In other words, a small improvement in customer retention can result in a substantial increase in profits. This is especially true in financial services industry, where customer engagement and loyalty are relatively low, where each customer can contribute substantial profits. In financial services space, a data-driven churn forecasting model is essential to create efficient and effective retention strategies.

Customer forecasting models, which are frequently used in telecom, banking, music and video platforms, are one of the most important factors for success, especially in the form of online and mobile platforms, considering the market and business intelligence problems closely related to game industry today. It is also important in the process of identifying and defining the subscribers to be reserved for company. It's customer churn analysis or loss estimation, and any subscribers, users or players – those leaving service, are often referred to as "churners". A Lost Customer (Churned) is when they stop using or unsubscribe from a service (Gold and Tzuo, 2020).

Innovation can increase customer value or provide better services for customers and markets. In the operations of the IT industries, innovation is the only measure of survival. Successful game companies must update themselves with an innovation focus, respond flexibly and quickly to customers, and continue to innovate products and services so that they are not lost. business model innovation; It is a new innovation that is as important as technical innovation and traditional innovation. It can be said that such marketing models are directly related to business innovation (García, Nebot, and Vellido, 2017). It has been stated that business model innovation means redefining customer value propositions or organizational roles in the value chain. In this respect, business model innovation aims to create added value for customers.

Decision-making phase regarding game development for different platforms (computer, mobile and console, etc.) in game industry is one of important aspects of game development and game marketing. All of these platforms have different features and each has different player groups within itself. In recent years, a great increase has been observed in mobile game market due to increase in number of smart mobile devices with iOS and Android operating systems. In addition, it is obvious that it has a large share in game industry with its appearance in big budget games called AA and AAA on console platform. AA and AAA are term used for business and product budget in game industry. The console market today is shaped by Microsoft (XBox), Sony (Playstation) and Nintendo (Wii). Primary purpose of establishing games on this basis is model of owning game indefinitely by paying a fee each time so that user can play game (Zackariasson and Wilson, 2012). Console devices are not like computers or smart phones, they are devices developed only for playing games. This feature has also been effective in turning consoles towards such a marketing policy.

Figure 2. Bundling cover photos of some AA and AAA games in industry

The difficulty of predicting player behavior is a major barrier in game design and development. This necessitates a time-consuming and costly iterative prototype and test design approach. Before investing resources to real-life playtests, research should generate models and tools that allow early assessment of the impact of design decisions. One of the key objectives for player and user modeling (Borbora and Srivastava, 2012; Rothmeier et al., 2021; Vitek, 2020) is to do so. Better models and tools are needed in particular to forecast and optimize crucial business behaviors like player stopping and non-returning to game. Because many current games earn money over time through in-game adverts and sales rather than a single upfront price, churn is high.

Businesses, for example, aim to identify levels with high churn rates and reduce them. However, rather of continually sending out different game level versions to players and watching what occurs, it is more vital to develop predictive churn models that allow designers to undertake initial testing and prototyping. However, there is a scarcity of study on making better use of players' playing time. Free online games give gamers access to games at no cost. A free online gaming firm's revenue is dependent on in-game purchases, much like other free products and services. These earnings allow the company to continue in business.

4. Game Metrics

While examining the scientific texts examined in our study, subgroups of player metrics were examined under three headings: customer, gameplay and community. It is possible to see that there are studies focusing mainly on customer metrics. The figures are given in detail in Findings section.

Figure 3: Hierarchical diagram of game metrics emphasizing user metrics

Source: El-Nasr, Drachen, and Alessandro Canossa, 2013

4.1. Customer Metrics

Customers can download and install a game, then buy any number of virtual products from in-game or out-of-game businesses and shops, using real or virtual cash, over short or extended periods of time. Customers communicate with customer support, send bug reports, assistance requests, complain, and interact with the firm in other ways at the same time. Users can also communicate via forums, whether official or not, or any other type of social interaction site, where data about the users, their play behavior, and how pleased they are with the game can be mined and analyzed. Covers all elements of the customer, such as acquisition and retention costs. Professionals in the marketing and management fields are particularly interested in these measures (El-Nasr et al., 2013).

4.2. Community Metrics

Players communicate with one another. This engagement can be either game-related – for example, combat or collaboration through game mechanisms – or social – for example, in-game communication. Interaction between players can take place in-game, out-of-game, or a combination of both. For example, employing a post-to-Facebook tool to send messages bragging about a new piece of equipment. Interaction can take place in-game via chat tools, or outside of the game via live communication (e.g. via Skype) or game forums. These types of exchanges between players are a valuable source of knowledge that may be used in a variety of situations (El-Nasr et al., 2013; Gold and Tzuo, 2020).

4.3. Gameplay Metrics

Any variable relating to the user's real activity as a player - within the game, such as object interaction, object trading, and environment navigation. Gameplay measurements are the most significant for evaluating game design and user experience, yet they are the furthest removed from the typical revenue stream in game production, and hence are often overlooked. Professionals working in design, user research, quality assurance, or any other role where the actual behavior of users is of interest will benefit from these measurements (El-Nasr et al., 2013).

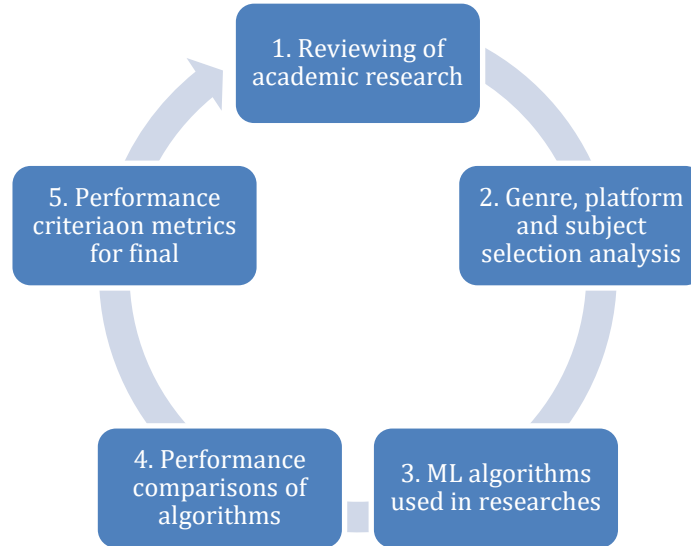
5. Research Method

Bibliometry, which is formed by the combination of the Latin “Biblio” and the Greek “Metri” words, is based on the prospective contribution of scientific content published on a specific subject with numerical data and analysis. In the previous periods, it was also referred to with concepts such as informetrics, librametry, webometrics, scientometrics (Qiu et al., 2017). To make a general definition, it is to illuminate the processes of science and technology by counting written documents (Hulme, 1923). Today, it is one of the interdisciplinary research fields that is actively used in almost all fields, including fields such as basic sciences, engineering, natural sciences, and life sciences (Glänzel, 2003). In the final analysis, it provides a visual mapping of the most cited studies, the most productive and influential authors, journals, institutions, countries, and the relationship/collaboration between them on a researcher’s research topic (Kurutkan and Orhan, 2018).

The studies gathered as part of the research span the years 2008 to 2022. Academic research on game churn prediction has exploded in recent years. Academic research published during examinations, on the other hand, began in 2007. As a result, investigations done between 2008 and 2022 are included. In 2008, the bulk of society began to actively utilize computers, and more successful and playable games were introduced. 73 academic works (articles, books, papers, compilation pieces, and so on) published in indexed

scanning journals under the term "game churn analysis" are discussed in IEEE and Google Scholar databases. The evaluated papers were searched for answers to the following queries.

Figure 4: Our life-cycle and steps for bibliometric analysis

This research is based on a review of the literature on game analytics, namely customer churn analysis in the gaming business. Our research, which is based on specific goals, is largely focused on identifying the substance and goals of investigations. It was attempted to acquire a sense of what classification, clustering, and statistical analysis methods in game analytics are for. Articles, papers, books, and research materials relating to gaming analytics and customer churn analysis were investigated as part of the study. Then it's looked at which metrics stand out in game analytics and which artificial intelligence algorithms are widely employed. Finally, in the assessment part, these problems are discussed, including whether performance evaluation measures are more essential in the area.

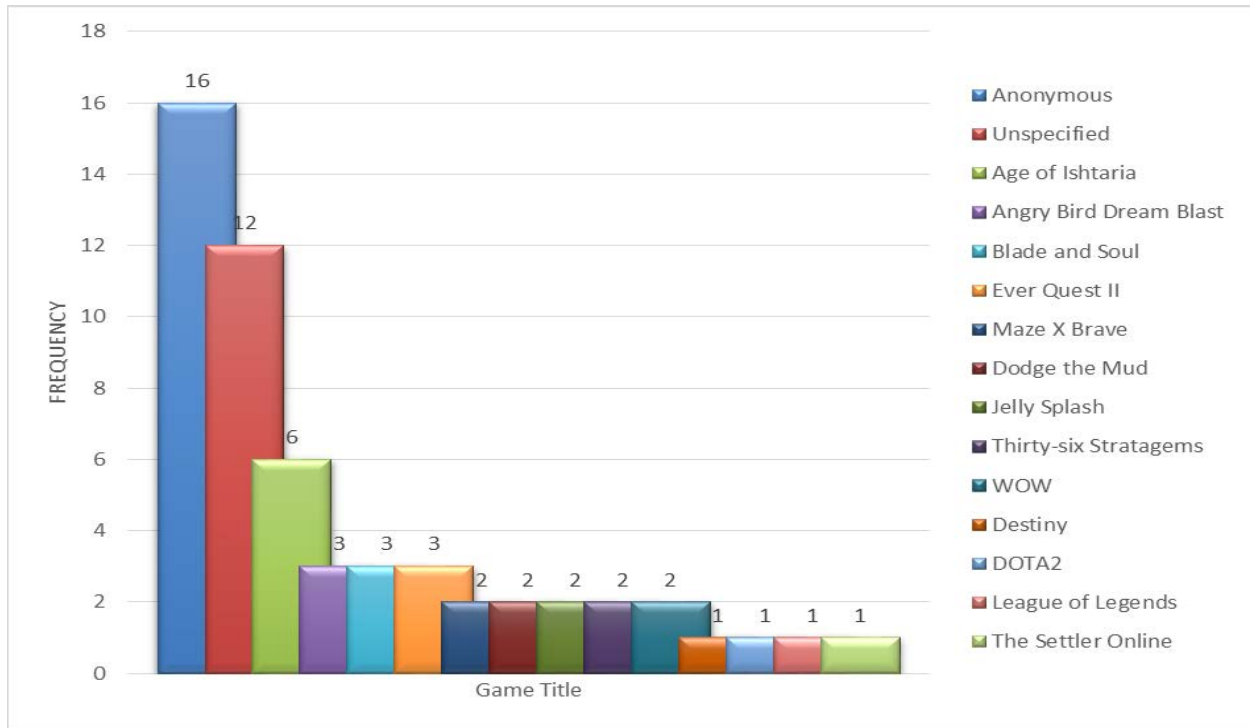
- Q1. What types of studies have been carried out in churn analysis studies on gaming and how are subject distributions?*
- Q2. What kind of algorithms have been used on which kind of game data and which of these algorithms are performing?*
- Q3. Which metrics are more prominent in performance evaluation section?*
- Q4. What is research demographic information between 2008-2022?*
- Q5. What are often encountered problems in researches?*

6. Findings

From 2008 to 2022, the terms "game churn prediction" and "game data mining" were chosen. In this regard, the dataset used in 73 papers was assessed based on the type of game, the purpose of the research, the methods usually utilized, and the quantity and structural aspects.

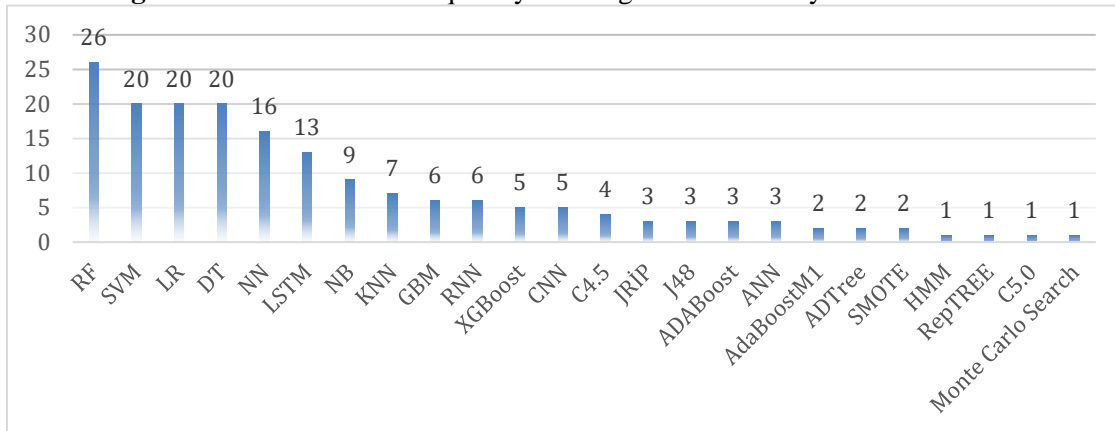

Figure 5: Distribution of data used in researches by game title

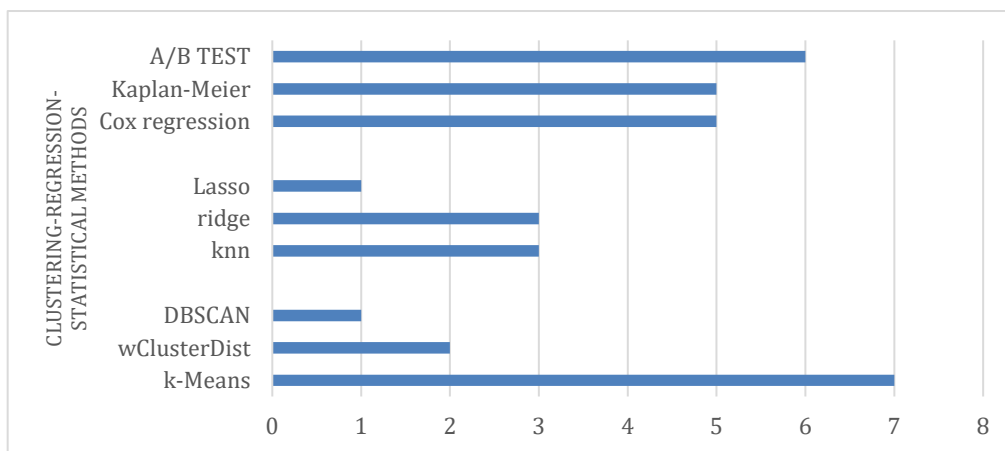
As demonstrated in Figure 5, firms have given academics titles of games to create machine learning models in published studies. We say that MMORPG and mobile game data are among the most popular games whose names can be published in studies. Main issue is that "data" is the most fundamental requirement for customer churn analysis in games. Game data is not disclosed publicly due to ethical and sharing agreements between corporations. In addition, titles of games and datasets utilized in majority (n=16) of studies were not made available. Upcoming group (n=12) is unspecified. This is a group that does not post any game-related material in this area. Researchers only talk about general structure of data, but do not share any details about content, data detail, type and number of records. Games like Age of Ishtaria (n=6) and Angry Bird Dream Blast, Blade and Soul (n=3) are followed by anonymous and undefined groups. Those games listed above are datasets that have been utilized in several studies. It has been offered to researchers for the development of models in more than one study. As a result, it is possible to discuss data scarcity. The graphs that follow provide detailed information on data limitations.

Figure 6: Distribution of frequently used algorithms in analyze - classification

One of the most intriguing aspects of bibliometric analysis is the methods utilized. Previous algorithms' tree-based models have been shown to be effective in predicting consumer turnover in games. The most popular method, as seen in Figure 6, is Random Forest (n=26). After that, the algorithms Support Vector Machine, Logistic Regression, and Decision Tree (n=20) are used. Tree-based models and neural network models are the most common. When we look into ensemble approaches, we can see that they aren't utilized very often statistically, but they do function well on mobile gaming data in recent studies. Although these algorithms emerge statistically, it would be incorrect to assert that a machine learning algorithm performs well on every topic, therefore researchers may experiment with multiple methods based on data. However, as a result of our study, algorithms like SVM and LR are commonly utilized in classification tasks alongside tree-based models (most used problem approach in research).

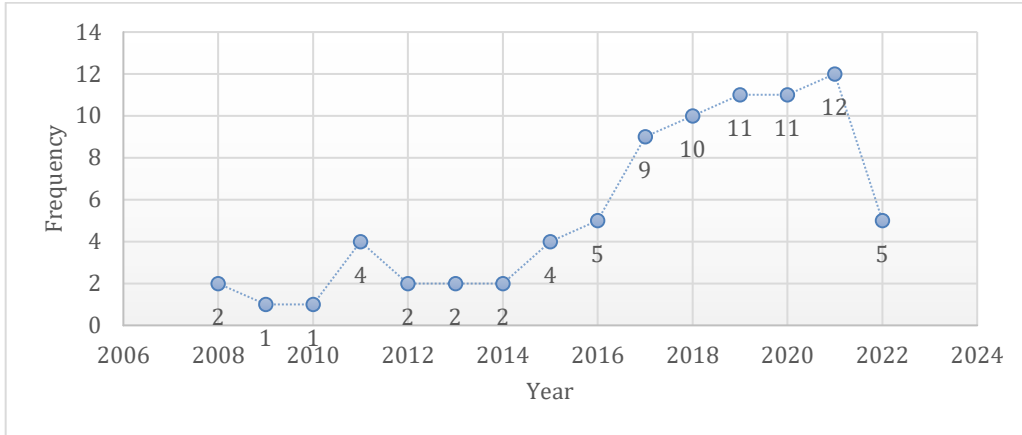
Figure 7: Distribution of frequently used algorithms in analyze – clustering, regression, and statistical methods

Apart from classification, it is known that clustering, regression and statistical models are used. Sometimes it is necessary to cluster customers/players, while sometimes regression methods can be used to estimate survival time to the company. On the other hand, a prediction can be made by how long game will be played with A/B. While these methods are sometimes used alone, they can sometimes be used to support classification methods. As seen in Figure 7, A/B test was used most frequently in statistical models, while

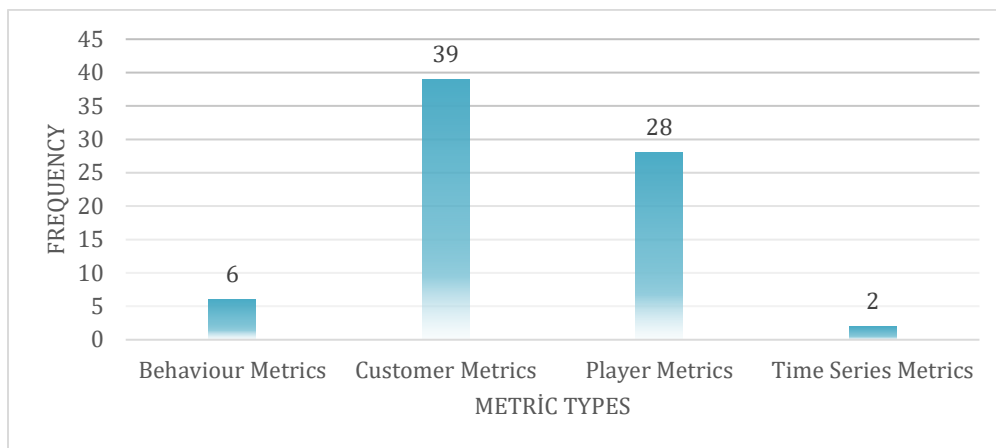
knn and ridge regression were used in regression problems. It is seen that k-means clustering algorithm, which is frequently used in the solution of other problems in clustering analysis, comes to the fore.

Figure 8: Number of published studies on game churn prediction by years

Customer churn analysis has come to fore in academic terms with popularity of Business Intelligence. It has been actively used since 2000, especially in telecom, finance and insurance sectors. In these sectors, this type of analysis gains importance as customers have a fixed membership system. It is very important to predict whether or when customer intends to quit using service. However, due to platform differences and active use of F2P system in gaming industry, it is much more difficult to predict than in other industries. It is very difficult to predict what player is not satisfied with. In this respect, approaches to classification problems have increased after machine learning libraries were made available to public. Significant advances have been made in terms of data mining and artificial intelligence problems. In this respect, studies on game customer churn prediction have been published since 2008. While a few studies were published until 2016, increase in number of studies after 2016 is seen in Figure 8. Game customer churn prediction, which is one of popular topics in recent years, has become an important concept with academic studies on it day by day. It can be said that these studies will increase even more in coming years.

Figure 9: Distribution by metric types analyzed

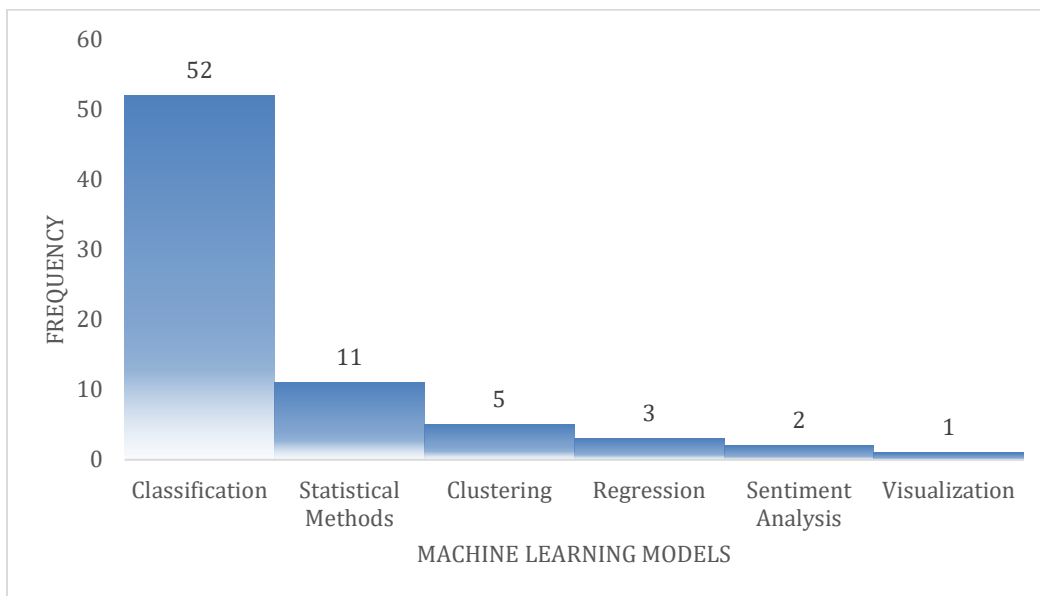

As Drachen (El-Nasr et al., 2013: 7) stated in game customer churn analysis, some metrics come to fore. Especially in recent years, due to rapid income generation in mobile sector, a more customer-oriented approach has been adopted in this field. However, for MMORPG games, which have a payment system in a certain period, a more player approach comes to the fore. Other metrics are behavioral metrics and time series metrics that are exempt from user information. Studies show that it is used less than other metrics.

As can be seen in Figure 9, it's seen that mainly customer and player metrics are processed. Also, it's difficult to understand or predict why customers stop playing games, especially since game variety offered in mobile game section and monetizing method that offers membership system is not used. For many reasons, customer may stop playing game. These reasons are listed below.

- Waste of time and money,
- Cause social isolation,
- Lack of technological devices,
- Weak internet connection,
- Long game intervals,
- Bad game inputs and UI,
- Wage policy
- Many elements can be added, such as the player's wishes.

Figure 10: Methods used in research

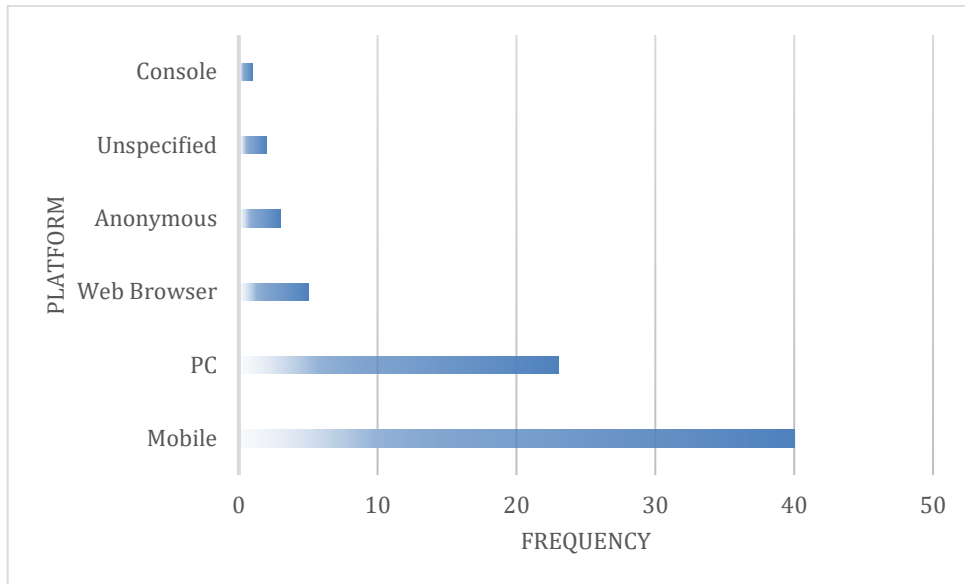

We can roughly define Churn analysis as whole of analytical studies on “a customer”, “a product or service”, “probability of abandonment”. Our aim is to be aware of this situation before customer leaves us (approaching to leave) (even the customer himself may not be aware of this situation) and then to take some preventive actions. In this analysis, which is also considered as a classification problem in field of machine learning; Users’ demographic information, past high-level actions, frequency and duration of using service / product they receive, links between actions they take while using service / product, etc. tons of information needs to be collected, processed and evaluated. The fact that cost of acquiring new customers is higher than cost of retaining a customer has made customer abandonment analysis an indispensable part of strategic decision-making and planning process. Customer separation analysis gains even more importance in rapidly growing telecommunication sector, where competitive environment is increasing day by day, customers

change operators easily, and companies lose millions of dollars for this reason. Customer churn analysis provides an opportunity for company to develop various campaigns and policies aimed at increasing loyalty of these customers by predicting customers who are planning to switch to competitor company. In recent years, data mining and artificial intelligence techniques have been used frequently for customer churn prediction.

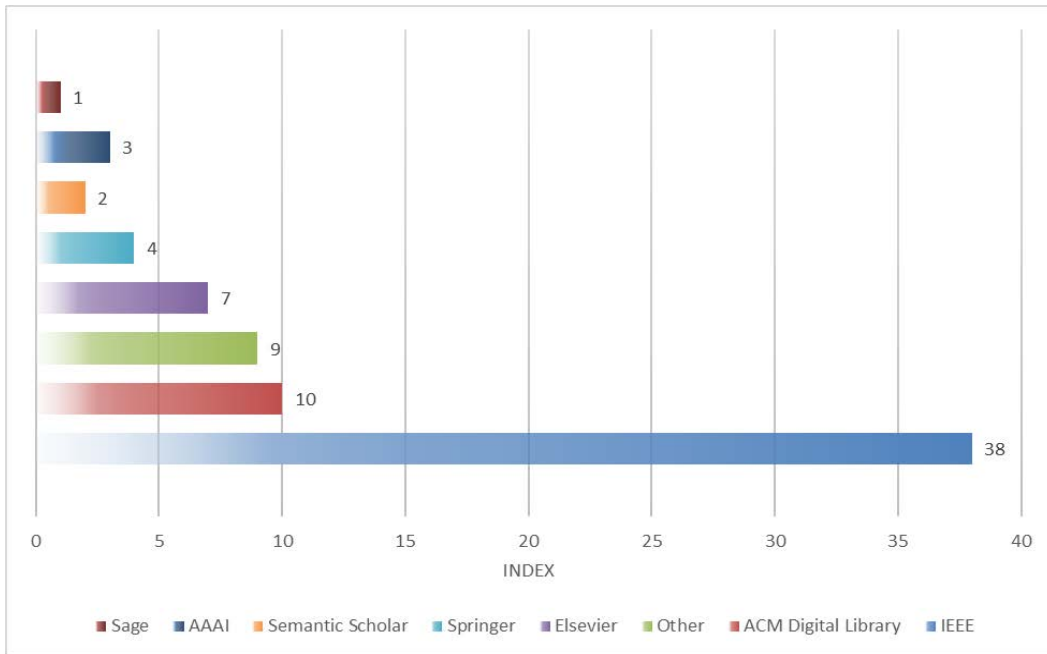
Especially in published researches, it is seen in Figure 10 that classification approach is clearly ahead. It can also be said that statistical methods, clustering and regression approaches are used to support classification. In classification problem, customer is looking for a solution to binary classification problems, either missing or absent. In particular, companies that perform customer churn prediction cannot reach 100% success rate, as in machine learning problems. Due to nature of artificial intelligence, current studies are not suitable for this, but being able to make a prediction or prediction is very important in shaping steps to be taken. It is most frequently used method in studies with classification methods (n=52) and emphasizes importance of classification in this area for future studies.

Figure 11: Genres used in research

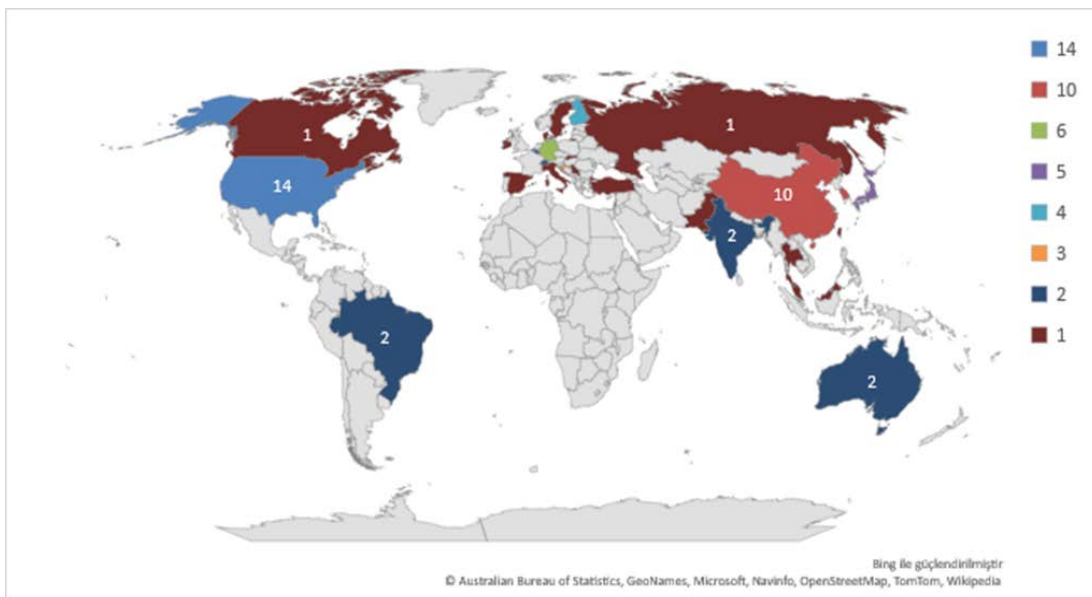
Digital games are classified into many categories based on their platform and gameplay features. On a platform-by-platform basis, we assessed publications. The reason for this is that digital game revenue budgets for mobile, PC, and console games differ. The mobile industry has grown in prominence, especially since the widespread usage of smart phones throughout the world. In their published experiments, researchers constructed a model based on mobile gaming data, as shown in Figure 11. Games played on computers and web browsers come in second and third place, respectively, on the mobile platform and on the computer and web browser platforms. Other statistical data shows that anonymous and undefined rates are substantially lower. As a consequence of this research, it is feasible to predict that in future studies, new techniques and algorithms will be tested on mobile data.

Figure 12: Distribution chart by databases

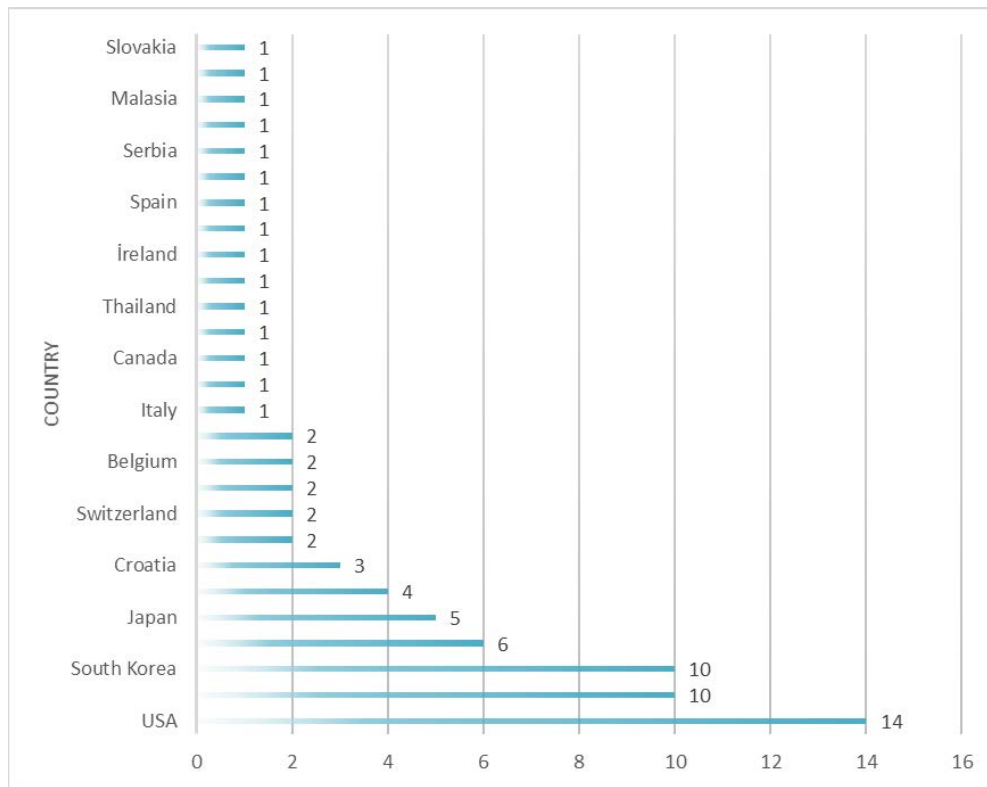

Some databases and publishers were showed in Figure 12. These; IEEE, Springer, WebofScience, Scopus, ACM digital library, AAAI and Sage are some of them. As can be seen in Figure 12, it is seen that majority of studies carried out are in IEEE index. Almost half of 73 publications scanned are scanned on IEEE. This proves compatibility of studies and contents in this field with IEEE format and subject content.

Figure 13: Distribution of researchers by country – World map

Figure 14: Distribution of researchers by country

As seen in Figures 13 and 14, United States has the most publications. China and South Korea are next in line. The countries that follow them are Germany and Japan. According to data from 2021, China and the United States are the top two nations in the world in terms of academic publications, with 744 thousand and 624 thousand, respectively. The number of scientific publications per capita in China is larger than in the United States, despite the fact that China ranks first in terms of academic publications. On the globe map, Figure 9 depicts the distribution of broadcasting countries. Finland and Croatia are highlighted in this study because they have raised the quantity of scholarly papers on game studies in recent years.

Figure 15: Distribution of published researches by type

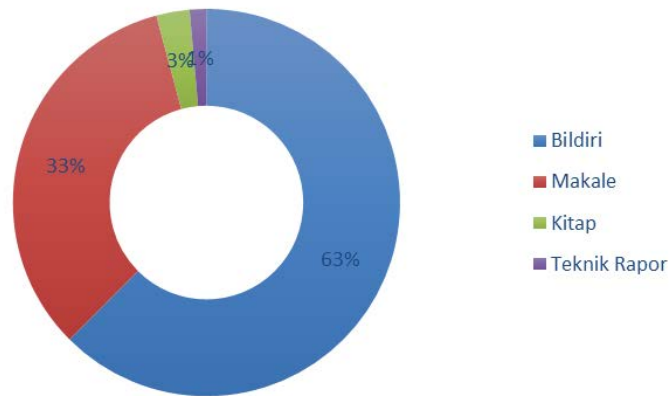

Figure 15 shows the distribution of scientific studies undertaken within the field of study by category. According to the graph, research focusing on paper and article publications came after it. While it's true that scholarly research in this topic are restricted, the low quantity of books is understandable. Because gaming customer churn prediction is a popular topic, it's reasonable to expect a large number of books to be included in this analysis. In this regard, it is anticipated that the publication of book material on this topic would contribute to the literature.

Figure 16: Overlay visualization of keywords map

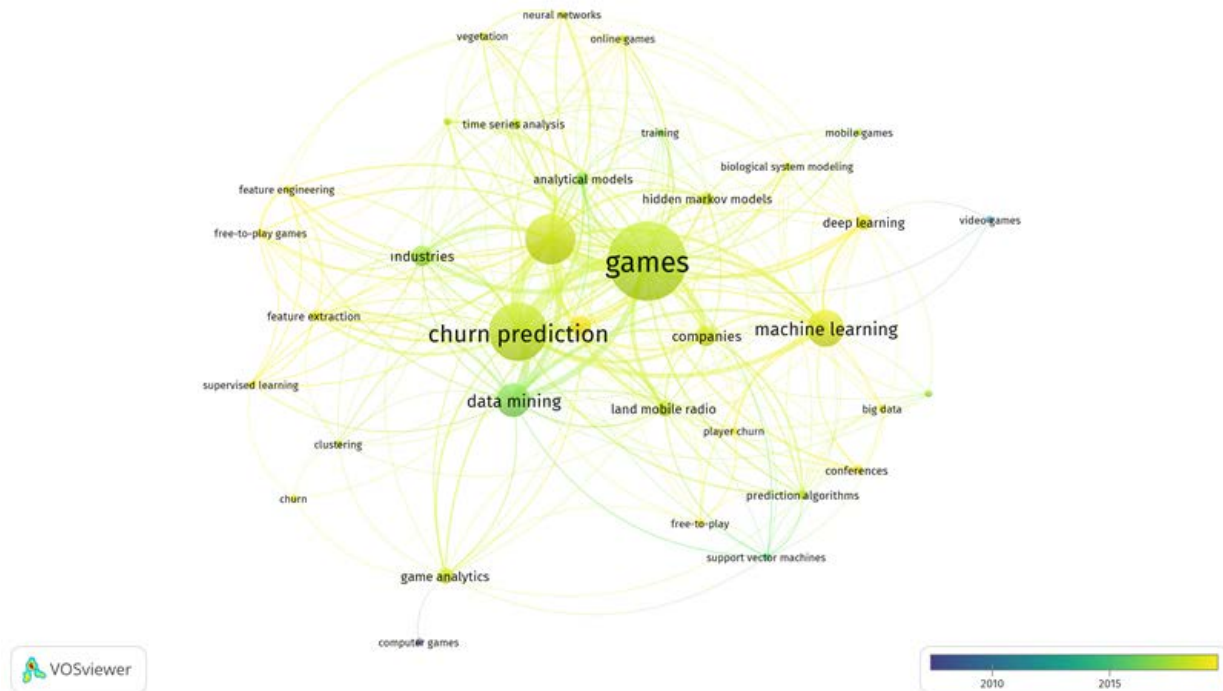
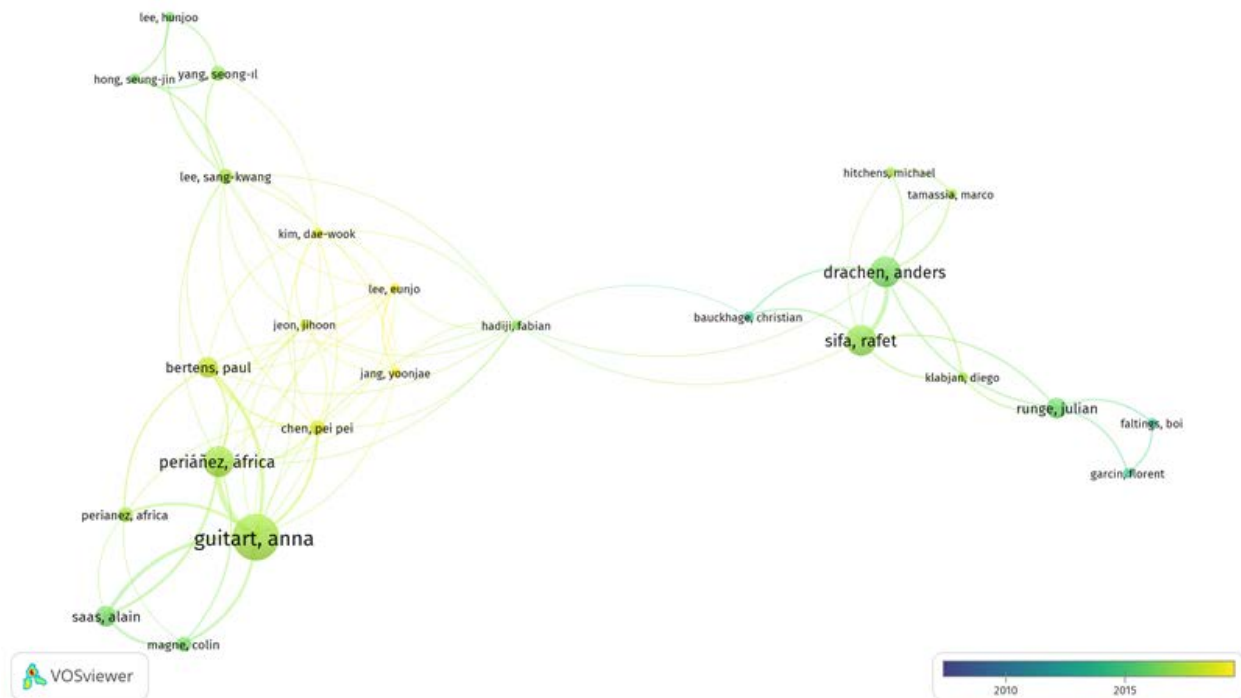

Figure 16 shows a graphic representation of terms utilized in scientific research. The most frequently used and clustered terms in this research are "games," "machine learning," and "customer churn analysis," with ideas including predictive models, data mining, churn customers in games, game analytics, and mobile and computer games dominating following keywords. At the same time, free-to-play is the most dominant keyword in these three clusters. It's easy to see how crucial customer churn prediction is in F2P games from this perspective.

Figure 17: Overlay visualization of author map

Another important part of bibliometric analysis is authors of researchers. These researchers come to fore in customer churn prediction in playground. Especially Guitart (Bertens et al., 2018; Bertens, Guitart, and Periañez, 2017; Lee et al., 2019; Periañez et al., 2016), Sifa (Bauckhage, Drachen, and Sifa, 2015; Drachen et al., 2016, 2018; Hadiji et al., 2014; Sifa, 2021; Tamassia et al., 2016) and Drachen (Bauckhage et al., 2015; Drachen et al., 2016, 2018; Hadiji et al., 2014; Tamassia et al., 2016) are researchers that contribute to literature in this regard. Again, in this context, Lee (Lee et al., 2014, 2016, 2016, 2019, 2019; Lee, Kim, and Lee, 2017), and Kim (Ahn et al., 2020; Beirne-Smith, Patton, and Kim, 2006; Hwan, Il, and Kang, 2018; Kim et al., 2017; Lee et al., 2019, 2017), who are among researchers in Eastern countries, are among researchers in this field.

7. Result and Discussion

Academics and researchers in the fields of data mining and machine learning believe that there is an issue, particularly in the area of data discovery. Original and up-to-date data is extremely difficult to get by. Current contracts may be formed in corporations to gain access to data from many industries, but these data are not shared with anybody outside of the contract's scope. One of the issues encountered in customer loss analysis is this. Because the data to be gathered represents a company's current and immediate data over a period of time. Managers may be hesitant to make the data public in such circumstances owing to ethical and business standards.

The challenge of gathering data in other areas manifests itself a little more, particularly in the study of gaming customers. Because game development businesses deal with publishers, and publishers don't want their customer/player stats shared with just anybody. When checking at the sites where data is

published (UCI repo or Kaggle), it becomes clear that the uploaded datasets for the game either do not fulfill the standards or do not exist. It would be more rational for academics interested in developing a model on this topic to reach an agreement with a gaming firm to have access to data. Apart from the aforementioned alternatives, researchers may get in-game metrics by using the API in the developer section of the game.

Aside from locating data in gaming customer churn research, another issue is predicting why the player/customer departed. If a mobile tariff is too expensive, can't be used in every place, or if other campaigns are more appealing, an individual can cancel his membership and transfer to another company. It's not difficult to figure out. Or, among the factors that financial businesses claim as churn are the high promotion rate obtained from other banks in the banking sector and the high monthly interest rate of the account. In the gaming sector, however, gamers do not erase data from the system after they register an account to play a game, as they do in the financial and telecommunications industries. The user can play the game by going back to the one he deleted a while ago; but, because he did not deactivate the account, the inactive process continues. One of the issues encountered is being able to foresee this dormant process. Furthermore, another issue with the data acquired is its timeliness. Because the earning models in the gaming sector are always changing, a model built on an older dataset may not achieve the same level of performance in the present time.

As a result, while customer churn analysis is becoming a more prominent topic in gaming, certain challenges that have been found and may be met in future research are discussed. It would be good for anybody conducting study on this topic to think about these difficulties. If we list these issues in substance, it is as follows;

- Finding data
- Access to up-to-date data
- Estimating inactive time
- Data sharing policy of companies

References

- Ahn, Jaehyun, Junsik Hwang, Doyoung Kim, Hyukgeun Choi, and Shinjin Kang. 2020. "A Survey on Churn Analysis in Various Business Domains." *IEEE Access* 8:220816–39. doi: 10.1109/ACCESS.2020.3042657.
- And, Metin. 2003. *Oyun ve Bügü: Türk Kültüründe Oyun Kavramı*. Genişletilmiş baskı. İstanbul: YKY.
- Ang, Chee Siang, and Panayiotis Zaphiris. 2008. "Computer Games and Language Learning:" Pp. 449–62 in *Handbook of Research on Instructional Systems and Technology*, edited by T. T. Kidd and H. Song. IGI Global.
- Avedon, Elliott Morton, and Brian Sutton-Smith. 2015. *The Study of Games*. New York, N.Y. [u.a]: Ishi Press.
- Bauckhage, Christian, Anders Drachen, and Rafet Sifa. 2015. "Clustering Game Behavior Data." *IEEE Transactions on Computational Intelligence and AI in Games* 7(3):266–78. doi: 10.1109/TCIAIG.2014.2376982.
- Beirne-Smith, Mary, James R. Patton, and Shannon H. Kim. 2006. *Mental Retardation: An Introduction to Intellectual Disabilities*. 7th ed. Upper Saddle River, N.J: Pearson Merrill Prentice Hall.
- Bergstrom, Kelly. 2019. "Moving Beyond Churn: Barriers and Constraints to Playing a Social Network Game." *Games and Culture* 14(2):170–89. doi: 10.1177/1555412018791697.

- Bertens, Paul, Anna Guitart, Pei Pei Chen, and Africa Perianez. 2018. "A Machine-Learning Item Recommendation System for Video Games." Pp. 1–4 in *2018 IEEE Conference on Computational Intelligence and Games (CIG)*.
- Bertens, Paul, Anna Guitart, and Africa Perianez. 2017. "Games and Big Data: A Scalable Multi-Dimensional Churn Prediction Model." Pp. 33–36 in *2017 IEEE Conference on Computational Intelligence and Games (CIG)*. New York, NY, USA: IEEE.
- Borbora, Zoheb H., and Jaideep Srivastava. 2012. "User Behavior Modelling Approach for Churn Prediction in Online Games." Pp. 51–60 in *2012 International Conference on Privacy, Security, Risk and Trust and 2012 International Conference on Social Computing*. Amsterdam, Netherlands: IEEE.
- Burstein, Frada, Frada Burstein, and C. W. Holsapple. 2008. *Handbook on Decision Support Systems*. Berlin [London]: Springer.
- Butler, Shahla. 2000. "Customer Relationships: Changing the Game: CRM in the E-World." *Journal of Business Strategy* 21(2):13–14. doi: 10.1108/eb040067.
- Cardona-Rivera, Rogelio E., José P. Zagal, and Michael S. Debus. 2020. "GFI: A Formal Approach to Narrative Design and Game Research." Pp. 133–48 in *Interactive Storytelling*. Vol. 12497, *Lecture Notes in Computer Science*, edited by A.-G. Bosser, D. E. Millard, and C. Hargood. Cham: Springer International Publishing.
- Chikhani, Riad. 2015. "The History Of Gaming: An Evolving Community | TechCrunch." *Techcrunch*. Retrieved May 1, 2022 (<https://techcrunch.com/2015/10/31/the-history-of-gaming-an-evolving-community/>).
- Costikyan, Greg. 2002. "I Have No Words & I Must Design: Toward a Critical Vocabulary for Games." Pp. 9–33 in *Proceedings of the computer games and digital cultures conference, Finland*.
- Crawford, Chris. 2003. *Chris Crawford on Game Design*. Indianapolis, Ind: New Riders.
- Ding, Jun, Daqi Gao, and Xiaohong Chen. 2015. "Alone in the Game: Dynamic Spread of Churn Behavior in a Large Social Network a Longitudinal Study in MMORPG." *International Journal of Smart Home* 9(3):35–44. doi: 10.14257/ijsh.2015.9.3.04.
- Drachen, Anders, Eric T. Lundquist, Yungjen Kung, Pranav Rao, Rafet Sifa, Julian Runge, and Diego Klabjan. 2016. "Rapid Prediction of Player Retention in Free-to-Play Mobile Games." Pp. 23–29 in *Proceedings of the Twelfth AAAI Conference on Artificial Intelligence and Interactive Digital Entertainment, AIIDE'16*. Burlingame, California, USA: AAAI Press.
- Drachen, Anders, Mari Pastor, Aron Liu, Dylan Jack Fontaine, Yuan Chang, Julian Runge, Rafet Sifa, and Diego Klabjan. 2018. "To Be or Not to Be...Social: Incorporating Simple Social Features in Mobile Game Customer Lifetime Value Predictions." Pp. 1–10 in *Proceedings of the Australasian Computer Science Week Multiconference, ACSW '18*. New York, NY, USA: Association for Computing Machinery.
- El-Nasr, Magy Seif, Andres Drachen, and Alessandro Canossa, eds. 2013. *Game Analytics: Maximizing the Value of Player Data*. New York: Springer.
- Foley, Éric, and Manon G. Guillemette. 2010. "What Is Business Intelligence?" *International Journal of Business Intelligence Research* 1(4):1–28. doi: 10.4018/jbir.2010100101.
- García, David, Àngela Nebot, and Alfredo Vellido. 2017. "Intelligent Data Analysis Approaches to Churn as a Business Problem: A Survey." *Knowledge and Information Systems* 51:1–56. doi: 10.1007/s10115-016-0995-z.

- Glänzel, Wolfgang. 2003. "Bibliometrics as a Research Field: A Course on Theory and Application of Bibliometric Indicators." *Course Handouts*.
- Gold, Carl, and Tien Tzuo. 2020. *Fighting Churn with Data: The Science and Strategy of Customer Retention*. Shelter Island: Manning.
- Hadiji, Fabian, Rafet Sifa, Anders Drachen, Christian Thurau, Kristian Kersting, and Christian Bauckhage. 2014. "Predicting Player Churn in the Wild." Pp. 1–8 in *2014 IEEE Conference on Computational Intelligence and Games*. Dortmund, Germany: IEEE.
- Huizinga, Johan. 2016. *Homo Ludens: A Study of the Play-Element in Culture*. Kettering, OH: Angelico Press.
- Hulme, Wyndham. 1923. "Statistical Bibliography in Relation to the Growth of Modern Civilization: Two Lectures Delivered in the University of Cambridge in May 1922." *Nature* 112(2816):585–86. doi: 10.1038/112585a0.
- Hwan, Kim Young, Yang Seong Il, and Kim Huy Kang. 2018. "Correlation Analysis between Game Bots and Churn using Access Record." *Journal of Korea Game Society* 18(5):47–58. doi: 10.7583/JKGS.2018.18.5.47.
- Juul, Jesper. 2001. "Games Telling Stories? A Brief Note on Games and Narratives." *Game Studies* 1(1):1–12.
- Kevin Maroney. 2011. "My Entire Waking Life." [Http://www.thegamesjournal.com/](http://www.thegamesjournal.com/). Retrieved April 13, 2022 (<http://www.thegamesjournal.com/articles/MyEntireWakingLife.shtml>).
- Kim, Seungwook, Daeyoung Choi, Eunjung Lee, and Wonjong Rhee. 2017. "Churn Prediction of Mobile and Online Casual Games Using Play Log Data." *PLOS ONE* 12(7):e0180735. doi: 10.1371/journal.pone.0180735.
- Kurutkan, Mehmet Nurullah, and Fatih Orhan. 2018. *Sağlık Politikası Konusunun Bilim Haritalama Teknikleri ile Analizi*. Türkiye, Adıyaman: İksad Yayınevi.
- Lee, Eui-Bang, Jinwha Kim, and Sang-Gun Lee. 2017. "Predicting Customer Churn in Mobile Industry Using Data Mining Technology." *Industrial Management & Data Systems* 117(1):90–109. doi: 10.1108/IMDS-12-2015-0509.
- Lee, Eunjo, Yoonjae Jang, Du-Mim Yoon, Jihoon Jeon, Seong-il Yang, Sang-Kwang Lee, Dae-Wook Kim, Pei Pei Chen, Anna Guitart, Paul Bertens, África Periañez, Fabian Hadiji, Marc Müller, Youngjun Joo, Jiyeon Lee, Inchon Hwang, and Kyung-Joong Kim. 2019. "Game Data Mining Competition on Churn Prediction and Survival Analysis Using Commercial Game Log Data." *IEEE Transactions on Games* 11(3):215–26. doi: 10.1109/TG.2018.2888863.
- Lee, Jin Ha, Natascha Karlova, Rachel Ivy Clarke, Katherine Thornton, and Andrew Perti. 2014. "Facet Analysis of Video Game Genres." in *iConference 2014 Proceedings*. iSchools.
- Lee, Sang-Kwang, Seung-Jin Hong, Seong-II Yang, and Hunjoo Lee. 2016. "Predicting Churn in Mobile Free-to-Play Games." Pp. 1046–48 in *2016 International Conference on Information and Communication Technology Convergence (ICTC)*. Jeju: IEEE.
- Lee, Sang-Kwang, Seung-Jin Hong, Seong-II Yang, and Hunjoo Lee. 2016. "Predicting Churn in Mobile Free-to-Play Games." Pp. 1046–48 in *2016 International Conference on Information and Communication Technology Convergence (ICTC)*.
- Luhn, H. P. 1958. "A Business Intelligence System." *IBM Journal of Research and Development* 2(4):314–19. doi: 10.1147/rd.24.0314.

- Myers, R. A., and G. Mertz. 1998. "The Limits of Exploitation: A Precautionary Approach." *Ecological Applications* 8(1):S165. doi: 10.2307/2641375.
- Paddick, Robert J. 1979. "The Grasshopper: Games, Life and Utopia. By Bernard Suits. Toronto, University of Toronto Press 1978." *Journal of the Philosophy of Sport* 6(1):73–78. doi: 10.1080/00948705.1979.10654153.
- Periáñez, África, Alain Saas, Anna Guitart, and Colin Magne. 2016. "Churn Prediction in Mobile Social Games: Towards a Complete Assessment Using Survival Ensembles." *2016 IEEE International Conference on Data Science and Advanced Analytics (DSAA)* 564–73. doi: 10.1109/DSAA.2016.84.
- Prensky, Marc. 2001. "Digital Natives, Digital Immigrants Part 2: Do They Really Think Differently?" *On the Horizon*.
- Qiu, Junping, Rongying Zhao, Siluo Yang, and Ke Dong. 2017. *Informetrics: Theory, Methods and Applications*. New York, NY.
- Roohi, Shaghayegh, Asko Relas, Jari Takatalo, Henri Heiskanen, and Perttu Hämäläinen. 2020. "Predicting Game Difficulty and Churn Without Players." *ArXiv:2008.12937 [Cs]*. doi: 10.1145/3410404.3414235.
- Rothmeier, Karsten, Nicolas Pflanzl, Joschka A. Hüllmann, and Mike Preuss. 2021. "Prediction of Player Churn and Disengagement Based on User Activity Data of a Freemium Online Strategy Game." *IEEE Transactions on Games* 13(1):78–88. doi: 10.1109/TG.2020.2992282.
- Sifa, Rafet. 2021. "Predicting Player Churn with Echo State Networks." Pp. 1–5 in *2021 IEEE Conference on Games (CoG)*.
- Tamassia, Marco, William Raffae, Rafet Sifa, Anders Drachen, Fabio Zambetta, and Michael Hitchens. 2016. "Predicting Player Churn in Destiny: A Hidden Markov Models Approach to Predicting Player Departure in a Major Online Game." Pp. 1–8 in *2016 IEEE Conference on Computational Intelligence and Games (CIG)*.
- Tavinor, Grant. 2008. "Definition of Videogames." *Contemporary Aesthetics (Journal Archive)* 6(1):16.
- Tekinbaş, Katie Salen, and Eric Zimmerman. 2003. *Rules of Play: Game Design Fundamentals*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Tom Wijman. n.d. "The Games Market and Beyond in 2021: The Year in Numbers." *Newzoo*. Retrieved April 11, 2022 (<https://newzoo.com/insights/articles/the-games-market-in-2021-the-year-in-numbers-esports-cloud-gaming/>).
- Vítek, Andrej. 2020. "Cross-Game Modeling of Player's Behaviour in Free-To-Play Games." Pp. 384–87 in *Proceedings of the 28th ACM Conference on User Modeling, Adaptation and Personalization*. New York, NY, USA: Association for Computing Machinery.
- Whitton, Nicola. 2014. *Digital Games and Learning: Research and Theory*. 0 ed. Routledge.
- Zackariasson, Peter, and Timothy L. Wilson, eds. 2012. *The Video Game Industry: Formation, Present State, and Future*. 1. published. New York, NY; London: Routledge.

*Research article***Lojistik Yönetim Bölümünde Bilgisayar Tabanlı Eğitim ve Öğretim**Tuğrul BAYAT¹

Lecturer, Department of Logistics Management
Afyon Kocatepe University, Türkiye
tbayat@aku.edu.tr, ORCID 0000-0003-1491-6178

Fatih BIYIKLI

Assistant Professor, Department of Accounting and Finance Management
Afyon Kocatepe University, Türkiye
fbiyikli@aku.edu.tr, 0000-0002-1652-7910

Received date: 03.06.2022 **Accepted date:** 27.06.2022

Suggested citation: Bayat, T. ve Biyıklı, F (2022). Lojistik Yönetim Bölümünde Bilgisayar Tabanlı Eğitim ve Öğretim [Computer-Based Learning and Training in Logistics Management Department]. *Journal of Politics, Economy and Management*, 5(1), 76-97.

Öz: Günümüzde küreselleşme ile birlikte büyüyen ve gelişen piyasalarda oluşan risklere karşı kendini konumlandırabilen dayanıklı şirketler, uluslararası pazarlardan daha fazla pay alabilmek adına özellikle lojistik faaliyetlere önceki dönemlere göre daha fazla önem vermektedir. Firmaların lojistik faaliyetlerindeki etkin ve verimli uygulamalarla rekabet avantajı elde edebilmeleri ise çalışanların işgücü niteliği ve katkılarının artırılmasına bağlıdır. Buna bağlı olarak, lojistik alanında nitelikli bilgi ve beceriye sahip eleman arayışının yanında lojistik eğitimi veren üniversitelerin sayısında da artış olmaktadır. Daha kaliteli eğitim sağlamak adına lojistik eğitiminde bilgisayar kullanımı son 10 yılda özellikle geliştirilen yazılımlar sayesinde hızlı bir şekilde artış göstermektedir. Bu trendin bir parçası olarak lojistik eğitimcileri işgücünde istenen bilgi, yetkinlik ve donanımı karşılama noktasında eğitim müfredatlarına artan sayıda bilgisayar temelli lojistik dersleri eklemektedirler. Bununla birlikte eğitim müfredatları ve eğitim altyapılarındaki gelişme lojistik sektörünün gelişiminden çok daha yavaş bir şekilde evrilmektedir. Özellikle son 10 yılda dünyanın önde gelen lojistik eğitim kurumlarının müfredatlarına bakıldığında oyunlaştırma, simülasyon ve güncel lojistik paket programlarını içeren çok sayıda dersin olduğu görülmektedir. Sektörün fazlasıyla dinamik olması da teorik eğitimlerin popülerliğini düşürmekte ve uygulamaya yönelik pratik eğitimlere olan talebin artmasına yol açmaktadır. Bu kapsamda Afyon Kocatepe Üniversitesi Bolvadin Uygulamalı Bilimler Fakültesi Lojistik Yönetim bölümü öğrencilerinin uygulamalı eğitime bakış açıları, SPSS programı ile analiz edilmektedir. Yapılan analiz sonucuna göre, lojistik yönetim öğrencilerinin bilgisayar tabanlı eğitime bakış açılarının eğitim sonrasında olumlu yönde değiştiği görülmektedir. Ayrıca, öğrencilerin geldikleri bölgelere göre aldıkları uygulamalı eğitim önemli farklılık gösterdiği gözlenmektedir. Çalışma lojistik yönetim öğrencilerinin uygulamalı eğitime bakış açılarını ortaya koyarak lojistik eğitimi konusuna katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Lojistik, Oyunlaştırma, Uygulamalı Eğitim, T-Testi, One Way ANOVA

JEL Kodları: C12, C73 I21, L90

---

¹ Correspondence author. Afyon Kocatepe University, Afyon, Türkiye, tbayat@aku.edu.tr

Computer-Based Learning and Training in Logistics Management Department

Abstract: Nowadays, resilient companies that grow and develop with globalization and can position themselves against the risks that arise in the markets have begun to attach more importance to logistics activities than to previous periods to get a larger share of international markets. The ability of companies to gain a competitive advantage through effective and efficient practices in logistics activities depends on increasing the workforce quality and contribution of employees. Accordingly, there has been an increase in the number of universities providing logistics education, as well as the search for personnel with qualified knowledge and skills in logistics. To provide better quality education, the use of computers in logistics education has increased rapidly in the last ten years, mainly thanks to the software developed. As part of this trend, logistics educators have added an increasing number of computer-based logistics courses to their training curricula to meet the knowledge, competence and equipment required in their workforce. However, the development of educational curricula and infrastructures evolves much more slowly than the development of the logistics sector. Especially in the last ten years, when the curricula of the world's leading logistics educational institutions are examined, it is seen that many courses include gamification, simulation and current logistics package programs. The fact that the sector is too dynamic reduces the popularity of theoretical training and increases the demand for practical training. In this context, the collected data of Afyon Kocatepe University Bolvadin Faculty of Applied Sciences Logistics Management department students' perspectives on applied education are analyzed with SPSS through a questionnaire. The study aims to contribute to logistics education by revealing the attitudes of logistics management students on applied education.

Keywords: Logistics, Gamification, Applied Training, T-test Oneway ANOVA

JEL Codes: C12, C73 I21, L90

1. Giriş

Genel anlamda lojistik; müşteri beklentilerinin karşılanması için malların, hizmetlerin ve bilgilerin, çıkış noktalarından tüketim noktalarına doğru fiziksel akışının planlanması, yürütülmesi ve kontrolü faaliyetlerini kapsayan süreçlerden oluşan bir sistemdir (Bilginer vd., 2008: 2). Ayrıca lojistik terimi doğru ürünü, doğru yere, doğru miktarda, doğru zamanda, doğru koşullarda ve doğru maliyette getirmek için yapılan faaliyetlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Kotler, 2004: 419).

Türkiye’de Lojistik sektörü hakkında bilgi sahibi olmak adına sektörün en önemli bileşenlerinden olan ulaşırmaya bakmak gerekmektedir. Bu kapsamda ulaşırmaya modlarında taşınan yük ve dış ticarete kullanılan ulaşırmaya türlerine ait verilere bakılabilir.

Tablo 1’de Türkiye’de 2015 ile 2019 yılları arasında ulaşırmaya modlarında taşınan yük miktarları yer almaktadır. Tabloya göre ulaşırmaya modlarında taşınan yükün her sene arttığı, en yüksek artışın havayolu yük taşımacılığında gerçekleştiği görülmektedir. Ulaşırma modlarında yük taşımacılığının 2019 yılı, 2000 yılına göre değerlendirildiğinde, karayolunda taşınan yükün % 39,6, demiryolunda taşınan yükün %32,7, havayolunda taşınan yükün % 94,4 ve denizyolunda (kıyı taşımacılığı) konteyner ile taşınan yükün ise % 91 oranında arttığı görülmektedir. Ortalama yıllık artış miktarlarına bakıldığında ise, karayolunda %1,98, demiryolunda % 1,64, havayolunda % 4,72 ve denizyolu konteyner taşımacılığında ise % 4,55 arttığı görülmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde en yüksek artış oranının havayollarında taşınan yükte sağlanması bu ulaşırmaya modunun ilerleyen yıllarda daha da ön plana çıkacağını göstermektedir.

Tablo 1. Ulaştırma modlarında taşınan yük miktarları (2015-2019)

YIL	Karayolunda Taşınan Yük (Milyon Ton-Km)	Demiryolunda Taşınan Yük (Milyon Ton-Km)	Havayolunda Taşınan Yük (Milyon Ton-Km)	Denizyolunda Taşınan Yük (Milyon Ton-Km)
2000	161.552	9.895	385	10,65
2005	166.831	9.152	383	35,00
2010	190.365	11.462	1.149	61,18
2015	244.329	10.474	2.882	87,03
2016	253.139	11.661	3.494	94,93
2017	262.739	12.869	4.800	107,92
2018	266.502	14.478	5.949	114,23
2019	267.579	14.707	6.816	118,77

Kaynak: TÜİK 2021a (Karayolu ve demiryolu Yük), World Bank, 2021a ve OECD, 2021a.

Tablo 2’de Türkiye’nin dış ticarete kullandığı ulaştırma modlarının yıllara göre değer dağılımı yer almaktadır. Hem ihracat hem de ithalatın temel ulaştırma modu denizyolu olmuştur. 2020 yılında denizyolu ulaştırma modunda taşınan yükte hem ihracat hem de ithalatta 2019’a göre düşüş yaşanmıştır. Bunun temel nedeni olarak Covid-19 sürecinde yaşanan konteyner krizi gösterilebilir. Dış ticarete kullanılan ikinci ulaştırma türü ise karayolu olmuştur. 2020 yılında karayolu ulaştırma türünün hem ihracat hem de ithalatta kullanım oranı 2019’a göre arttığı görülmektedir. Havayolu ulaştırmada ihracatta düşüşe rağmen ithalatta ciddi düzeyde bir artış gözlenmektedir. Demiryolu ulaştırmada ise 2019’a göre hem ihracatta hem de ithalatta artış gözlenmesine karşın demiryolu ulaştırmanın dış ticarete henüz yoğun ve etkin bir şekilde kullanılmadığını göstermektedir. Dış ticaret için yapılan taşımacılıkta deniz ve karayolu taşımacılığı değer olarak ön sırada yer alırken, ulaştırma yüzdelere bakıldığında ise havayolu taşımacılığının da önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Tablo 2. Türkiye’nin dış ticaretin değerinin taşıma türlerine göre dağılımı

Ulaştırma Türü	İHRACAT %				İTHALAT %			
	2017	2018	2019	2020	2017	2018	2019	2020
Denizyolu	58,2	62,8	60,3	59,5	58,5	65,8	62,0	57,3
Karayolu	29,2	27,8	30,1	31,3	16,2	15,9	17,7	19,1
Havayolu	10,8	8,2	8,2	7,5	14,7	12,8	13,9	17,9
Demiryolu	0,4	0,4	0,5	0,8	0,5	0,6	0,7	1,0
Diğer*	1,4	0,8	0,8	0,9	10,2	5,0	5,7	4,7

Not: * Boru hattı, posta ile yapılan taşımalar, elektrik enerjisi iletimi ve kendinden hareketli araçları kapsamaktadır.

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, 2021a

Tablo 3’te Türkiye’de 2020 yılı itibari ile lojistik lisans bölümlerinin miktarları ve bu bölüme yerleşen öğrenci sayıları yer almaktadır. Tabloya göre en fazla fakültelerde bulunan uluslararası ticaret ve lojistik bölümüne yerleşildiği, bunu sırası ile yine fakültelerde bulunan lojistik yönetim bölümleri, açık öğretimde bulunan uluslararası ticaret ve lojistik bölümleri, yüksekokullarda bulunan lojistik yönetimi ve yine yüksekokullarda bulunan uluslararası ticaret ve lojistik bölümleri izlemektedir. Bölümlere ortalama yerleşme miktarlarına bakıldığında ise bölüm başına öğrenci yerleşmenin en çok olduğu bölümlerin açık öğretimde olduğu görülmektedir. Bunun yanında bölüm sayısı oranlarına (%47,83) ve yerleşen öğrenci

oranlarına (%56,39) bakıldığında fakültelerde yer alan uluslararası ticaret ve lojistik bölümlerinin önde geldiği görülmektedir.

Tablo 3. Lojistik lisans bölümlerinin 2020 yılı durumları

LİSANS BÖLÜM	Miktar	Yerleşen	Bölüm Ortalama Yerleşen	Miktar %	Yerleşen %
Lojistik Yönetimi (Fakülte)	46	760	17	40,00	22,18
Lojistik Yönetimi (Yüksekokul)	8	167	21	6,96	4,87
Uluslararası Ticaret ve Lojistik (Açıköğretim)	2	411	206	1,74	12,00
Uluslararası Ticaret ve Lojistik (Fakülte)	55	1932	35	47,83	56,39
Uluslararası Ticaret ve Lojistik (Yüksekokul)	4	156	39	3,48	4,55
TOPLAM LİSANS	115	3426	30		

Kaynak: Yök Atlas, 2020

Tablo 4'te Türkiye'de 2020 yılı itibari ile lojistik ön lisans bölümlerinin miktarları ve bu bölümlere yerleşen öğrenci sayıları yer almaktadır. Tabloya göre örgün eğitim veren lojistik programlarına daha fazla öğrenci yerleştiği görülmeye karşın, program başına yerleşmenin ise 846 öğrenci ile açık öğretimde olduğu görülmektedir. Bir açık öğretim programı yaklaşık 25,6 (846/33) lojistik (örgün) programa karşılık geldiği görülmektedir. Diğer bir ifade ile lojistik (örgün) program sayısı %98,61 olmasına karşın yerleşenlerin oranı % 73,76 olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Lojistik ön lisans bölümlerinin 2020 yılı durumları

ÖNLİSANS PROGRAM	Miktar	Yerleşen	Program Ortalama Yerleşen	% Miktar	% Yerleşen
Lojistik	142	4755	33	98,61	73,76
Lojistik (Açıköğretim)	2	1692	846	1,39	26,24
TOPLAM ÖNLİSANS	144	6447	45		

Kaynak: Yök Atlas, 2020

Ayrıca Tablo 3 ve Tablo 4 birlikte değerlendirildiğinde lisans düzeyinde eğitim veren 115 bölüm, ön lisans düzeyinde eğitim veren 144 program olduğu görülmektedir. Bu bölüm ve programların sayısı akademik alanda lojistik eğitimine verilen önemi göstermektedir.

Özellikle ulaştırma sektöründe yaşanan gelişmeye paralel olarak hem lisans hem de ön lisans olarak lojistik bölümlerinin önümüzdeki yıllarda da büyüme eğilimini sürdürmesi beklenmektedir. Bunun temelinde Türkiye'nin ulaştırma ve lojistik merkezi olma hedefi bulunmaktadır. Büyüme eğiliminde olan ulaştırma sektörüne bağlı olarak Türkiye'nin özellikle lojistik sektörüne eleman yetiştirilmesi adına eğitimi ele alarak uygun politikalar hazırlaması kritik öneme sahiptir. Bu kapsamda lojistik eğitiminin etkinliğinin artırılması son yıllarda yoğun bir şekilde incelenmeye başlanmıştır.

Lojistik eğitim alanı olarak ele aldığımız Lojistik Yönetim bölümünün müfredatında yer alan dersler etkinlik temelli bir bakış açısı ile değerlendirildiğinde sektöre olan faydası yadsınmaz. Fakat lojistik üzerine yükseköğretim kurumlarında birçok ders olsa da bu dersler genellikle daha çok işin iktisadi ve işletme yönetimi kısmına odaklanarak aslında etkili lojistik yönetiminin temel amacının sistemin toplam maliyetlerini düşürerek daha iyi hizmet sağlamak olduğu gerçeğine oldukça yabancı kaldığı görülmektedir.

Bilgi teknolojileri ile telekomünikasyon araçlarındaki son gelişmeler yeni eğitim metot ve araçlarının gelişimini de hızlandırarak ilişkili kişilerin bu bilgilere ulaşımını da kolaylaştırıp daha geniş bir kapsamı ve erişimi mümkün kılmaktadır. Bu durum örgün eğitim gibi geleneksel eğitim süreçlerinin yanında uzaktan eğitim, e-eğitim gibi daha modern eğitim süreçlerini organize etme şansı da tanımaktadır. Lojistik derslerinde sıklıkla bahsedilen Elektronik Veri Değişimi (EDI), Küresel Konum Belirleme Sistemi (GPS), Coğrafi Bilgi Sistemi (GIS) ya da barkodlama, radyo sıklık tanımlama ve biyometrik gibi nesne tanıma teknolojileri en çok değinilen bilgi teknolojileri olarak ön plana çıkmaktadırlar fakat bu teknolojiler çoğu zaman geniş bir çerçevede ele alınamamaktadır. Gerek Teknolojik altyapı gerekse bu sistemlerin kurulumlarının maliyetli olması birçok eğitim kurumunun bu teknolojilere erişimini oldukça kısıtlamaktadır. Bununla birlikte operasyonel düzeyde ise lojistik bilgi sistemleri, operasyonların planlanması ve etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi tamamıyla bilgi teknolojilerine bağımlı hale gelmiş durumdadır (Romanovs vd., 2010;27)

Bu çalışmada, Afyon Kocatepe Üniversitesi Bolvadin Uygulamalı Bilimler Fakültesi Lojistik Yönetim bölümünde 2., 3. ve 4. sınıfta okuyan öğrencilerin “Bilgisayarlı Lojistik Paket Programları” dersi özelinde öğrencilerin uygulamalı eğitime bakış açıları karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Bu konuda yapılan çalışmaların sayısı günden güne artmaktadır. Çalışmanın literatüre sağlayacağı katkı aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- i) Uygulamalı eğitimin öğrencilere sağladığı faydaların belirlenmesi,
- ii) Öğrencilerin uygulamalı derslere olan bakış açılarının değerlendirilmesi,
- iii) Öğrencilerin uygulamalı derslere bakış açılarındaki olumsuz tutumun değiştirilmesi adına okul idarecilerine ve politika yapıcılara öneriler sunulmaktadır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünden sonra, ikinci bölümde lojistik eğitimin dünü, bugünü ve yarınına dair kavramsal bilgiler yer almaktadır. Üçüncü bölümde Lojistik Eğitiminde Güncel Yaklaşımlar ve ilgili literatüre yer verilmektedir. Dördüncü bölüm metodoloji hakkında bilgi sağlamakta, sonrasında elde edilen bulgular tartışılmakta ve son bölümde ise sonuç ve önerileri içermektedir.

2. Lojistik

2.1. Lojistik eğitiminin dünü, bugünü ve yarını

Lojistik, kavram olarak 19 yy. başlarında askeri alanda anlam kazanmış olup, 20 yy. başlarında tarım ürünlerinin dağıtımında etkin bir rolü olduğu kabul edilmiştir (Lambert vd., 1998). I. ve II. Dünya Savaşları'nda geliştirilen lojistik yöntemler savaştan sonra iş dünyasında da kullanılmaya başlanmış; sonrasında profesyoneller tarafından gelişimi hızlandırılmış ve günümüzde ise stratejik bir sektör olarak kabul edilmektedir. Lojistik, müşteri istek ve ihtiyaçları doğrultusunda tedarikçiler ile müşteriler arasındaki yolculuklarda malzemelerin taşınması ve depolanması, ayrıca bilginin ve ürüne bağlı hizmetin iki yönlü akışından sorumlu olmaktadır. Daha geniş açıdan bakıldığında ise lojistik, her türlü hammadde, ara ürün ve üretim sürecini tamamlamış nihai ürünün alıcılara ya da nihai tüketicilere ulaştırılması faaliyetidir. Bu süreçte, ürün ve bilgi akışı hareketinin etkin ve verimli bir şekilde planlanması ve takip edilmesi amaçlanmaktadır. Bu açıdan, lojistik faaliyetlerle, ürün ve hizmetlerin istenen zamanda, ihtiyaç duyulan yerde, arzu edilen miktar ve koşullarda, en düşük maliyet ve güvenli bir biçimde müşteriye teslimine

odaklanılmaktadır (Waters, 2003: 4; Waters, 2011: 43; TZYPK, 2009; Kotzab, 2005: 75). Böylece müşteriye, istediği malın, istediği yer ve zamanda, istediği miktar, istediği şartlarla ve istediği fiyatla teslim edilmesi sağlanmaktadır.

1950 öncesi eğitim içeriklerinin ve programların lojistik ve dağıtım üzerine yerine daha çok ulaştırma ve satın alma gibi bireysel faaliyetlere yoğunlaşmaktadır. Bu aktiviteleri birbirine entegre etme ya da dengelemek için çok fazla uğraş verilmemekte olup bu faaliyetler daha sonra tabir edilecek lojistik faaliyetleri içerisindeki maliyet ve/veya hizmet çatışmalarına yol açmaktaydı. Bu durum yöneticilerin lojistik kavramını daha geniş bir şekilde ele almalarına neden olmaktadır (Ballou, 2006).

Bir malı pazar yerine fiziksel bir şekilde ulaştırma faaliyetlerinin koordinasyonu anlamına gelen “fiziksel dağıtım” bu dönemde hem teori hem de pratikte önemli bir çalışma alanı olarak ön plana çıkmaktaydı. LaLonde ve Dawson (1969) çalışmalarında Arch Shaw (1912)’un pazarlama faaliyetlerinin iki yüzü olduğundan bunlardan birincisinin talep yaratma diğerinin ise fiziksel tedarik (teslim) şeklindeki tanımlamasına atıfta bulunmuşlardır. Fred Clark (1922) ise fiziksel dağıtımın doğasından bahsederken bu alanın pazarlamadaki talep oluşturma sürecinden nasıl farklılaştığına değinmiştir. Bu dönemde pazarlama bir disiplin olarak akademisyenler tarafından çok fazla ilgi görmekteydi ve “dağıtım” pazarlama karmasının en temel faaliyet alanı olarak ele alınmaktaydı. Bununla birlikte “dağıtım” fiziksel dağıtımdan daha çok işlem kanalı faaliyetleri (Transaction channel activity) olarak tanımlanmaktaydı. Paul Converse (1954) işletmelerin o dönemlerde satın alma ve satma işlemlerine fiziksel dağıtımdan çok daha fazla önem gösterdiklerini vurgulamıştır.

Lewis vd. (1956) yaptığı çalışma fiziksel dağıtımın temellerinin atıldığı temel bir çalışma olarak kabul edilmektedir. Havayolu taşımacılığı üzerine yapılan bu çalışma, diğer taşıma modlarına göre oldukça yüksek maliyetli olan bu taşıma türünün nasıl rekabet edilebilir olduğu araştırılmaktadır. Çalışma ürün gönderimini (gönderiyi) toplam maliyet açısından değerlendirmenin önemine vurgu yaparak yalnızca taşıma maliyetlerine odaklanmanın yanlış olacağına değinmektedir. Bu da havayolu taşımacılığı maliyetlerinin yüksek olmasına rağmen daha hızlı ve güvenilir hizmet sunması gönderinin envanter taşıma maliyetlerini düşürmesine yol açmaktadır. 1960’lı yıllarda “toplam maliyet” konsepti alan yazına ve eğitim faaliyetlerine yön vermiştir.

Üniversite düzeyinde ilk ders Michigan State Üniversitesinde Smykay vd. (1961)’nin yazmış olduğu kitap üzerinden yürütülmeye başlanmıştır. Toplam maliyet yaklaşımı kapsamında taşımacılık, envanter kontrolü, depolama ve tesis lokasyonu gibi faaliyetler tartışılmaktaydı. Bu süreçlerdeki temel vurgu ürünlerin firma dışındaki hareketi üzerine yoğunlaşmaktaydı ve firma içi ürün hareketi üzerine çok az değinilmekteydi. 1964 yılında fiziksel dağıtım “fiziksel tedariki” de içine alarak “işletme lojistiği” şeklinde genişletildi (Heskett vd., 1964). İşletme lojistiği teriminin kullanılması alanı yalnızca askeri lojistikten ayırmak için değil aynı zamanda işletme içi lojistik faaliyetlerine de odaklanılması bağlamında da önemli bir adım olmuştur. O zamanlarda satın alma ya da üretim genellikle bu süreçlerin içinde yer almamaktaydı. Diğer taraftan satın alma üzerine ilgilenenler için de benzer bir hareket söz konusuydu. Satın alma ilk başlarda yalnızca ürün satın almak olarak değerlendirilirken fiziksel dağıtıma benzeyen farklı işletme faaliyetlerini de içine alan bir kapsama doğru genişleyip işletme içi faaliyetlerine odaklanmaya başlamıştır. Bu genişleme ise tedarik ya da malzeme yönetimi olarak somutlaşmıştır (Heskett vd., 1964).

2.1.1. Lojistik eğitiminde güncel yaklaşımlar

Eğitim kurumları geleceğin lojistikçilerini ve profesyonellerini hazırlama noktasında uygun eğitim müfredatlarını ve derslerini oluşturma gibi temel bir sorumluluğa sahiptirler. Bu durum günümüz modern iş dünyasının ihtiyaçlarını karşılayacak yetkin elemanların yetişmesi sürecinde önemli bir rol oynamaktadırlar. Derslerin etkinliklerini artırmanın bir yolu da diğer eğitim teknikleriyle birlikte alanla

ilgili uygulama ve oyunların tanıtımı olmuştur. Öğretim ve öğrenim süreçlerine uygulanabilecek lojistik ve tedarik zinciri yönetimi ile ilgili birçok oyun geliştirilebilir ve uygulanabilir durumdadır.

Günümüzde bilgi ve yeteneğe olan talep hem işverenler hem de öğrenciler tarafından hiç olmadığı kadar yüksektir. Pandemi sürecinde özellikle lojistik sektöründe bu yeteneğe daha çok ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu dönemde birçok sektörün küçülmesine neden olan işleyiş ve talep ile ilgili aksaklıklar, lojistik sektöründe ters etki yapmış, sektör bu dönemde büyümüştür. Bu büyümenin lojistik işletmelerin dijitalleşmesi ile sağladığı düşünülmektedir. Bu kapsamda lojistik sektöründe yazılımın payının %50'lere çıktığı görülmektedir (IKMIB, 2021: 25). Bunun aksine dijital alt yapısını tamamlayamayan işletmeler operasyonları yönetmekte zorlanmaktadır. Pandemi öncesinde lojistik sektöründe dijitalleşme belirli bir düzeyde olmasına karşın pandeminin bu süreci hızlandırdığı düşünülmektedir. Bu sayede birçok iş tek ekran üzerinden yönetilebilir ve yönlendirilebilir hale gelmiştir. Örneğin, siparişler, taşımaya bağlı araç talebi, stokların durumu, konteyner durumu, araçların yakıt, konum, yük ve teslimat bilgilerine dair bütün operasyonların görüntülenebilir olması işlemlerin uzaktan yapılmasına imkan sağlamaktadır.

Yeni bir paradigma olan E-Öğrenme, topluluk, simülasyonlar, oyunlar, kişiselleştirilmiş müfredat, yapılandırıcı öğrenme ve sosyo kültürel öğrenme deneyimleri gibi yeni kavramlar temelinde ortaya çıkmış ve bu kavramlar geleceğin eğitim süreçlerini yeniden şekillendirme potansiyeline sahiptir. Bu potansiyel özellikle işveren ve yeni kuşak öğrencilerin talepleriyle daha da ön plana çıkmaktadır (Chen vd., 2010:76). E-öğrenme paradigmasının gelecekte başarılı bir şekilde uygulanmasını sağlayacak temel faktörlerden birisi de oyun temelli öğrenmedir. Özellikle de oyun temelli öğrenmenin alt dalı olan dijital oyun temelli öğrenmenin ön plana çıkması beklenmektedir. Oyun temelli öğrenme, öğrenme ya da eğitsel süreçleri kapsayan herhangi bir oyun çeşidi olarak tanımlanırken dijital oyun temelli öğrenme daha spesifik bir kapsamda olup yalnızca bilgisayar temelli oyunları ifade eder (Breuer ve Bente, 2010). Birçok araştırmacı oyun temelli öğrenmenin önemli avantajları olduğunu vurgulamış (Alkhanak ve Azmi, 2011), öğrencilerin artan öğrenme motivasyonlarına değinerek problem çözme kabiliyetlerini artırdığını ifade etmişlerdir (Kiili, 2005; Razak vd., 2012).

Genel anlamda oyun en az bir kurgulanmış amacı olan ve oyuncular arasında bu amaç ya da amaçlara ulaşma noktasında rekabet oluşturan bir faaliyet olarak tanımlanabilir. Rekabetin bir ya da birden fazla unsuru oyun içerisinde yer almalı ve bu unsurlar oyunun temelini oluşturmalıdır (Kiili, 2005). Böylelikle oyuncular birbiriyle ya da standartlara karşı rekabet içerisinde olacak (Rausch ve Catanzaro, 2003) ve bu durum oyunun bir deney olarak kullanılmasını fırsatını doğuracaktır (Lewis ve Maylor, 2007). Oyun simülasyonun genişletilmiş bir versiyonu olarak kabul edilebilir (Semini vd., 2006) ve çok sıklıkla oyun bir simülasyona bir takım rekabet unsurları eklenmesi sonucunda ortaya çıkar (Rausch ve Catanzano, 2003). Lojistik yönetiminde oyun metodunun dizaynını geliştiren Fumarola vd., (2012) daha da öteye giderek simülasyon geliştirmeyi oyun dizaynı geliştirme sürecinde bir ön koşul olarak ifade etmektedir.

Oyunlar simülasyonlara göre var olan yapıların, politikaların ve prosedürlerin yeterliliğini belirleme; daha etkili iletişim kurma; öğrenmenin artırılması; öğrencileri gelecekteki durumlarla baş etme kabiliyeti kazandırma; yeni fikirler üretme ve belirsizliği azaltma gibi avantajlara sahiptir (Rausch ve Catanzaro, 2003). Semini vd., (2006) oyun ve simülasyonları işletme operasyonlarına entegre etmişler ve lojistik ile tedarik zinciri yönetimi süreçlerinde oyunların simülasyonlara göre öğrenme ve stratejik karar verme açısından daha uygun metod olduklarını belirtmişlerdir. Tan vd., (2010) geleneksel ders işleme yöntemlerini tamamlayıcı olarak oyun ve örnek olay analizlerini tedarik zinciri yönetimi dersinde kullanmışlardır.

Lojistik ve tedarik zinciri yönetimi eğitiminde kullanılacak birçok oyun geliştirilmiştir. Oyunların kullanımına ilişkin kronolojik gelişme ise şu şekildedir: İlk olarak 1932-1940 yılları arasında Avrupada Mary Birshstein tarafından yapılan bir çalışmada değinilmiştir. Daha sonra 1950'li yıllarda RAND şirketi Amerikan hava kuvvetlerinin lojistik sistemleri üzerine oyun geliştirmesi takip etmiştir (Faria vd., 2009). Hiç kuşkusuz en ünlü lojistik ve tedarik zinciri yönetimi oyunu ise MIT profesörü John Sterman tarafından

1960'lı yıllarında başında geliştirilen bira oyunu olmuştur (Campbell vd., 1999; Zeng ve Johnson, 2009). Sekiz adet lojistik ve tedarik zinciri yönetimi oyunu Campbell vd. (1999) tarafından öğrencilerin kullanımına sunulmuştur. Lewis ve Maylor (2007) yöneylem araştırmaları dersinde kullanılmak üzere 10 tane lojistik ve tedarik zinciriyle alakalı oyun oluşturmuşlardır. 2011 yılında ise BizGames projesi mevcut lojistik ve tedarik zinciri oyunlarını toplamak amacıyla oluşturulmuş ve ortaya çıkartılan oyunlar aynı zamanda yöneylem araştırmaları yönetimi alanında da kullanılmıştır (BizGames Project, 2011).

3. Literatür

Lojistik eğitiminin önemli bir ihtiyaç olduğu hem Türkiye'de hem dünyada kabul edilmesiyle lojistik eğitiminin kalitesi hem akademik hem de uygulamacılar tarafından tartışılmaktadır. Bu bölümde lojistik eğitim üzerine yapılan çalışmaların özetine yer verilmektedir.

Baki vd. (2004) Türkiye'de yaptıkları çalışmada üniversitelerin lojistik ile ilgili bölümlerinde verilen lojistik eğitim ve öğretimini akademik personelin bakış açılarını dikkate alınarak incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre lojistik bölümünden mezun olanların iş bulmakta zorluk çekmediği, akademik personelin ve sektörün görüşleri genel olarak dikkate alındığı ve programlar sıklıkla gözden geçirildiği, alana ait akademik kadronun sıkıntısı hala mevcut olduğu görülmüştür. Bunun yanında bilişim sistemleri ve lojistiğin içeriğindeki optimizasyon kritik konular olarak belirlenmesine karşın bilgisayar yazılımı ve internet kullanımının henüz yaygınlaşmadığı görülmüştür. Bu kapsamda lojistik eğitim ve öğretiminde en büyük sorunların akademik personel eksikliği ve derslerin teorik olarak verilmesi olduğu görülmüştür. Bunun yanında eğitim ve öğretimin geliştirilmesinde sektörle yapılacak işbirlikleri, alanda çalışan akademik personel sayısının artırılması ve burs imkanının sağlanması yer almaktadır.

Tong (2011), Almanya'da yaptığı çalışmada lojistik yükseköğrenimi için stratejik bir model oluşturmaya çalışmıştır. Bu kapsamda literatür sonuçlarından hareketle mantıksal çerçeve analizi (LFA) kullanmıştır. Elde edilen sonuca göre, işgücü piyasası istekleri ve öğrenci geribildirimlerinin lojistik yükseköğrenim hedeflerinin başarılı bir şekilde yerine getirilmesinde ve işgücü talebinin karşılanmasında en önemli belirleyiciler olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında yönetim seviyelerinde sosyal becerilerin, mesleki beceriler ve bilgi birikiminden daha fazla talep gördüğü tespit edilmiştir.

Daud ve Ahmad (2011), Malezya'da lisans lojistik programlarında lojistik eğitim ihtiyaçları ile ilgili araştırma yapmıştır. Lojistik yöneticilerinden açık uçlu sorulardan oluşan anket vasıtası ile veri toplamıştır. Elde edilen sonuçlara göre, analitik düşünme, yaratıcılık, açık fikirlilik, pozitif düşünce gerekli görülen beceriler olarak belirlenmiştir. Bunun yanında öğrencilerin staj yaparak sektör deneyimi kazanmalarının gelecekte iş hayatında pozitif yönde katkısının olacağı vurgulanmıştır.

Ozment ve Keller (2011) Amerika'da yaptıkları çalışmada lojistik ve tedarik zinciri programlarının mevcut durumunu gözden geçirmiş, eksikliklerin nedenlerini tartışmış ve eksikliklerin giderilebilmesi için çözüm önerilerinde bulunmuşlardır. Elde edilen sonuçlara göre, lojistik eğitimin, endüstrinin ihtiyaçlarının gerisinde kaldığı gözlenmiştir. Üniversitelerin tedarik zinciri yönetimini de kapsayacak şekilde genişlemelerine karşın, küresel rekabet ortamında işletmelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli sayıda mezun sunamadığını belirtmişlerdir. Bu kapsamda öneri olarak, federal hükümetin, lojistik ve tedarik zinciri eğitimi geliştirmek için ulusal bir merkez kurmasını ve kurulacak bu merkezin de profesyonel bir yönetici tarafından yönetilmesi, ayrıca merkezin lojistik ve tedarik zinciri eğitimi destekleyebilmesi için de ulusal bir kaynak oluşturulması ve finanse edilmesi gerekliliği belirtilmiştir.

Soy vd., (2012), Düzce Üniversitesi Kaynaşlı Meslek Yüksekokulu Dış Ticaret ve Lojistik Programı öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada öğrencilerin okumuş oldukları programa ilişkin düşünceleri, bilgi düzeyleri ve geleceğe yönelik beklentilerini ölçmüşlerdir. Elde edilen sonuçlara göre, programı tercih sıraları, yerleşme şekilleri gibi çeşitli faktörlerin başarı düzeylerini etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Keskin ve Çavuşoğlu (2012), Türkiye’de meslek yüksekokullarındaki lojistik eğitimin mevcut durumunu ve sorunlarını ortaya koymaya çalışmışlardır. Elde edilen sonuçlara göre meslek yüksekokullarında verilen lojistik eğitiminin çağdaş lojistik sektörün ihtiyaçları karşılama yeterli olmadığı görülmüştür.

Akandere (2016) yaptığı çalışmada Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Lojistik Programında eğitim gören öğrencilerin eğitime, işe ve sektöre yönelik tutumlarını araştırmıştır. Anket vasıtası ile toplanan veriler SPSS ile analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, öğrencilerin tutumlarının olumlu yönde olduğunu, bunun yanında eğitime yönelik tutumlarının işe yönelik tutumlarını önemli ve olumlu yönde etkilediğini, ancak eğitime yönelik tutumlarının sektöre yönelik tutumlarını düşük düzeyde etkilediğini tespit etmiştir.

Bali vd., (2016) Türkiye’de devlet ve vakıf üniversitelerinde lojistik alanda lisansüstü eğitimi veren programları incelemişlerdir. Programlar, öğretim elemanı sayıları, öğretim üyelerinin akademik eğitim alanları ve verilen ders programlarının içeriği açısından incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre vakıf üniversitelerinde lisansüstü eğitim programlarının devlet üniversitelerine göre daha yoğun olduğu, programların çoğunluğunun tedarik zinciri ve lojistik yönetimi ile uluslararası ticaret ve lojistik alanlarında toplandığı, lisansüstü programları yürüten bölümler arasında işletme bölümünün ilk sırada yer aldığı, eğitim türü açısından ise genelde örgün eğitim verildiği belirlenmiştir. Öğretim elemanlarının akademik eğitimlerinin işletme, endüstri mühendisliği, iktisat ve diğer mühendislik alanlarında yoğunlaştığı, programlarda verilen derslerin özellikle depo yönetimi, pazarlama, hukuk ve ulaştırma ağırlıklı olarak verildiği; buna karşın tedarik, bakım yönetimi, envanter ve stok yönetimi, afet lojistiği, tehlikeli madde lojistiği, kontrat yönetimi, elektronik tedarik ve elektronik sözleşme gibi derslerin ise eksik olduğu belirlenmiştir.

Lander (2016) İngiltere’de yaptığı çalışmada lojistik ve tedarik zinciri eğitiminin zorluklarının belirlenmesi amacıyla sektör temsilcileriyle bir uygulama yapmıştır. Elde edilen sonuçlara göre İngiltere’deki lojistik eğitiminin yeterlilik düzeyinin iyileştirilmesi için sektörün ihtiyaçlarına göre hazırlanmış yeni bir eğitim programının geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda lojistik eğitim programlarında pratik uygulamaların, lojistik eğitim ve öğretiminde üniversite-sanayi iş birliğinin teşvik edilmesiyle bilgi alışverişinin artırılmasının önemi vurgulanmıştır.

Tunç vd. (2017) farklı üniversitelerin meslek yüksekokulları lojistik programlarında okuyan öğrencilerin kariyer beklentileri ve lojistik algılarını anket yardımıyla araştırmışlardır. Elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin özellikle alan derslerinden zevk aldıklarını, mezuniyet sonrasında özel bir eğitime ihtiyaç duymadıklarını ve kolay bir şekilde iş bulabileceklerini düşündüklerini göstermektedir.

Polat Dede vd. (2018), İstanbul’da yaptıkları çalışma 4 yıllık lisans düzeyindeki devlet ve vakıf üniversitelerinde lojistik eğitimi veren kurumların resmi müfredatlarını incelenmiştir. Çalışmalarında içerik analizi yapılmış ve farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda kurumlarda lojistik eğitiminde standartların sağlanamamasının temel nedenleri olarak; alanda yeterli akademisyenlerin mevcut bulunmaması, sektörden gelen bazı eğitimcilerin ise akademi kültür ve teamüllerine uyumlaştırılmasındaki güçlükler, bu programların akredite edilmeleri yönündeki çalışmaların başlangıç aşamasında olmaları ve müfredatlarını lojistik sektörünün ihtiyaçlarına özgü olarak güncellemeleri ve lojistik eğitime yönelik farklı bakış açıları olarak ifade edilmiştir.

Tanyaş vd., (2018) yaptıkları çalışmada lojistik ve denizcilik bölümlerinde eğitim gören öğrencilerin eğitim hizmetinden elde ettikleri memnuniyet düzeyleri değerlendirmiştir. Elde edilen sonuca göre memnuniyetlerini en çok etkileyen unsurların öğretim elemanı ve ders faktörleri olduğu tespit edilmiştir.

Özoğlu vd. (2020) çalışmalarında Türkiye’deki devlet üniversitelerinin lojistik bölümlerinde lisans düzeyinde eğitim gören öğrencilerin eğitimleriyle ilgili düşünceleri ve beklentilerini belirlemeye

çalışmışlardır. Anket yöntemi ile veri toplanmıştır. Fark analizleri sonucunda öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri açısından lojistik sektörüyle ilgili düşünceleri açısından istatistiki olarak anlamlı bir fark bulunurken, lojistik bölümünü tercih etmeye yönelik beklentileri açısından istatistiki olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Öğrencilerin staj durumları arasında lojistik bölümünü tercih etmeye yönelik beklentileri ve lojistik sektörüyle ilgili düşünceleri açısından istatistiki olarak anlamlı bir fark görülmüştür.

Al-Shammari (2021) Bahreyn’de yaptığı çalışmada bir üniversitede tedarik zinciri yönetimi (SCM) dersinde öğrenme deneyimlerini araştırmayı amaçlamaktadır. Anket vasıtası ile toplanan verilerin analizinde çıkarımsal analiz testleri, temel bileşen analizi, Kruskal-Wallis varyans analizi ve Dunn’ın post hoc ikili karşılaştırma testleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, oyun alıştırması, öğrencilerin etkileşimli, bilişsel ve duyuşsal becerilerini geliştirmede en faydalı teknik olduğu, onun ardından vaka analizi ve değerlendirme yazısı geldiği görülmüştür.

Lojistik eğitimi üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, çalışmaların daha çok ön lisans eğitimi üzerine yoğunlaştığı, bunun yanında lisans eğitimine dair çalışmaların da artmakta olduğu görülmektedir. Ayrıca lisans ve ön lisans lojistik eğitimi üzerine yapılan araştırmalarda özellikle bölümün müfredatlarının mevcut durumunun tespiti, eğitim aşamasında karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlara getirilen çözüm önerilerine yer verilmektedir. Ayrıca lojistik bölüm okuyan öğrencilerin tutumları (Akandere, 2016), kariyerlerine dair beklentileri de (Tunç vd., 2017) sorgulanmaktadır. Bununla birlikte lojistik eğitime yönelik çalışmaların sayısının her geçen gün artmasına karşın lojistik bölümünde okuyan öğrencilerin uygulamalı eğitime bakış açılarını ortaya koyan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu doğrultuda çalışmanın öncelikle üniversitelerde yer alan lojistik bölümlerine ve lojistik eğitim üzerine çalışma yapan araştırmacılara sonrasında ise yükseköğretim ’de karar vericilere yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Bu açıdan çalışmanın literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

4. Metodoloji

Bu çalışmada lojistik yönetimi bölümü öğrencilerinin uygulamalı eğitimi karşı bakış açılarının ölçülmesi planlanmıştır. Çalışma çerçevesinde Bolvadin Uygulamalı Bilimler Fakültesi Lojistik Yönetimi öğrencilerine ek 1 de yer alan memnuniyet anketi soruları sorulmuştur. Bu sorular özellikle uygulamalı derslerin başladığı altıncı yarıyıldan hemen önce yani uygulamalı herhangi bir ders henüz alınmadan ve sekizinci yarıyıldan yani uygulamalı derslerin bir kısmı alındıktan sonra uygulanmıştır. Dolayısıyla ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinin uygulamalı eğitim almadan önceki ve aldıktan sonraki görüşleri karşılaştırılmıştır. Bir diğer ifade ile çalışmanın evrenini henüz uygulamalı dersleri almamış 2., 3. ve 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Bu kapsamda ilgili dönemde bu statüde olan tüm öğrencilere ulaşılarak anket verilerimiz toplanmıştır. Toplam 80 kişilik normal ve ikinci öğretim öğrencilerine ilgili dönemde uygulamalı eğitim değerlendirme anketimiz yapılmış daha sonra ise 2018-2019 eğitim öğretim döneminde aynı öğrenci grubuna bu kez uygulamalı eğitim verildikten sonra aynı anket tekrarlanmıştır. Böylelikle uygulamalı eğitim öncesi ve sonrası öğrencilerin uygulamalı eğitime bakış açıları arasında farklılık olup olmadığı gözlenmeye çalışılmıştır. Toplanan anketler SPSS 20.0 analiz programı yardımıyla değerlendirilmiştir. Bu analiz çerçevesinde verilerin analizinde T- testi, One-Way Anova, ve Frekans analiz yöntemleri kullanılmıştır. Bu bölümde yapılan her bir analiz ayrı bir başlık altında incelenecektir.

4.1. Frekans analizi

Frekans analizi anket katılımcılarının sorulara verdikleri cevapların dağılımlarını gösteren en basit düzeydeki analiz birimidir. Bu kapsamda çalışmamıza katılım gösteren öğrencilerin cevaplarına yönelik frekans tabloları aşağıda verilmiştir:

Tablo 5. Öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Kadın	32	40,0	40,0
Erkek	48	60,0	100,0
Toplam	80	100,0	

Tablo 5'te de görüldüğü üzere ankete cevaplayan öğrencilerin %60'ını erkek öğrenciler %40'ını da kadın öğrenciler oluşturmaktadır.

Tablo 6. Öğrencilerin sınıflara göre dağılımı

Sınıf	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli 2. Sınıf	52	65,0	65,0
3. Sınıf	26	32,5	97,5
4. Sınıf	2	2,5	100,0
Toplam	80	100,0	

Tablo 6'ya bakıldığında ise katılımcıların %65'sinin 2. Sınıf, %32,5'inin 3. Sınıf ve % 2,5'inin de 4. Sınıf öğrencileri olduğu görülmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta 3. ve 4. Sınıf öğrencilerinin de henüz uygulamalı eğitim almamış öğrenciler olmalarıdır. Dolayısıyla daha sonra yapılacak karşılaştırmalı analizlerde uygulamalı eğitim almadan önce ve aldıktan sonra değerlendirme yapabilecek uygunlukta dırlar.

Tablo 7. Öğrencilerin liseden mezun olduğu okula göre dağılımı

Lise Mezuniyet	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Anadolu Lisesi	24	30,0	30,0
Düz Lise	8	10,0	40,0
Meslek Lisesi	38	47,5	87,5
Diğer	10	12,5	100,0
Toplam	80	100,0	

Tablo 7'ye bakıldığında ise katılımcıların %47,5'inin meslek lisesi mezunu olduğu, %30'unun Anadolu lisesi mezunu olduğu, %12,5'inin diğer farklı liselerden birisinden mezun olduğu ve %10'unun ise Düz lise diye tabir edilen genel programlı liselerden mezun oldukları görülmektedir. Burada öğrencilerin büyük bir kısmının meslek lisesinden mezun olması ilgili bölümlerinde daha önce bilgi sahibi olduklarını ve muhtemelen uygulamalı eğitim aldıklarını göstermektedir.

Tablo 8'de ise öğrencilerin %22,5'inin daha önce uygulamalı bir eğitim aldıkları %77,5 gibi büyük bir kısmının da herhangi bir uygulamalı eğitim almamış oldukları görülmektedir. Burada ilginç olan nokta öğrencilerin %47,5'inin meslek liselerinden mezun olmasına rağmen bu yüzdenin uygulamalı eğitime yansımamasıdır. Buradan iki farklı çıkarım yapılabilir. Birinci çıkarımda meslek liselerinde yeteri kadar

uygulamalı eğitim verilmemektedir. İkinci çıkarım ise öğrencilerin farklı mesleki liselerden mezun olma ihtimalleridir.

Tablo 8. Öğrencilerin daha önce uygulamalı eğitim alıp almadığına göre dağılımı

Deneyim		Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Evet	18	22,5	22,5
	Hayır	62	77,5	100,0
Toplam		80	100,0	

Tablo 9’da katılımcıların coğrafi bölgelere göre dağılımları verilmiştir. Katılımcıların bölgelerine yönelik sıklıklarına bakıldığında %31,3’ünün Marmara Bölgesi, %25’inin Ege Bölgesi, %15’inin Karadeniz Bölgesi, %13,8’inin İç Anadolu Bölgesi, %3,8’inin Doğu Anadolu Bölgesi ve %2,5’inin Güneydoğu Anadolu Bölgesinden olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Öğrencilerin geldikleri coğrafi bölgeye göre dağılımı

Bölge		Frekans	%	Kümülatif %
Geçerli	Doğu Anadolu	3	3,8	3,8
	Güneydoğu Anadolu	2	2,5	6,3
	İç Anadolu	11	13,8	20,0
	Karadeniz	12	15,0	35,0
	Akdeniz	7	8,8	43,8
	Marmara	25	31,3	75,0
	Ege	20	25,0	100,0
Toplam		80	100,0	

4.2. Bağımsız gruplar t-testi analizi

Yukarıdaki demografik ya da betimleyici diye tabir edilen soruların ötesinde çalışmamızda 13 adet uygulamalı eğitim memnuniyet anket sorusu bulunmaktadır. Sorular 5’li Likert olarak sorulmuş olup öğrencilerin bakış açıları değerlendirilmiştir. Çalışmamızda iki kategorisi olan demografik değişkenlerle memnuniyet soruları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ölçmek için bağımsız örneklem t-testi yapılmalıdır. Dolayısıyla iki kategorisi olan demografik değişkenlerimiz cinsiyet ve uygulamalı eğitim deneyimidir. İlk olarak Tablo 10 da katılımcıların cevaplarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğine yönelik bağımsız gruplar t-testi sonuçları görülmektedir.

Test sonuçları incelendiğinde kadın ve erkek öğrencilerin sorulara verdiği cevapların yalnızca birinci ve sekizinci soruda anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. “Okulumdaki bilgi işlem altyapısı yeterli değildir.” şeklindeki birinci soru ve “Uygulamalı ders sayımızın yeterli sayıda olmadığı kanaatindeyim.” şeklindeki sekizinci soruya kadın katılımcılar erkek katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha yüksek skorlar vermişlerdir.

Tablo 10. Cinsiyete göre bağımsız gruplar t-testi sonuçları

	Levene's T-Test		Ortalamaların Eşit Olduğu Durumlarda T-testi					%95 Confidence	
	F	Sig	t.	Df.	Sig (2-tailed)	Ort. Fark.	Std. Hata Fark.	Düşük	Yüksek
Soru1	7,357	,008	2,927	78	,004	,65625	,22421	,20989	1,10261
Soru2	,347	,557	-,542	78	,589	-,12500	,23067	-,58424	,33424
Soru3	6,368	,014	1,582	78	,118	,30208	,19100	-,07817	,68234
Soru4	,086	,771	-,215	78	,830	-,05208	,24190	-,53368	,42951
Soru5	1,664	,201	-1,020	78	,311	-,33333	,32671	-,98377	,31710
Soru6	3,542	,064	-,861	78	,392	-,19792	,22996	-,65574	,25991
Soru7	1,878	,175	-1,790	78	,077	-,45833	,25603	-,96804	,05138
Soru8	,291	,591	1,985	78	,049	,50000	,25186	-,00142	1,00142
Soru9	,894	,347	,616	78	,540	,14583	,23680	-,32561	,61727
Soru10	5,960	,017	,732	78	,467	,14583	,19929	-,25092	,54259
Soru11	1,626	,206	,604	78	,547	,09375	,15511	-,21505	,40255
Soru12	,094	,761	,861	78	,392	,22917	,26602	-,30044	,75877
Soru13	1,815	,182	-1,322	78	,190	-,34375	,25998	-,86132	,17382

İkinci bir kategorik değişken ise uygulamalı eğitim deneyimidir. Uygulamalı eğitim alan öğrencilerle almayan öğrenciler arasında sorulara verilen cevaplar bakımından anlamlı bir fark olup olmadığı Tablo 11 de incelenmiştir.

Tablo 11. Deneyime göre bağımsız gruplar t-testi sonuçları

	Levene's T-Test		Ortalamaların Eşit Olduğu Durumlarda T-testi					%95 Confidence	
	F	Sig	t.	Df.	Sig (2-tailed)	Ort. Fark.	Std. Hata Fark.	Düşük	Yüksek
Soru1	2,813	,097	-,609	78	,544	-,16846	,27644	-,71882	,38190
Soru2	1,026	,314	-,857	78	,394	-,23118	,26986	-,76844	,30607
Soru3	,001	,972	-,766	78	,446	-,17384	,22679	-,62534	,27767
Soru4	,658	,420	-,032	78	,975	-,00896	,28388	-,57412	,55620
Soru5	,305	,582	1,856	78	,037	,70072	,37759	-,05101	1,45245
Soru6	,456	,501	-,917	78	,362	-,24731	,26962	-,78408	,28945
Soru7	2,480	,119	,775	78	,441	,23656	,30530	-,37125	,84436
Soru8	,020	,888	-,498	78	,620	-,15054	,30237	-,75251	,45144
Soru9	,045	,833	-1,347	78	,182	-,37097	,27530	-,91905	,17711
Soru10	4,479	,038	-1,448	78	,152	-,33513	,23151	-,79603	,12578
Soru11	4,435	,038	-1,311	78	,194	-,23656	,18042	-,59575	,12263
Soru12	1,316	,255	,452	78	,652	,14158	,31316	-,48187	,76503
Soru13	1,741	,191	1,834	78	,040	,55376	,30196	-,04738	1,15491

Tablo 11'de yer alan bağımsız örneklem t-testi sonuçları incelendiğinde ise uygulamalı eğitim deneyiminin 5. ve 13. sorulara göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. “Öğrenci başına düşen bilgisayar sayısı yeterli değildir.” şeklindeki 5. soru ve “Okulumun verdiği uygulamalı eğitimden genel anlamda memnunum.” şeklindeki 13. Soru öğrencilerin deneyimine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Bu kapsamda daha önce uygulamalı eğitim alan öğrencilerin öğrenci başına düşen bilgisayar sayısını

uygulamalı eğitim almayan öğrencilere göre anlamlı bir şekilde daha yetersiz olduğunu düşünmektedir. Ayrıca daha önce uygulamalı eğitim alan öğrenciler okulumuzun verdiği uygulamalı eğitimi genel anlamda daha önce uygulamalı eğitim almamış öğrencilere göre daha yüksek değerlendirmişlerdir.

4.3. One way anova testi

İkiden fazla değişkeni olan kategorik değişkenlerle likert türü değişkenler arasındaki ilişkinin ölçümü bağımsız gruplar t testi üzerinden yapılamamaktadır. Bu kapsamda ikiden fazla değişkeni olan sınıf, lise mezuniyet ve bölge kategorik değişkenlerimizin katılımcıların skala türü sorularımıza verdiği cevaplar arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını bulmak için kullanılacak yöntem One Way ANOVA testidir (Altunışık vd., 2010; 197). Tablo 12’de katılımcıların öğrenim gördüğü sınıfların sorulara göre farklılık gösterip göstermediklerine ilişkin bilgiler verilmiştir.

Tablo 12. Öğrencilerin sınıf türüne göre one way anova analiz sonuçları

		Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	Anlamlılık (Sig.)
Soru1	Gruplar Arası	2,473	2	1,237	1,174	,314
Soru2	Gruplar Arası	4,334	2	2,167	2,205	,117
Soru3	Gruplar Arası	1,484	2	,742	1,040	,358
Soru4	Gruplar Arası	2,957	2	1,478	1,343	,267
Soru5	Gruplar Arası	2,161	2	1,080	,520	,596
Soru6	Gruplar Arası	6,162	2	3,081	3,215	,046
Soru7	Gruplar Arası	2,815	2	1,408	1,091	,341
Soru8	Gruplar Arası	6,012	2	3,006	2,468	,091
Soru9	Gruplar Arası	1,945	2	,973	,908	,407
Soru10	Gruplar Arası	2,080	2	1,040	1,385	,256
Soru11	Gruplar Arası	,565	2	,283	,611	,546
Soru12	Gruplar Arası	4,718	2	2,359	1,776	,176
Soru13	Gruplar Arası	1,122	2	,561	,422	,657

Tablo 12’ye bakıldığında öğrencilerin eğitim gördüğü sınıf ile cevaplar arasında yalnızca 8. Soruda anlamlı bir farklılık görülmektedir. “Uygulamalı Ders sayımızın yeterli sayıda olmadığı kanaatindeyim.” şeklindeki 8. Soruya 2. Sınıf öğrencileri 3 ve 4. Sınıf öğrencilerine göre daha anlamlı düzeyde daha yüksek skor vermişlerdir. Bu durum aslında okulumuzdaki uygulamalı alan derslerinin 3. ve 4. sınıfta ağırlıklı olmasını da açıklar niteliktedir. Çünkü müfredatımızda 1. Ve 2. Sınıflarda herhangi bir uygulamalı alan dersi bulunmamaktadır.

Öğrencilerin lise mezuniyet okulları ve verdikleri cevaplar arasında anlamlı bir değişim olup olmadığına yönelik analiz ise tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13’e bakıldığında ise öğrencilerin lise mezuniyet okulları ile verdikleri cevaplar arasında yalnızca 6. Soruda anlamlı bir farklılık görülmektedir. “Benzer okullarla karşılaştığımda fiziki altyapımızın yeterli olmadığı kanaatindeyim.” şeklindeki 6. Soruya meslek lisesi mezunu olan öğrenciler diğer lise mezunu öğrencilere göre daha fazla katılmışlardır. Bu durum meslek lisesinde daha önceden aynı ya da benzer alanlardan mezun olan öğrencilerin uygulamalı eğitim altyapı farkındalıklarının diğer öğrencilere göre daha fazla olduğunu göstermektedir.

Tablo 13. Öğrencilerin lise mezuniyet okullarına göre one way anova testi sonuçları

		Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	Anlamlılık (Sig.)
Soru1	Gruplar Arası	,843	3	,281	,258	,855
Soru2	Gruplar Arası	2,159	3	,720	,703	,553
Soru3	Gruplar Arası	,663	3	,221	,301	,824
Soru4	Gruplar Arası	,512	3	,171	,149	,930
Soru5	Gruplar Arası	2,468	3	,823	,392	,759
Soru6	Gruplar Arası	6,773	3	2,258	2,345	,040
Soru7	Gruplar Arası	3,072	3	1,024	,785	,506
Soru8	Gruplar Arası	2,301	3	,767	,598	,618
Soru9	Gruplar Arası	,737	3	,246	,223	,880
Soru10	Gruplar Arası	3,680	3	1,227	1,659	,183
Soru11	Gruplar Arası	1,604	3	,535	1,174	,325
Soru12	Gruplar Arası	2,300	3	,767	,557	,645
Soru13	Gruplar Arası	,552	3	,184	,136	,938

Öğrencilerin gelmiş oldukları coğrafi bölge ile cevapları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına yönelik çıkarımı tablo 14'te gösterilmiştir.

Tablo 14. Öğrencilerin coğrafi bölgelerine göre one way anova testi sonuçları

		Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	Anlamlılık (Sig.)
Soru1	Gruplar Arası	5,078	6	,846	,787	,583
Soru2	Gruplar Arası	16,975	6	2,829	3,278	,007
Soru3	Gruplar Arası	4,701	6	,784	1,107	,367
Soru4	Gruplar Arası	4,116	6	,686	,599	,730
Soru5	Gruplar Arası	23,627	6	3,938	2,078	,046
Soru6	Gruplar Arası	7,650	6	1,275	1,287	,274
Soru7	Gruplar Arası	8,631	6	1,438	1,122	,358
Soru8	Gruplar Arası	10,670	6	1,778	1,456	,205
Soru9	Gruplar Arası	8,030	6	1,338	1,279	,277
Soru10	Gruplar Arası	2,934	6	,489	,627	,708
Soru11	Gruplar Arası	,759	6	,127	,261	,953
Soru12	Gruplar Arası	6,757	6	1,126	,820	,558
Soru13	Gruplar Arası	5,596	6	,933	,695	,654

Tablo 14'e bakıldığında öğrencilerin coğrafi bölgeleri ile verdikleri cevaplar arasında 2. ve 5. Sorularda anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. “Öğretilen paket programları yeterli değildir.” şeklindeki 2. Soru ve “Öğrenci başına düşen bilgisayar sayısı yeterli değildir.” şeklindeki 5. Soru öğrencilerin geldikleri bölgelere göre farklılık göstermektedir. Her iki soruya verilen cevaplarda da Akdeniz bölgesinden gelen öğrencilerin cevapları diğer bölgelerden gelen öğrencilere göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir. Bu durum bölgelerin gelişmişlik düzeyleriyle de açıklanabilir.

4.4. Eşleştirilmiş örneklem t-testi

Eşleştirilmiş örneklem T-Testi literatürde daha çok öncesi-sonrası (pre-post) testi olarak da bilinir. Aynı örneklem grubu üzerinde farklı zamanlarda yapılan testlerin karşılaştırılması amacıyla kullanılır (Altunışık vd., 2010; 193). Bu çalışmada da Bolvadin Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Lojistik Yönetimi bölümü öğrencilerinin uygulamalı eğitim almadan ve uygulamalı eğitim aldıktan sonra ki bakış açıları arasında farklılık olup olmadığı bu analiz yöntemiyle test edilmiştir. Tablo 15’de eşleştirilmiş örneklem t-testine ilişkin sonuçlara yer verilmiştir.

Tablo 15. Uygulamalı eğitime yönelik eşleştirilmiş t-testi sonuçları

	Eşleştirilmiş Farklılıklar					t.	df.	Sig (2-Tailed)
	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata Ort.	%95 Güvenilirlik				
				Düşük	Yüksek			
ÖncesiSoru1-SonrasıSoru1	,55000	1,47468	,16487	,22183	,87817	3,336	79	,001
ÖncesiSoru2-SonrasıSoru2	,25000	1,44520	,16158	-,07161	,57161	1,547	79	,126
ÖncesiSoru3-SonrasıSoru3	,00000	1,35945	,15199	-,30253	,30253	,000	79	1,000
ÖncesiSoru4-SonrasıSoru4	,27500	1,46672	,16398	-,05140	,60140	1,677	79	,097
ÖncesiSoru5-SonrasıSoru5	,81250	1,80782	,20212	,41019	1,21481	4,020	79	,000
ÖncesiSoru6-SonrasıSoru6	,11250	1,47549	,16496	-,21585	,44085	,682	79	,497
ÖncesiSoru7-SonrasıSoru7	,00000	1,52614	,17063	-,33963	,33963	,000	79	1,000
ÖncesiSoru8-SonrasıSoru8	,36250	1,56903	,17542	,01333	,71167	2,066	79	,042
ÖncesiSoru9-SonrasıSoru9	,07500	1,47361	,16475	-,25294	,40294	,455	79	,650
ÖncesiSoru10-SonrasıSoru10	-,07500	1,04063	,11635	-,30658	,15658	-,645	79	,521
ÖncesiSoru11-SonrasıSoru11	,07500	,88267	,09869	-,12143	,27143	,760	79	,450
ÖncesiSoru12-SonrasıSoru12	,17500	1,70461	,19058	-,20434	,55434	,918	79	,361
ÖncesiSoru13-SonrasıSoru13	-,42500	1,49069	,16666	-,75674	-,09326	-2,550	79	,013

Yapılan eşleştirilmiş örneklem T testi sonucuna göre öğrencilerin cevapları 1., 5., 8. ve 13. Sorularda anlamlı farklılık olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda öğrencilerin uygulamalı eğitim almadan önce ve aldıktan sonra ne tür bir değerlendirme farklılığının olduğu şu şekilde açıklanabilir:

“Okulumdaki bilgi işlem altyapısı yeterli değildir.” şeklindeki birinci soruya öğrencilerin uygulama eğitimi almadan önce verdikleri cevapları ile uygulamalı eğitim aldıktan sonra verdikleri cevapları anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma negatif yönlüdür. Dolayısıyla uygulamalı eğitim alan

öğrencilerin okulumuzun bilgi işlem altyapısına yönelik bakış açıları olumlu bir şekilde değişmiştir.

“Öğrenci başına düşen bilgisayar sayısı yeterli değildir.” şeklindeki beşinci soruya öğrencilerin uygulama eğitimi almadan önce verdikleri cevapları ile uygulamalı eğitim aldıktan sonra verdikleri cevapları anlamlı bir şekilde farklılaşmakta ve olumlu yönde değişmektedir. Dolayısıyla uygulamalı eğitim almadan önce öğrenciler okulun bilgisayar altyapısını yetersiz görürken uygulamalı eğitim aldıktan sonra ise düşünceleri anlamlı bir şekilde farklılaşmış ve bilgisayar altyapısına yönelik bakış açıları olumlu bir şekilde değişmiştir.

“Uygulamalı ders sayımızın yeterli sayıda olmadığı kanaatindeyim” şeklindeki sekizinci soruya öğrencilerin uygulama eğitimi almadan önce verdikleri cevapları ile uygulamalı eğitim aldıktan sonra verdikleri cevapları anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Dolayısıyla özellikle eğitimin ilk iki senesinde daha çok teorik derslerin yoğun olduğu dönemlerde öğrencilerin uygulamalı eğitim ders sayısına bakış açıları negatifken uygulamalı eğitimin yoğun olduğu üçüncü sınıftan sonra anlamlı bir şekilde farklılaşmış ve olumluya dönmüştür.

“Okulumun verdiği uygulamalı eğitimden genel anlamda memnunum” şeklindeki 13. Soruya bakıldığında ise öğrencilerin uygulamalı eğitim öncesinde sahip olduğu negatif düşünce uygulamalı eğitim aldıktan sonra anlamlı bir şekilde pozitif dönmüştür.

5. Sonuç ve çıkarımlar

Lojistik ve lojistik ile ilgili bölümler nicel olarak her yıl artarak hem özel (vakıf) hem de devlet üniversitelerinde açılmaktadır. Yükseköğretimde açılan bu bölüm ve programlar ön lisans, lisans ve son yıllarda ayrıca yüksek lisans ve doktora düzeylerinde de yer almaktadır. Bu durum lojistik eğitime verilen önemin de bir göstergesi olmakla birlikte daha kaliteli bir eğitimin sağlanması adına araştırma konusu haline gelmektedir.

Bu çalışmada Bolvadin Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Lojistik Yönetimi bölümü öğrencilerinin uygulamalı eğitime bakış açıları ölçülmektedir. Özellikle son dönemde lojistik yönetimi eğitiminde oyunlaştırma (gamification), paket programları, simülasyonlar müfredatlarda ön plana çıkmakta ve özel sektörün beklentilerini karşılayabilecek yetkinlik ve beceriler teorik eğitimin yanında bu tür çağdaş uygulamalı eğitim araçlarıyla da desteklenmesi beklenmektedir. Dijitalleşmenin her endüstri de olduğu gibi tedarik zinciri yönetiminin son derece önemli bir kısmını oluşturan lojistik sektörüne de yön verdiği görülmektedir. Bu kapsamda okulumuz öğrencilerinin de uygulamalı eğitim öncesi ve sonrası bakış açılarında önemli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Özellikle uygulamalı eğitimin yeterliliği çerçevesinde uygulamalı eğitim öncesi ve sonrası bakış açılarının olumlu yönde değiştiği görülmektedir. Bu pozitif durum uygulamalı eğitimde öğrencilerin beklentilerini belli ölçüde karşıladığını göstermekle birlikte yapılacak müfredat güncellemeleriyle lojistik oyunları ve bir takım simülasyon derslerinin de eklenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Çalışmada ayrıca öğrencilerin geldiği bölgelere göre almış oldukları uygulamalı eğitimin anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmiştir. Bu durum gelişmiş olan bölgelerin, uygulamaya yönelik daha iyi eğitim verdiğini göstermesinin yanında gelişmemiş bölgelerin nitelikli insan kaynağı yetiştirmedeki eksikliğini ortaya koymaktadır. Bu durumun temel nedeni olarak bölgeler arasındaki uygulamalı eğitim altyapı farklılığı olduğu söylenebilir. Bu kapsamda politika yapımcıların bu farklılıkları gidererek her bölgede benzer altyapı ve eğitim olanaklarını sunması oldukça önemlidir.

Öğrencilerin uygulamalı eğitim öncesi olumsuz algılarının uygulamalı eğitimden sonra pozitif anlamda değişmesi de özellikle uygulamalı eğitim öncesinde teorik derslerde aldıkları eğitimi somutlaştırmada problemler yaşadıklarını gösterebilir. Bu kapsamda uygulamalı eğitim derslerinin eğitim öğretim müfredatlarında erken dönemlere çekilmesi ve sayıca artırılması da öğrencilerin bu algılarının değişmesine yol açacağı ayrıca uygulamalı eğitim sayesinde teorik olan derslerin daha iyi anlaşılacağı

düşünülmektedir.

Bu çalışmanın önemli kısıtlarından bir tanesi literatürde bu tür çalışmaya rastlanmamış olmasıdır. Yapılan çalışmaların çoğunluğunda lojistik eğitimi bütüncül olarak ele alınmaktadır. Bu durum çalışmadan elde edilen bulguları karşılaştırmayı güçleştirmektedir. Bu yönüyle çalışma lojistik eğitiminde daha spesifik alanlara girilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Türkiye, hem doğu-batı hem kuzey-güney ticaret yollarının kavşağında yer alan, bunun yanında hem Avrasya bölgesinde topraklara sahip, Asya ve Avrupa kıtaları arasında köprü görevi gören, jeo-stratejik konuma sahip bir ülkedir. Bu yönü ile Dokuzuncu (2009-2013), Onuncu (2014-2018), ve On birinci Kalkınma Planlarında (2019-2023) hedef olarak belirlendiği üzere Türkiye “*Lojistik Hub- Lojistik Üs-Bölgesel Üs*” olma yolunda hızla ilerlemekte buna bağlı olarak Onuncu Kalkınma Planında “*Bütünleşik Lojistik Master Plan*” ve “*Taşımacılıktan Lojistiğe Dönüşüm Programı*” hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun gerçekleşmesi için lojistik merkezlerin belirlenmesinde bölgesel potansiyel ve ihtiyaçların dikkate alınması ve özellikle lojistik alanında faaliyet gösteren firmaların yeterli ölçek büyüklüğüne ulaşması için gerekli olan desteklerin verilmesi kararlaştırılmıştır. Çalışma bu yönüyle değerlendirildiğinde lojistik ve ulaştırma alanındaki hedeflere ulaşılması için sektörde çalışacak “*nitelikli lojistikçi*”lerin uygulamalı eğitime olan bakışlarını ortaya koyması adına önem arz etmektedir. Bu kapsamda lojistik program müfredatlarındaki teorik olsun uygulamalı olsun dersler ayrıntılı olarak incelenmeli, bunun yanında sektör temsilcilerinin de görüş ve önerileri doğrultusunda sektörün ihtiyacı olan “*nitelikli lojistikçi*” yetiştirilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca müfredatlarda yer alan teorik ve uygulamalı derslerin öğrencilerin kariyerlerine olan katkısı incelenmeli, ülke hedeflerinin yerine getirilmesi adına daha etkin hale getirilmelidir.

Gelecekte yapılacak çalışmalarda birçok lojistik programın müfredatında en az bir dönem yer alan iş başında eğitim uygulamasının öğrencilerin uygulamalı eğitime bakış açılarına etkileri ölçülebilir. Bu kapsamda öğrencilerin iş başında eğitim algısı ile öncesi ve sonrası durumları analiz edilebilir. Özellikle de uygulamalı eğitim sürecinde okulda verilen örneğin paket programların, Excel uygulamalarının ne ölçüde sektör ihtiyaçlarını karşıladığını ortaya koyan çalışmalar yapılabilir. Sonrasında ilgili uygulamaların ne kadar güncel ve yaygın kullanıldığı okul yönetimleri ve karar vericiler tarafından rahatlıkla gözlemlenebilir ve değişen iş dünyası ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde adapte edilebilir.

Kaynakça

- Akandere, G. (2016). Lojistik Sektörü Açısından Meslek Yüksekokullarının Önemi ve Öğrencilerin Lojistik Sektörüne Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 19, 41.Yıl Özel Sayısı, 130-141.
- Al-Shammari, Minwir. (2021). An exploratory study of experiential learning in teaching a supply chain management course in an emerging market economy. *Journal of International Education in Business*. ahead-of-print. 10.1108/JIEB-09-2020-0074.
- Alkhanak, S.A.K. & Azmi, I.A.G. (2011). University students information technology experience and its role towards e-learning orientation, *The New Educational Review*, 24(2), 231–242.
- Altunışık R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., ve Yıldırım, E., (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, 6. Baskı, Sakarya Yayıncılık
- Baki, B., Tanyaş, M. and Özkök, M. (2004). The Logistics Education In The Universities of Turkey. Munich Personal RePEc Archive, Paper No. 10617, Posted 19, 1-11.
- Bali, Ö., Enisoğlu, İ., ve Sezer, F. (2016). Türkiye’de Lisansüstü Lojistik Eğitiminin İçerik Analizi.

Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2(1), 21-36.

- Ballau, R. H., (2006). "The Evolution and Future of Logistics and Supply Chain Management", *European Business Review*, 19(4), 332-348. <https://doi.org/10.1108/09555340710760152>
- Bilginer, N. & Kayabaşı, A. & Sezici, Emre. (2008). Lojistik faaliyetlerinin süreçsel etkinliğine etki eden faktörlerin değerlendirilmesi üzerine ampirik bir çalışma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1-21.
- BizGames Project (2011). [Online]. Available at: <http://www.biz.uiowa.edu/bizgames/index.aspx> [Accessed December 14, 2019].
- Breuer, J.S. & Bente, G. (2010). Why so serious? On the relation of serious games and learning, *Eludamos. Journal for Computer Game Culture*, 4(1), 7–24.
- Campbell, A., Goentzel, J. & Savelsbergh, M. (1999). Experiences with the use of supply chain management soft ware in education, *Production and Operations Management*, 9(1), 66–80.
- Chen, L., Chen, T.-L. & Liu, H.-K.J. (2010). Perception of young adults on online games: implications for higher education, *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 9(3), 76–84.
- Clark F. E. (1922) *Principles of Marketing*, Macmillan
- Converse, Paul D. (1954), "The Other Half of Marketing," *Twenty-sixth Boston Conference on Distribution* (Boston: Boston Trade Board), p. 22.
- Drucker, Peter F. (1962), "The Economy's Dark Continent," *Fortune*, (April), p. 103, 265, 268, and 270.
- Faria, A.J., Hutchinson, D., Wellington, W.J. & Gold, S. (2009). Developments in business gaming: a review of the past 40 years, *Simulation & Gaming*, 40(4), 464–487.
- Fumarola, M., Staalduin, J. -P. & Verbraeck, A. (2012). A ten-step design method for simulation games in logistics management, *Journal of Computing and Information Science in Engineering*, 12(1), 1–6.
- Heskett, J. L.; Robert M. Ivie, and Nicholas A. Glaskowsky, Jr. (1964), *Business Logistics: Management of Physical Supply and Distribution* (New York: The Ronald Press).
- Heskett, J. L.; N. A. Glaskowsky, Jr., and R. M. Ivie (1973), *Business Logistics*, 2. ed. (New York: The Ronald Press), p.14-21.
- IKMIB, (2021), *Lojistik Sektöründe yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri*, Sayı, Ocak 21, <https://www.ikmib.org.tr/files/downloads/yayinlar/chemist/Chemist%2064.pdf> – erişim 01.07.21
- Keskin, M. H. ve Çavuşoğlu, D. (2012). Lojistik Meslek Yüksekokullarının Türkiye'nin Lojistik Eğitim Sorununun Çözümüne Katkısının Tespiti ve Olası Çözüm Önerileri. *Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi 10-12 Mayıs Konya*, 509-517.
- Kiili, K. (2005). Digital game-based learning: towards an experimental gaming model, *Internet and Higher Education*, 8(1), 13–24.
- Kobayashi, I. (1973), "Management of Physical Distribution Cost," *Proceedings of International Physical Distribution Conference*, Tokyo, p. 9.
- Kotler, P. Armstrong, G. (2004). *Principles of Marketing*, International Edition, Tenth Edition, Pearson, Prentice Hall., USA, p: 419.
- Kotzab, H. (2005). Retail Logistics and Supply Chain Management, in Herbert Kotzab and Mogens Bjerre (Eds). *Retailing in a SCM-Perspective*, Denmark: Copenhagen Business School Press, pp. 74-90.

- LaLonde, Bernard J. and Leslie M. Dawson (1969), "Pioneers in Distribution," *Transportation and Distribution Management* (June), p. 58-60.
- LaLonde, Bernard J. and Paul H. Zinzer, (1976) *Customer Service: Meaning and Measurement* (Chicago: National Council of Physical Distribution Management).
- Lambert, Douglas M.; Martha C. Cooper, and Janus D. Pagh (1998), "Supply Chain Management: Implementation and Research Opportunities," *The International Journal of Logistics Management*, v. 9, n. 2, p. 1-19.
- Lambert, D., M., Stock J, R., & Ellram, L. M. (1998). *Fundamentals of Logistics Management*. European Edition, McGraw-Hill Higher Education Company.
- Lander, R. (2016). Addressing the Challenges of Logistics And Supply Chain Education: A Case Study of Programme Development in the UK. *International Scientific Conference Business Logistics in Modern Management*, October 13, Osijek, Croatia, 39-50
- Lewis, Howard T.; James W. Culliton, and Jack D. Steele (1956), *The Role of Air Freight in Physical Distribution* (Boston: Division of Research, Graduate School of Business Administration, Harvard University).
- Lewis, M.A. & Maylor, H.R. (2007). Game playing and operations management education, *International Journal of Production Economics*, 105(1), 134–149.
- Murphy, G.J. (1972), *Transport and Distribution*, Business Books, London
- OECD, 2021a, Denizyolunda taşınan yük miktarları, <https://data.oecd.org/transport/container-transport.htm#indicator-chart>
- Ozment, J. and Keller, S. B. (2011). The Future of Logistics Education. *Transportation Journal*, Vol. 50, No. 1 Winter 2011, 65-83.
- Özoğlu, B. , Senir, G. & Büyükkeklik, A. (2020). DEVLET ÜNİVERSİTELERİNDE LOJİSTİK EĞİTİMİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (2) , 19-35. Retrieved from <http://dergipark.org.tr/pub/oskaiibfd/issue/59226/800269>
- Polat Dede, N.; Karasoy, E. N. ve Çam, B. (2018). Türkiye’de Lojistik Eğitime Yönelik Bir Araştırma. II. In *Traders Uluslararası Ticaret Kongresi Kongre Kitabı, Hiperlink Yayınları*, İstanbul.
- Rausch, E. ve Catanzaro, F. (2003). Simulation and games in futuring and other uses, in Glenn, J.C. & Gordon, T.J. (Eds.), *Futures Research Methodology, Version 2.0, Millennium Project*.
- Razak, A.A., Connolly, T. & Hailey, T. (2012). Teachers’ views on the approach of digital games-based learning within the curriculum for excellence, *International Journal of Game-Based Learning*, 2(1), 33–51.
- Romanovs, A., Soshko, O., ve Merkuryev, Y. (2010). "Information Technology Focused Training in Logistics", 9th International Conference on Information Technology Based Higher Education and Training (ITHET), Cappadocia, Turkey
- Semini M., Fauske H. & Strandhagen J.O. (2006). Simulation methods and educational games: application areas for learning and strategic decision-making in manufacturing operations, *Conference Proceedings, Multidisciplinary Research on Simulation Methods and Educational Games in Industrial Management, SINTEF S3771, Trondheim, Norway*.
- Shaw, A. W. (1912) Some Problems in Market Distribution, *Quarterly Journal of Economics*, 706-765

- Smykay, Edward M., Donald J. Bowersox, and Frank H. Mossman. (1961). *Physical Distribution Management*. New York: Macmillan.
- Soy, A., Temür, G., Bilgiç, İ. ve Şafak, İ. T. (2012). Kalite Güvencesi Yönetimi Çerçevesinde Lojistik ve Dış Ticaret Eğitiminin Kalitesini Artırmaya Yönelik Çalışma Düzce Üniversitesi Kaynaşlı Meslek Yüksekokulu Örneği. *Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi 10-12 Mayıs Konya*, 65-70.
- Stephenson T.E. (1975), *Organization Development: A Critique*, *Journal of Management studies*, 12(3), 249-265
- Tan, K.H., Tse, Y.K. & Chung, P.L. (2010). A plug and play pathway approach for operations management games development, *Computers and Education*, 55(1), 109–117.
- Tanyaş, M., Özkan, M. ve Özkan, H. (2018). Lojistik ve Denizcilik Bölümü Öğrencilerinin Eğitim Hizmetini Değerlendirmesi Üzerine Bir Araştırma. 7. *Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi*, 3-5 Mayıs Bursa, 233-241.
- Tedarik Zinciri Yönetim Profesyonelleri Konseyi, (TZYPK) <https://cscmp.org/supply-chain-management-definitions> (Erişim Tarihi: 25.03.21)
- TÜİK, 2021a, Karayolu ve demiryolunda taşınan yük, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=ulastirma-ve-haberlesme-112&dil=1>
- Waters, D. (2011). *Supply Chain Risk Management: Vulnerability and Resilience in Logistics*. London: Kogan Page.
- Waters, D. (2003). *Logistics: An Introduction to supply chain management*. Palgrave, Mcmillan.
- World Bank, 2021a, Havayolu ile taşınan yük miktarları, https://data.worldbank.org/indicator/IS.AIR.GOOD.MT.K1?name_desc=true&locations=TR
- Timms, H. L., Pohlen, M. F. (1970), *The Production Function in Business*, 3rd ed., Richard D. Irwin, Inc., Homewood, IL,
- Tong, J. (2011). Managing Logistics Higher Education Using Logical Framework Analysis. *International Journal of Innovation, Management and Technology*, 2(4), August, 309-314.
- Tunç H., Kırbaş H. ve Kaya M. (2017). Lojistik Sektörünün Gelişiminde Eğitimin Rolü: Bir Beklenti Analizi. 4. *Ulusal Meslek Yüksekokulları Sosyal ve Teknik Bilimler Kongresi Mehmet Akif Üniversitesi*, 11-13 Mayıs Burdur, 347-354.
- Wand D., (2006), *Founding Family Ownership and Earnings Quality*, *Journal of Accounting Research*, 44(3), 619-656
- Yök Atlas, 2020, <https://yokatlas.yok.gov.tr/>
- Zeng, A. & Johnson, S. (2009). Integrating a discovery-based laboratory to teach supply chain management fundamentals in an undergraduate management course, *Innovations in Education and Teaching International*, 46(1), 71–82.

EK 1. Anket formu

	Uygulamalı Eğitim Etkinliğinin Ölçülmesi	KENSİLİKLE KATILYORUM	KATILYORUM	KARARSIZIM	KATILMIYORUM	KESİNLİKLE KATILMIYORUM
1-)	Okulumdaki Bilgi işlem altyapısı yeterli değildir					
2-)	Öğretilen paket programları yeterli değildir					
3-)	Öğretilen paket programları güncel ve sektörün kullandıklarıyla paralel değildir.					
4-)	Öğretilen paket programları güncel olmasına rağmen mevcut fiziki altyapı yeterli değildir					
5-)	Öğrenci başına düşen bilgisayar sayısı yeterli değildir.					
6-)	Benzer okullarla karşılaştığımda fiziki altyapımızın yeterli olmadığı kanaatindeyim					
7-)	Okulda almış olduğum uygulamalı eğitimin ileride kariyerime önemli bir katkısı olacağını düşünüyorum.					
8-)	Uygulamalı ders sayımızın yeterli sayıda olmadığı kanaatindeyim					
9-)	Okulumuzun fiziki altyapısı uygulamalı eğitime uygun olmasına rağmen teknik altyapı yeteri kadar iyi değildir.					
10-)	Teknik Altyapının Geliştirilmesiyle Daha iyi bir eğitim verilebilir					
11-)	Alanım için Uygulamalı Eğitim çok önemlidir.					
12-)	Alanımda uygulamalı eğitimin büyük bir kısmını bilgisayarlı paket programları oluşturmaktadır.					
13-)	Okulumun Verdiği Uygulamalı Eğitimden Genel anlamda Memnunum.					